

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1867.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 419.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ
ΑΙΤΙΝΕΣ ΣΥΝΤΕΛΟΥΣΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΝ
ΤΟΥ ΝΕΥΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΙΝ
ΤΗΣ ΕΓΚΕΦΑΛΙΚΗΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΟΣ,
ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ καὶ καθηγητοῦ Δ. ΠΑΛΛΗ.

(*Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλ. 417.*)

Μάθημα Β΄. (*)

Ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει ἐξεθέσαμεν τὰ περὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Μεταβαίνομεν ἤδη νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν περιστάσεων, αἰτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐτοιμότητος, εἰς τὴν μείζονα δηλαδὴ ἐκτύλιξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ ἰδίως τῆς κρίσεως.

Τὰ τε αἰσθητήρια καὶ κινητήρια νεῦρα, ὡς ἐρρήθη, ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει, εἰσὶν ὀχρεοὶ, δι' ὧν μεταβιβάζονται αἱ ἐντυπώσεις τῶν ἐξωτερικῶν

κῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς βουλήσεως αἱ ἐνεργεῖαι. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὀλιγωτέραν αἰσθησιν τοῦ ἄλγους τινῶν λαῶν, δεόν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τὰ νεῦρα ὑφίστανται μεταβολάς τινας εἰς τὴν ὑψὴν αὐτῶν, ἐκ διαφόρων περιστάσεων, καὶ ἰδίως κλιματικῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν ταχύτητα ἢ βραδύτητα κατὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν ἐντυπώσεων, εἶναι ἴσως ἀδύνατον νὰ βεβαιωθῶμεν ὀριστικῶς περὶ τούτου· διότι τοιαῦτα πειράματα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν δύνανται νὰ γίνωσιν, ὡς ἔγειναν ἐπὶ τῶν βιτράχων, παρὰ τῶν προμνησθέντων ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει Helmutz καὶ Valentin. Ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὁ ἐγκέφαλος δηλαδὴ, εἶναι ἐστία τοσοῦτων ἐνεργειῶν, ὥστε ἐκ τῆς ἐντονωτέρας ἐκδηλώσεως αὐτῶν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ· ἐκτὸς, ὅτι καὶ ὁ ὄγκος, καὶ τὸ βάρος καὶ ἰδίως οἱ γύροι αὐτοῦ παρουσιάζονται μᾶλλον κύξημένοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὧν αἱ ἐγκεφαλικαὶ ἐνεργεῖαι ὑπῆρξαν μᾶλλον ἐκπεφρασμένοι καὶ ἰσχυρότεροι. Ἡ διανοητικὴ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἡλικίας ἐναργῶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐγκεφάλου γεννᾶται διὰ συνεχείας ἐπανειλημμένων ἐντυπώσεων, ἢ δὲ συγγενῆς εὐκρασία αὐτοῦ συντελεῖ μόνον εἰς τὴν ταχύτεραν καὶ ἐντονωτέραν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐνεργειῶν του.

(*) Ὅρα εἰς τὸ τέλος τοῦ μαθήματος τούτου τὰς σημειώσεις.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον οὐδὲν τῶντι δίδει σημεῖον διανοίας, καὶ μόνον τὸ δρμέφυτον τοῦ θηλάζειν παρατηρεῖται εἰς αὐτόν· παρέρχονται δὲ πολλοὶ μῆνες ἵνα γνωρίσῃ τὴν τιτθὴν ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἔτος ὀλόκληρον ἵνα φωνάξῃ μάννα. Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ νεογνοῦ εἶναι μαλθακός, μικρὸν ἐξέχουσιν οἱ γύροι αὐτοῦ, τὰ ἐπιφαιριδία καλούμενα παρὰ τοῦ Ἑρασιστράτου· μόλις δὲ κατὰ τὸν ἔβδομον πρὸς τὸν ὄγδοον μῆνα ἄρχεται νὰ λαμβάνῃ στερεότητά τινα, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ διασημοῦ φυσιολόγου Tiddemann. Ἄπαιτούνται ἐκνευρωμένα κεντήσεις καὶ διεγέρσεις, ὅπως οὗτος ἀναπτυχθῇ. Παρέρχεται οὐκ ὀλίγος χρόνος ἐν τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ὅπως ἡ αἰσθησις καταστῇ ἀντίληψις· καὶ ἀπαιτεῖται ἐπανάληψις καὶ ζωηρότης τῶν ἐντυπώσεων, ὅπως γίνῃ κατοχὴ τῶν ἀντιλήψεων εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ ἐπανέρχωνται αὐταὶ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, νὰ μορφωθῇ ἐνὶ λόγῳ ἡ μνήμη, ἡ οὐσιωδέστερα μεταξὺ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων· διότι ἄνευ αὐτῆς οὔτε παράθεσις ἰδεῶν γίνεται, οὔτε κρίσεις ἐπομένως μορφοῦνται. Ἀλλὰ καὶ παιδίον γιγνόμενον τὸ βρέφος ἔχει ἀνάγκην μᾶλλον τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως· πηδᾷ μᾶλλον συνήθως ἐξ ὀρμεμφοῦτος τάσεως ἢ κινεῖται· ὀρμαί, ὀρέξεις καὶ κλίσεις ἀσχολοῦσιν αὐτό· αἱ δὲ ἐν τῇ μνήμῃ ἐκπεταμιεύμεναι ἰδέαι, μὴ ἀκριβεῖς εἰσέτι, δὲν χρησιμοποιοῦνται παρ' αὐτοῦ, ὅπως ἐξαγάγῃ συμπεράσματα ἐκ τῆς παραθέσεως αὐτῶν· δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ εὐκόλως καρπὸς ἐκ τῆς κρίσεως καὶ τοῦ λόγου. Ἡ κρίσις ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, κατὰ λόγον τῆς ποσότητος τῶν ἰδεῶν καὶ γνώσεων· αἱ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπαναλαμβανόμεναι ἐντυπώσεις, κεντούσαι καὶ διεγείρουσαι τὸν ἐγκέφαλον, αὐξάνουσι τὴν ἐτοιμότητα αὐτοῦ. Τὸ κατ' ἐξοχὴν χρησιμὸν τοῦτο ὄργανον εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐκρατέστερον καὶ εὐρωστώτερον γίνεσθαι, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ νόμου τούτου τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Εἰς τοὺς προεθεθηκότας τῶντι τὴν ἡλικίαν, ἔνεκεν τῆς πολυχρονίου ἐνεργείας τοῦ νόμου τούτου, ἢ κρίσις κρατύνεται, ἢ δὲ συνειδήσις τῶν πράξεων εὐαισθητοτέρα, ὡς εἶπεν, γίνεσθαι· διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ὁ Πλούταρχος ἔλεγεν, ὅτι «μόνος ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνεθᾶ»· ὁ δὲ ἰπποκράτειος ἰατρὸς Lordat τῆς σχολῆς τοῦ Μομπελιέρου ἔγραφε περὶ τοῦ ἀγῆρω τῆς συνειδήσεως ὀλόκληρον σύγγραμμα. Διὰ τὸν εἰρημένον λόγον οἱ λαοὶ λαμβάνοντες ἐπ' ὄψιν τὴν πληθὺν τῶν ἰδεῶν καὶ γνώσεων, τῶν διὰ τοῦ χρόνου συσσωρευθεισῶν, ὅ ἐστι τὴν πείραν συνήθως λεγομένην, ἀεῖποτε εἰς τὴν κρίσιν τῶν γερόντων ἐνεπιστεύθησαν τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, καὶ Γερουσίας ἐσύστησαν, καὶ σώζονται αἱ πόλεις τουτέστιν οἱ λαοί.

« Ἐνθα βουλαὶ γερόντων καὶ νέων ἀνδρῶν ἀριστεύουσιν αἰχμαί. »

Συντελοῦσι δὲ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ἰδίως εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ εὐκρασίαν τοῦ ἐγκεφάλου, πρῶτον μὲν περιστάσεις κλιματικαί, εὐκολύνουσαι μάλιστα τὴν ἐνεργεῖαν τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, καὶ δεύτερον ἢ ἐπίδρασις τοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς, περὶ οὗ παρακατιῶν θέλω διαλάβει.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τοῦ κλίματος ἡ πολλὴ θερμότης, τὸ πρῶτον συστατικὸν αὐτοῦ, γεννᾷ χαλάρωσιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος· ὥστε καὶ ἡ διοχέτευσις τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἡ ἀντίληψις βραδέως γίνεσθαι. Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται τίνι τρόπῳ, ὡς ἐρρέθη ἐν τῇ προλαβούσῃ συνεδριάσει, οἱ μεσημβρινοὶ λαοὶ ἀντέχουσι μᾶλλον εἰς τὰς ἀλγεῖνὰς χειρουργικὰς ἐγχειρίσεις. Ἡ κατεργασία ἐπομένως τῶν ἐντυπωθεισῶν ἀντιλήψεων δυσχερὴς καὶ ἀνώμαλος ἀποβάνει, ἢ δὲ διάνοια δὲν ἀναπτύσσεται, δὲν ὀξύνεται, δὲν κρατύνεται. Εἰς τὰς μεσοτροπικὰς χώρας οὔτε αἱ τέχναι, καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ ἐπιστήμαι, τὸ σαφὲς τοῦτο δείγμα τοῦ πολιτισμοῦ, ἤκμασάν ποτε· ἀπεναντίας εἰς τὰ εὐκρατα μόνον κλίματα ἐγεννήθη ὁ πολιτισμός. Ἡ Ἀρία φυλὴ, ἡ πρώτη ἀναπτύξασα ἀληθῆ πολιτισμὸν, ἔζη εἰς εὐκρατον κλίμα. Ὁ δὲ πρωτότοκος υἱὸς αὐτῆς, ὁ ἑλληνισμός, προέβη ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν πολιτισμὸν, διότι κατέστη εἰς τὸ μᾶλλον εὐκρατον τῶν κλιμάτων καὶ τὸ μᾶλλον πρόσφορον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τῶν νεύρων εὐκρασίας καὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐτοιμότητος. Χάριν τῶντι τῆς μὴ ὑπερβολικῆς θερμότητος οἱ ἐκ τῆς Ἀρίας φυλῆς κατοικήσαντες τὴν Ἑλλάδα ἠδύναντο ἀνάκθεσθαι νὰ συγκοινωνῶσι μεταξὺ τῶν καὶ ἐν καιρῷ θερούς ἀδιαλείπτως· ὥστε αἱ ἀμοιβαῖαι ἐντυπώσεις, κεντούσαι καὶ διεγείρουσαι τὸ ὄργανον τῆς διανοίας, ἠύξουν τὴν εὐκρασίαν καὶ εὐρωστίαν αὐτοῦ, καὶ ὥξουν τὴν ἐνεργεῖαν τοῦ ὄργάνου αὐτῆς· ἢ δὲ μετρίότης τοῦ ψύχους καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος, καὶ αἱ Ἀλκυόνιοι ἡμέραι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τοῦ χειμῶνος, οἱ μᾶς ἔτερψαν καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον, δὲν περιώριζον τοὺς Ἕλληνας ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, περὶ τὴν ἐστίαν, ὡς εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα, ἀλλ' ὁ συνήθως βίος αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἡύξησε δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐντυπώσεων, χάριν τῆς ἀκωλύτου συγκοινωνίας τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ θαυμαζόμενοι ἦρωες, ὡς ὁ Θεσεὺς, κατέστρεψε τοὺς ἐμποδίζοντας τὴν συγκοινωνίαν Σίνεις, Σκίρωνας, Κερκύονας, Προκρούστας καὶ λοιποὺς ληστές· αἱ δὲ ἐκ τούτου εὐκολυνθεῖσαι πανηγύρεις καὶ λοιπαὶ σχέσεις τῶν κατοίκων συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀμοιβαῖαν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐκ τούτου

αὐξήσιν τῶν ἐντυπώσεων. Ἡ δὲ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ὑπῆρξεν ἀνάκθεσθαι εὐκολος, καὶ τοι τῆς θαλασσοπολείας εἰς τὰ σπάργανα οὐσης, διότι τὰ ἑλληνικὰ πελάγη δὲν εἶναι κενὰ, ἀχανῆ καὶ μονότονα, ἀλλὰ κοσμούνται ὑπὸ πλῆθος νήσων, αἵτινες, ὡς νόμφαι καὶ Νηρηίδες διαποικίλουσι τὸν ἑλληνικὸν ὄριζοντα. Ἡ εὐκόλος διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ἠδύκλυσε τὴν ἐξ ἄλλων μερῶν μεταφορὰν ποικίλων ἰδεῶν καὶ γνώσεων, καὶ ὑύξανεν οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντυπώσεων· ὥστε δικαίως ὁ Πλάτων τὴν θάλασσαν πονηροδιδάσκalon ὠνόμασεν. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν καὶ τὴν θαυμασίαν ποικιλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἐνοοῦμεν τίνι τρόπῳ τὰ αἰσθητήρια, καὶ ἐπομένως τὰ νεῦρα, τὰ διαχετεύοντα τοσαύτας καὶ τοσοῦτον ποικίλας ἐντυπώσεις εἰς τὸ κοινὸν αἰσθητήριον, κεντούμενα καὶ διεγειρόμενα ἐγέννησαν τὴν ἑλληνικὴν δραστηριότητα, καὶ τίνι τρόπῳ τοῦ ἐγκεφάλου, ἐν ᾧ ἐναπεταμιεύοντο τοσαῦται ἐντυπώσεις, ἢ ἐτοιμότης ἠύξησεν, ὅθεν προέκυψεν ἢ τοῦ νοῦς ὀξύτης, τουτέστιν ἢ ὀξύνοις. Καὶ τί ἐστὶν ὀξύνοις; οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἢ ἐτοιμότης ἐκείνη τοῦ ἐγκεφάλου, δι' ἧς ὁ νοῦς ἀνακαλύπτει ὅσον οἶόν τε πλείστας ἰδιότητας καὶ πλείστους χαρακτῆρας εἰς τὰ ἀντικείμενα. Δι' αὐτῆς ὁ ποιητὴς καὶ ζωγράφος περιδῶσιν ἀκριβῶς εἰς τὰς εἰκόνας τῶν τὴν φύσιν, εἴτε ὑπὸ τὴν ὑλικὴν εἴτε ὑπὸ τὴν ἠθικὴν μορφήν· δι' αὐτῆς ὁ φιλόσοφος καὶ ἱστοριογράφος ἐξεικονίζουσι πράξεις, εἴτε φυσικὰς, εἴτε ἠθικὰς, εἴτε διανοητικὰς. Ἀπόβροια τῆς ὀξύνοις εἶναι ἢ ἀγγίνοια, τουτέστιν ἢ εὐστοχος ἀναπόδοσις εἰς τὰς ἐν τάχει γινομένας ἀντιλήψεις. Τὸ εὐθικτον τῶν ἀπαντήσεων τῶν νεανίδων τῶν Ἀθηναίων, ὧν μνεῖαν ποιεῖται ὁ χαριέστατος Λουκιανὸς, εἰκονίζει θαυμασίως τὴν ἀγγίνοϊαν αὐτῶν. Ἦνα δὲ προκύψῃ καρπὸς ἐκ τῆς ὀξύνοις, δέον αἱ ἀντιλήψεις νὰ ἐγχαρᾶχθῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ, τὰ ἀντικείμενα νὰ ἀπεικονισθῶσιν ἐν τῇ φαντασίᾳ. Ἀλλὰ, Ἦνα ἀναφυθῶσιν νέαι ἰδέαι, ἀπαιτεῖται ἰσχυρὰ τοῦ νοῦς ἐνεργεῖα. Δὲν εἶναι ἢ μεγαλοφυῖα ἀκκαριαίου σπινθηρος ἀπαύγασμα καὶ τῆς ἐξάψεως τῆς φαντασίας μονοφυῆς ἀποκύημα, ἀλλὰ διηνεκοῦς καὶ ἐνδεδεχοῦς ἐργασίας τοῦ νοῦς θεσπέσιον προῖον.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὸ ἔρισμα τοῦτο τῆς Ἑλλάδος, ὡς δικαίως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Πίνδαρος, συγκεντροῦνται πᾶσαι αἱ τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος ἰδιότητες· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐγεννήθησαν ἐν αὐτῇ καὶ οἱ μεγαλοφυέστεροι ἄνδρες ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ, ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἐν τῇ κωμωδίᾳ, ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ καθ' ἐξῆς. Ἀναμφιλέκτως ἠθικαὶ τινες καὶ ἰδίως θρησκευτικαὶ περιστάσεις, ἐξ ἄλλων χωρῶν εἰσαχθεῖσαι, δύνανται γὰρ μεταβάλλωσιν ἐν μέρει τὴν ἔντασιν τοῦ νευρικοῦ

συστήματος καὶ τὴν τῆς διανοίας ῥοπήν, τροπολογοῦσαι ἢ καὶ ἀλλοιοῦσαι τὴν ἐνεργεῖαν τῶν ἐντυπώσεων· ἀλλὰ μόνον ἢ τοῦ κλίματος μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωσις δύναται οὐσιωδῶς νὰ αὐξήσῃ ἢ νὰ χαλαρώσῃ τὴν νευρικὴν δύναμιν. Εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας οὐδέποτε ἤκμασαν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι, οἱ μάρτυρες οὗτοι τῆς διανοητικῆς δυνάμεως· εἰ δὲ καὶ εἰς τινὰς τοιαύτας χώρας παρετηρήθη ἴχνος τι πολιτισμοῦ, ἢ διαφορὰ αὐτῆ ἐπήγαγεν ἐκ τῆς μετριοτέρας θερμότητος αὐτῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἔψους αὐτῶν ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, οἱ αἰεὶ τὸ Μεξικόν, ἢ χώρα τῶν Ἀσθήκων καὶ τὸ Κούιτο ἐν τῇ Περούβιανῃ, ἢ ἔδρα τῶν Ἰγκας, εὐκράτων χωρῶν, κειμένων ἐπέκεινα τῶν δύο χιλιάδων μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν.

Ἐξήτησάν τινες τῶν σοφῶν τὰς αἰτίας, ἔνεκεν τῶν ὁποίων παρήκμασε καὶ ἐξέπεσεν ἢ Ἰσπανία, καὶ τοι μὴ κατακτηθεῖσα καὶ αὐθὶς ὑπὸ βαρβάρου τινὸς λαοῦ. Ἀφοῦ μετὰ τὴν ἀποδίωξιν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μαύρων κατακτητῶν ἢ Ἰσπανία ἤκμασε, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ὄπλων καὶ τὴν θαλασσοπολίαν, καὶ κατὰ τὰς τέχνας καὶ τὴν ποίησιν, καὶ ζωγραφικὴν, καὶ διέπρεψαν ἐν αὐτῇ καὶ οἱ Κερθάντες καὶ οἱ Μουρίλλοι, ἤρχησε νὰ καταβρέθῃ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ οὐδεμία ἄλλη εἰσβολὴ βαρβάρων λαῶν ἔγεινεν. Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν ἐξέπεσεν, ὥστε κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ λαμπρὸς βασιλεὺς Κάρολος ὁ Γ' ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ Ἰρλανδόν τινα ὅπως τακτοποίησιν τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εὐρισκόμενα· προσεκάλεσε καὶ ἕτερον ἐκεῖθεν ἐπιστήμονα, ἵνα διδάξῃ τοὺς Ἰσπανοὺς τὸν τρόπον τοῦ ἐξορύττειν τὸν θειοῦχον μόλυβδον, τὸν ἀργυροῦχον, πλουσιώτερον τοῦ ἡμετέρου Λαυρίου, ἐνῶ οὗτοι πρὸ δύο αἰῶνων ἐγνώριζον θαυμασίως τὴν τέχνην ταύτην· μὴ δυναθέντων δὲ νὰ ὠφελθῶσιν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰρλανδοῦ τῶν Ἰσπανῶν, ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς νὰ καταστήσῃ ἐξ ἑκατοντάδων Ὀλλανδοῦς ἀποίκους περὶ τὰ μεταλλεῖα, πρὸς καλλιέργειαν αὐτῶν. Ὁ θαυμάσιος οὗτος μονάρχης, ὑπολαβὼν, ὅτι ἢ ὑπὸ τῆς ἱεροκρατικῆς ἐνεργουμένης δεισιδαιμονίας ἐδέμευσε τὸν νοῦν τοῦ λαοῦ του, ἐξώρισε τοὺς Ἰησοῦίτας, ἐκάλεσε δὲ ἐκ τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἄλλους νοήμονας καὶ ἱκανοὺς ἄνδρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρξε καὶ τις, ἐκ Σικελίας, Σκυλάκης καλούμενος (ἴσως ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὅν οἱ Γάλλοι Esquilache ὀνομάζουσιν), ἵνα οὗτοι διευθετήσωσι τὰ τῆς χώρας καὶ προαγάγῃσι τὴν κοινωσίαν· οὐχ ἤττον ἢ Ἰσπανία πολλὰ ὀλίγον ὠφελήθη. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1821 ἐξωτερικὴ ἐνεργεῖα πρὸς ἀνατροπὴν τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων, συμμάχων ὄντων τῆς Γαλλίας, ὡς ἐκ τῆς συγγενείας τῶν βασιλέων, τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τῆς

γεωγραφικῆς θέσεως, κατώρθωσε νὰ ἀνεγείρῃ συναγωγικὸν πολίτευμα· ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ἵνα σώσῃ τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν, ἀπαιτεῖ πολιτικὸν μόν' καὶ ὁ μὲν λαὸς τῆς Ἰσπανίας ἐννοεῖ τὸ προσωπικὸν δικαίον ὀρμεμφυτικῶς πως, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὸ κοινωνικόν. Ὅθεν καὶ οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐννοῦν πολλὰ καλὰ τὸ προσωπικὸν συμφέρον, ἀλλ' οὐδόλως τὸ κοινωνικόν· ἐπλάττον οὗτοι θέσεις, ἄνευ κοινωνικῆς ἀνάγκης, ἵνα τρέφονται οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκτεῖοι ὑπὸ τοῦ ἰδρώτος τοῦ φορολογουμένου λαοῦ· καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας εἴχονεν πρό τινων χρόνων ὡς πρέσβυ τῆς χώρας ἐκείνης συγγενῆ τινα ἐνὸς τῶν ὀλιγαρχῶν, μισθοδοτούμενον ἄνευ πολιτικῆς ἀνάγκης καὶ σχεδὸν οὔτε ἐμπορικῆς. Οἱ λαοὶ ἐν τῇ ἀκρισίᾳ των δὲν ἐννοοῦν, ὅτι φορολογία δηλοῖ συνεισφορά διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, πᾶσα δὲ ἀφαίρεσις χρηματικῆς ἢ ἄλλης ἰδιοκτησίας, ἄνευ ὠφελείας τῶν φορολογουμένων, εἶναι αὐτόχρημα τυραννία. Οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει, εἴτε μὴ ἀναπτυσθέντες, φαντάζονται ὅτι ἡ ἐλευθερία συνίσταται εἰς τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι αὕτη στηρίζεται ἐν τῇ δικαιοσύνῃ· διότι τὸ δικαίον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ ὁ σύνδεσμος τῆς ἐλευθερίας ἐνὸς ἐκαστοῦ μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἀπάντων· καὶ ἐννοοῦν μὲν, ὅτι ὁ ἀδικὸς ἄρχων εἶναι ὁ τύραννος, ἀλλὰ δυσκολώτερον ἐννοοῦν, ὅτι ὁ δυνάμενος καὶ ἀδιαφορῶν καὶ μὴ φροντίζων, καὶ ἄλλοις ἐπιτρέπων ἵνα γίνωνται ἀδικοὶ καὶ τυραννικοὶ, εἶναι οὐτιδανὸς καὶ ἐπὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσει.

Τινὲς ἐκ τῶν ἠθικολόγων ἀπέδωκαν τὴν ταπεινῶσιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ ἐπομένως τὴν παρακμὴν τῆς Ἰσπανίας εἰς τὸν χρυσὸν τῆς Περουβιανῆς, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν Ἰεροκρατίαν. Καὶ ὁ μὲν χρυσὸς βεβαίως δὲν ἐπήνεγκε τὴν ἐκπτώσιν ταύτην· ἀπεναντίας ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦς πλάττει τὰς τέχνας καὶ ἐν γένει τὴν βιομηχανίαν, ὅθεν γεννᾶται ὁ πλοῦτος. Ἐνδεχόμενον δὲ ἐπὶ τινα χρόνον ἡ ὑπὸ τῆς Ἰεροκρατίας ὑποστηριζομένη δεισιδαιμονία νὰ δεσμεύσῃ τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν ἄλλαι αἰτίαι δὲν συνεργήσωσιν ἢ διάνοια θριαμβεύει. Καὶ ἐν τῇ Σκωτίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ τὸ ἰσρατεῖον εἶχε μεγίστην ἰσχύν, ὥστε κατὰ τὸ 1611 δύο ἐτερόδοξοὶ ἐκάησαν θριαμβικῶς ἐν μιᾷ πλατείᾳ τοῦ Λονδίνου. Οἱ δὲ φυσιοδίφαι ἀποδίδουσι τὴν παρακμὴν ταύτην τῶν Ἰσπανῶν εἰς τὴν χαλάρωσιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἕνεκεν τῆς ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας, μεσοτροπικῆς τῆς χώρας ἐκ τούτου γενομένης. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην παραδέχεται καὶ ὁ Bucle ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ πολιτισμοῦ. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Ἰσπανίας ὑπὸ τῶν Μαύρων, ἤτοι Σαρακηνῶν, πολλοὶ τῶν κατοί-

κων ἔσωσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη, ἐκεῖ δὲ διαμένοντες καὶ μὴ ἔχοντες γῆν ἀρώσιμον, διηγόν βίον ποιμενικόν· ἀφοῦ δὲ ἀπέδωξαν τοὺς Μαύρους, κατακτῆσαν τὴν γῆν τῶν πατέρων των, ἐξηκολούθουν τὸν ποιμενικὸν βίον ὡς ἐκ τῆς ἕξεως· ἵνα δὲ καταστήσωσι τὴν χώραν εὐδοτον, κατέστρεψαν πλεῖστα δάση, καὶ οὕτω κατήντησε τὸ κλίμα μεσοτροπικόν. Ἀπεδείχθη δὲ ἤδη διὰ πειραμάτων φυσικῶν, ὅτι ἡ ἐκδάσσις χώρας τινὸς γεννᾷ τὴν ὑψώσιν τῆς θερμοκρασίας, ἥτις ἀρκιούσα τοὺς ἀτμοὺς τῆς ἀτμοσφαιρας, προξενεῖ ἕτερον δυστύχημα, τὴν ἀνομβρίαν.

Εἶναι δὲ ἐνδεχόμενον ὅτι καὶ ἄγνωστοί τινες ἰδιότητες τοῦ κλίματος νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν εὐκρασίαν ἢ δυσκρασίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ἰδίως τοῦ ἄζωνος αὐτοῦ· καὶ καθὼς μεταβάλλονται κατὰ τὴν μορφήν οἱ διαμείναντες ἐπὶ πολλὸν χρόνον εἰς ἕτερον κλίμα, οὕτως ἀναντιρρήτως μεταποιεῖται ἐν μέρει καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάπλασις τῶν ὀργανικῶν ἰστών. Μετὰ ἕνα αἰῶνα ἡ γενεὰ τῶν Ἀγγλῶν ἐν Αὐστραλίᾳ διαφέρει οὐκ ὀλίγον τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἀγγλῶν. Καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον μετὰ χίλια ἢ δισχίλια ἔτη ἡ γενεὰ αὕτη νὰ ὁμοιάσῃ καθ' ὅλα τοὺς ἰθαγενεῖς, καὶ ὑπὸ ἄλλων νὰ ἀντικατασταθῇ. Τοιαύτη εἶναι, κατὰ τινα ἀρχαίαν ῥῆσιν, ἡ παλίντονος ἀρμονία τοῦ κόσμου.

Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀμερικανικῇ συμπολιτείᾳ ἀπογόνους τῶν Ἀγγλῶν, τοὺς Γιάγκους καλουμένους. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις δὲ τοῦ Reclus οἱ ἀπόγονοι τῶν μαύρων Ἀφρικανῶν ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ κατέστησαν καὶ δραστηριώτεροι καὶ νοημονέστεροι, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Διὰ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, πληθυνομένων τῶν ἐντυπώσεων, διεγειρομένου δὲ καὶ κεντουμένου οὕτω τοῦ ἐγκεφάλου, αὐξάνει ἡ διανοητικὴ ἐτοιμότης τοῦ ὄργανου τούτου, ὅπερ εἶναι τὸ ἀναγκασιώτερον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ βίου πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὀλοκλήρου λαοῦ· διὰ δὲ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος κατέκτησε καὶ τὸν νόμον αὐτὸν τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, νόμον ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς καταστήσας· καὶ τοῦτο δὲ εἶναι τὸ μέγιστον τῆς θείας προνοίας δειγμα πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ῥίζας σκληρὰς καὶ ἀποίους κατέστησεν ἐδωδίμους δι' ἐντέχνου κηπέσεως, καὶ ἐκ πολλῶν φυτῶν ἐπέτυχε νέας παραλλαγὰς καὶ νέα εὐχρα ἄνθη· κατώρθωσε νὰ γίνωσι βραχύποδα πρὸβατα, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ πηδῶσι τὰς φράκτας, καὶ ἐξ ὀλίγων τοιοῦτων ἐπιτευχθέντων ἐν Massachusset ὑπάρχον σήμερον ἀγέλαι ὀλόκληροι ἐν Καναδᾷ καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ ἄνθρωπος, οὐτινος ἡ ἐγκεφαλικὴ ἐτοιμότης ἠύξησε διὰ τῶν φυσικῶν καὶ αὐτομάτων

ἐντυπώσεων, προκαλεῖ διὰ τοῦ νόμου τούτου νέας πολλὰς καὶ ποικίλας ἐντυπώσεις διὰ τῆς προσκλήσεως ἰδεῶν καὶ γνώσεων, οὐ μόνον νέας, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, αὐξάνει οὕτω τὴν δύναμιν καὶ εὐρωστίαν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ κατορθοῖ εὐρυτέραν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ.

« Μάθησις φρένας αὖξει, »

ἔλεγε καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς.

Οἱ ἄνθρωποι οἱ μὴ ἀσχοληθέντες νοερῶς, οἱ μὴ προκαλέσαντες πλεῖστας ὄσας ἐντυπώσεις, δύνανται μὲν διὰ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς νὰ αὐξήσωσι μέχρι τινὸς ὅρου τὴν εὐρωστίαν τοῦ ὄργανου τοῦ νοῦς, καὶ προϊούσης τῆς ἡλικίας ἢ κρίσεως αὐτῶν νὰ ἐνισχυθῇ· ἀλλὰ οἱ νοερῶς ἀσχολούμενοι, διὰ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης, διὰ τῆς γενομένης οὕτως αὐξήσεως τῶν ἐντυπώσεων, παρασκευάζουσι μείζονα εὐρωστίαν τοῦ ὄργανου τῆς διανοίας καὶ πλείονα ἐπομένως ἐκδήλωσιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων. Καὶ καθὼς διὰ τῆς σωμαστικῆς οἱ μῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσονται καὶ ὀγκωδέστεροι γίνονται, οὕτω διὰ τῆς νευραστικῆς, διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀκονήσεως, ὡς εἶπεν, τοῦ νοῦς κρατύνεται καὶ αὖξεται τὸ ὄργανον αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος, ἡ δὲ ἐνέργειά του διατηρεῖται ἐπὶ πλείονα χρόνον.

Ὅθεν διὰ τῆς σπουδῆς ὁ ἄνθρωπος αὐξάνων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἀναπτύσσων τὴν κρίσιν του, κατορθοῖ νέος ἔτι ὢν διὰ τῆς μελέτης, ὅτι ὁ γέρον διὰ τῆς πείρας πολλῶν ἐτῶν. Διὰ τοῦ μέσου τούτου ὁ Pitt ἔχων καλῶς διαπεπλασμένον τὸν ἐγκέφαλον, διὰ τῆς προσκλήσεως πολλῶν καὶ ποικίλων γνώσεων κατώρθωσεν εικοσιτεσσάρων ἐτῶν νεανίας νὰ διέπῃ ὡς πρωθυπουργὸς τὰς ἰσχάς τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Γέροντα τὴν κρίσιν πρὸ τοῦ γῆρατος, ὑπέταξεν εἰς τὰς κρίσεις του πολλοὺς τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου ὑπερήλικας. Ἐδικαιοῦτο τῶντι ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ κάλλιον παντὸς ἄλλου, ἐὰν ἐγῆρασκε, νὰ εἶπῃ, ὅτι ὁ Καίσαρ πρὸς τοὺς θορυβοῦντας νέους « ἀκούσατε, ὦ νέοι γέροντες, οὐ νέου γέροντες ἤκουον. »

Ἐκτὸς δὲ ἐκτάκτων τινων αἰτιῶν ὁ ἐγκέφαλος κεντούμενος καὶ διεγειρόμενος διὰ πολλῆς νοερᾶς ἐργασίας, δὲν ἀπαυδᾷ, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀναπτύσσεται καὶ κρατύνεται. Γέροντα ἤδη ὄντα τὸν Σοφοκλέα καὶ οἱ υἱοὶ του ἐνήγαγον ἐπὶ παρανοίᾳ εἰς τὸ δικαστήριον, θέλοντες νὰ διαθέσωσι τὴν πατρικὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ μέγας τραγικὸς ποιητὴς αὐτοσχεδίασεν ἐν τῷ δικαστηρίῳ αὐτῷ τὴν τραγωδίαν, ὁ Οἰδίπους ἐν Κολωνῷ, καὶ αὐθαρρῆ τὴν ἀπόφασιν προὐκάλεσεν. Ἐβδομηκοντοῦτης Πῶλος ὁ τραγικὸς ποιητὴς εἰς τέσσαρας ἡμέρας τέσσαρας τραγωδίας συνέταξεν. Ὁγδοήκοντα πέντε ἐτῶν ὁ πρὸ ὀλίγου διέπων τὴν

Ἀγγλίαν πολυμαθὴς Πάλμερστον εἶχεν ἀκμαίαν καὶ εὐρωστον τὴν κρίσιν αὐτοῦ· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἡ ὀξύνοια παρασκευάζεται συνήθως, ὡς ἔρρήθη, διὰ φυσικῶν περιστάσεων καὶ ἐπιρροῶν, ἀλλὰ τοῦ νοῦς ἢ εἰς τὰ ἐγκατα τῶν πραγμάτων εἰσόδους καὶ τῶν ἐκδησομένων ἢ πρόγνωσης, ὅ ἐστιν ἡ βαθύνοια, μορφοῦται διὰ τῆς συσσωρεύσεως πολλῶν καὶ ποικίλων γνώσεων. Συνδυαζομένη δὲ ἡ ὀξύνοια καὶ ἡ βαθύνοια ἀποτελοῦσι τὴν περινοίαν ἰδίαν τοῦ ἀληθῶς πολιτικοῦ ἀνδρός, γεννῶσι τοὺς Richelieu, Pitt καὶ Παλμερστονάς. Καὶ ἡ μὲν ὀξύνοια τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ὑπῆρξε τὸ προῖον τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ἡ δὲ βαθύνοια τῆς σαξωνικῆς φυλῆς τὸ προῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς.

Ἡ δὲ διὰ τῆς ἐπιλογῆς ταύτης παρασκευασθεῖσα ἐγκεφαλικὴ ἐτοιμότης διὰ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς κληρονομίας μετοχετεύεται ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ ἔγκονα, ὡς διὰ πολλῶν ἀπέδειξαν οἱ προμνησθέντες ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει, ὅ τε Λουκάς καὶ Waitz. Τὰ τέκνα τῶντι τῶν Βραχμάνων τῶν καλλιεργούντων τὴν διάνοιαν αὐτῶν, εἰσὶν εὐμαθέστερα τῶν ἄλλων τάξεων ἐν Ἰνδίας, ὡς πάντες οἱ Ἰσραπόστολοι παρετήρησαν.

Διὰ τῆς δράσεως τῶν εἰρημένων νόμων οὐ μόνον ἡ εὐρωστία τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ διάπλασις δηλαδή αὐτοῦ βελτιοῦται, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄγκος καὶ τὸ βάρος αὐτοῦ αὐξάνουσι καὶ οἱ γύροι πληθύνονται. Οὕτω τῶν βαρβάρων ἐν τῇ Πολυνησίᾳ, ἐν Αὐστραλίᾳ, ἐν Ἀφρικῇ, ὁ ἐγκέφαλος ζυγίζει περὶ τὰ χίλια τριακόσια γραμμάρια περίπου, τῶν δὲ Εὐρωπαϊῶν καὶ ἐν γένει τῆς λευκῆς καλουμένης φυλῆς περὶ τὰ χίλια πεντακόσια. Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ Κουδιέρου ἐζύγισε χίλια ὀκτακόσια τριακόσια γραμμάρια, τοῦ δὲ εὐφυστάτου ποιητοῦ Βύρωνος χίλια ὀκτακόσια ὀκτώ· εἰκάζομεν ἐκ τούτου, ὅποιον ὑπῆρξε τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἡμετέρου Ἀριστοτέλους, καὶ ὅποιον τὸ τοῦ Οὐμβύλδου. Ὅστις τῶντι ἀνέγνωσε τοῦ τελευταίου τούτου τὰ περὶ κόσμου καὶ περὶ τῶν εἰκόνων τῆς φύσεως συγγράμματα, βλέπει τὴν τεραστίαν πολυμάθειαν, κατανοεῖ, ὅτι περιελάμβανεν ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον ἐπιστητὸν, καὶ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ θαυμάσῃ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ ἀνδρός.

Ὁ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου διαδηλούμενος νοῦς εἶναι τὸ θαυμάσιον ὄπλον, δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης ἀνίσταται κατὰ τῶν πολυειδῶν περιστάσεων καὶ αἰτιῶν, αἰτινες τείνουσι νὰ προξενήσωσι τὴν κακοδικμονίαν ἢ καὶ τὸν ὄλεθρον. Ἀπὸ τῶν ἀπλουστατῶν ῥιζοπόδων καλουμένων, ὧν αἱ ἀπολιθώσεις εὐρέθησαν εἰς τὰ πρῶτα ἐνζῶα γήινα στρώματα, τὰ ζῶα ἀνεπτύχθησαν ἐκ προσαγωγῆς ἢ δὲ βαθμιαία αὕτη πορεία τῆς ἀναπτύξεως καὶ βελτιώσεως τῶν ὀργάνων αὐ-

τῶν ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸν νόμον τῆς ἀναπτύξεως, ὃν ἡ θεία πρόνοια παρέδωκε τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, νόμον τῆς προόδου καταστήσασα τὰ δὲ ζῶα, ὧν τὰ οὐσιώδη ὄργανα, δυνάμει τῶν ὁποίων ἀντέχουσιν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιβροὰς, δὲν ἀνεπτύχθησαν, τὰ ζῶα ταῦτα κατεστράφησαν, τοὺς δὲ ἀπολιθωμένους σκελετοὺς αὐτῶν καθεκάστην ἀνακλύπτωμεν. Ἔτι δὲ καὶ νῦν τινὰ τῶν ζῶων βαθμηδὸν ἐκλείπουσιν ἕνεκεν διαφόρων περιστάσεων καταστροφόμενα. Ἐὰν δὲ μελετήσωμεν ἐπιστημονικῶς, ἀπαθῶς ἅμα καὶ ἄνευ προλήψεως, καὶ τὴν πορείαν αὐτῆν τῶν διαφόρων λαῶν, θέλομεν ἐννοῆσαι, ὅτι ἐπίσης οἱ λαοὶ, ὧν ὁ ἐγκέφαλος ἕνεκεν διαφόρων περιστάσεων δὲν ἀναπτύσσεται, καὶ ἐπομένως ἡ νοερά δύναμις καὶ ἰδίως ἡ κρίσις μένουσιν τεταπεινωμένοι, βαθμηδὸν ἐκλείπουσι καὶ παρ' ἄλλων ἀντικαθίστανται. Ἄγριαί τινες φυλαὶ τῆς Ἀμερικῆς ὁσημέρκι ἐκλείπουσιν ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, λέγει ὁ Tuttle, σοφὸς φυσιοδίφης τῆς Ἀμερικανικῆς Ὀμοσπονδίας, δὲν ἔχουσιν οὔτε τοῦ σκιούρου τὸ προβλεπτικόν, ὅστις ἐναποταμιεύει τροφὰς ἐν ἀποθήκῃ διὰ τὸν χειμῶνα. Οἱ δὲ Ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας, καὶ τοὶ τῶν Ἀγγλῶν πειραθέντων πολλάκις νὰ ἐκπολιτισώσιν τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τῆς κατακτῆσεως τῆς χώρας τῶν μέχρι σήμερον, εἰς διάστημα ἐνὸς αἰῶνος, ἀπὸ δύο ἑκατομμυρίων καὶ πεντακοσίων χιλιάδων κατήντησαν μόνον χιλιάδες τετρακόσιαι. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἕνεκεν τῆς μὴ ἀναπτύξεως τοῦ ὄργανου τοῦ νοῦς δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιβροὰς καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἀδυσώπητον νόμον τοῦ ζῶϊκου διαγωνισμοῦ. Οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι προωρίσθησαν, ὡς λέγουσιν ὁ Agassiz καὶ ὁ Morton, οἱ περιώνυμοι φυσιοδίφαι, ἵνα ἀντικατασταθῶσι παρ' ἄλλων ἢ μωραίνει κύριος λαὸν ὃν βούλεται ἀπολέσειν κατὰ τὸν ψαλμὸν. Παρὰ τοῖς Ἰθαγενεῖσι τῆς Αὐστραλίας οὔτε σημεῖα ἢ λείψανά τινὰ ὑπάρχουν, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι ἤκμασαν ποτε εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἰδέα ἠθικολόγων τινῶν, τῆς ἀμῆς καὶ παρακμῆς τῶν λαῶν, ὡς ἰδέα ἀναγκαῖα καὶ καθολικὴ εἶναι ὅλως δι' ὅλου σχολαστικῆ.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, ὧν ὁ ἐγκέφαλος ἀνεπτύχθη ἰδίως διὰ τοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς, ὁ νοῦς δεσπόζει τῶν ὁρμηφύτων, τῶν παθῶν καὶ τῶν ὀρέξεων, ἀπεναντίας τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ ὀλοκλήρου λαοῦ, ὧν ὁ ἐγκέφαλος ἔμεινε ἀδρανῆς, ὁ ὀλίγος νοῦς δὲν δύνανται νὰ ἦναι ἀνώτερος τῶν ὁρμηφύτων τὰ πάθη δεσπόζουσι τοῦ νοῦς, καὶ οὕτως οἱ ἡγούμενοι τοιοῦτων λαῶν ἐν τῇ ἀκρισίᾳ τῶν, μόνον εἰς τὰ πάθη τῶν, ἦτοι εἰς τὴν φιλαυτίαν τῶν, τὴν φιλαρχίαν τῶν, τὴν φιλοπρωτίαν τῶν ὑπέικοντες, προσφέρουσι πολλάκις ὅ-

λοκαύτωμα ἑαυτοῦς καὶ τὴν κοινωνίαν ὀλοκλήρην εἰς ἄλλους λαοὺς εὐρίσκοντας τὸ συμφέρον τῶν εἰς τὴν ἐξασθένησιν ἢ καὶ τὴν ἐκλείψιν αὐτῆν τῶν εἰρημένων λαῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τῇ μάλλον καλῶς καταρτισθείσῃ κοινωνίᾳ δὲν εἶναι δυνατὴ, ὡς ἐκ τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν καὶ ἀναγκαίων ἐργασιῶν, ἡ ἄσκησης τῆς διανοίας, καὶ ἐπομένως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κυριωτέρου μέρους αὐτῆς, τουτέστι τῆς κρίσεως, ἐπιταί ἐξ ἀνάγκης, ὅτι μία τάξις τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας δύνανται νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ σωτηρίας τῆς κοινωνίας ὀλοκλήρου. (Α') Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ λαοὶ, ἐν οἷς εἰς πάσας τὰς τάξεις βασιλεύει ἡ ἀκρισία, οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νὰ προοδεύωσι καὶ νὰ εὐδαιμονήσωσιν, εἰ καὶ δὲν ἀπολέσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν τυχαίως ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας ἄλλων ἐθνῶν. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἕνεκεν τῆς μὴ μορφώσεως μιᾶς τάξεως νοημάτων ἀνθρώπων καλῶς συγκροτουμένης, δὲν ἐννοοῦν τὴν ἐννομον καὶ ἰσοκλινῆ ἐλευθερίαν, ὅθεν ἡ κλίνουσι τὸν ἀχένα εἰς τὸν ἄκρατον δεσποτισμὸν περιποιούμενοι χαμερπῶς τὰς ὀρέξεις ἀγρίου τινὸς τυράννου, ἢ περιπίπτουσιν εἰς τὴν ἀναρχίαν, μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς ληστείας, καὶ ἕνεκεν τῆς ἐλλείψεως τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας τυραννόμενοι ὑπὸ πολλῶν πονηρῶν καὶ ποταπῶν τυραννίσκων.

Ἐστηρίζωμεν φυσιολογικῶς καὶ φυσιογραφικῶς, ὅτι οἱ λαοὶ, ἐν οἷς, μὴ ἀναπτυχθέντος τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ διάνοια δὲν εἶναι σύντονος καὶ ἀκμαία, ἡ δὲ ἀκρισία κατέχει πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς περιστάσεις οἱ δὲ λαοὶ, ἐν οἷς ἐμορφώθη τάξις τιν, ἦτοι μοῖρα ἔχουσα ἔντονον τὴν διάνοιν καὶ ἰδίως τὴν κρίσιν καὶ δυναμένη οὕτω νὰ ἔχῃ ἠθικὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν λοιπῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, δύνανται οὗτοι νὰ προοδεύωσιν εἰς τὸν πολιτισμὸν οὐ μόνον, ἀλλὰ νὰ διατηρήσωμεν αὐτὸν ἐπὶ αἰῶνας. Ἐρχόμεθα ἤδη καὶ διὰ τῆς ἱστορίας νὰ ἀποδείξωμεν καὶ στερεώσωμεν τὰς ἀληθείας ταύτας.

Ἡ ἱστορία τριῶν ἐκ τῶν ἐπεφανεστέρων ἐθνῶν, τουτέστι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν Γάλλων, θέλει χορηγήσει ἡμῖν θαυμάσια διδόμενα πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἄνω εἰρημένων. Οἱ Ἕλληνας, προαχθέντες εἰς τὸν πολιτισμὸν διὰ τῆς ὀξυνοίας τῶν, ἀντέστησαν κατὰ μυριάδων βαρβάρων ἄλλὰ μὴ μορφωθείσας μιᾶς ἀναλόγου μέσης τάξεως, ἕνεκεν τῆς δυσκολίας τῆς ἐφαρμοσσεως τοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως διαφόρων μέσων καὶ ἰδίως τῆς τυπογραφίας, οἱ Ἕλληνας χάριν τῆς ἀκρισίας τῶν πλείστων μελῶν τῆς κοινωνίας, ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν, ὑποδουλωθέντες ὑπὸ ἄλλων λαῶν, ἦττον μὲν πεπολιτισμένων, οὐχὶ δὲ καὶ ὅλως βαρβάρων. (Β') Ἐννοεῖ μὲν

ὁ σοφὸς Εὐριπίδης, ὅτι μία μέση μοῖρα σώζει τὴν κοινωνίαν, λέγων ἐν τῇ τραγωδίᾳ αἱ Ἰκέτιδες:

« Τριῶν δὲ μοιρῶν ἡ μέση σώζει πόλιν,
« Κόσμον φυλάσσει» ἔστιν ἂν δόξη πόλει, »

ἀλλὰ τοιαύτη μοῖρα δὲν εἶχεν εἰσέτι καταρτισθῆ ὡς ἔδει.

Καὶ τίς, ὁ καὶ μικρὸν ἐγκύψας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν ἱστορίαν, δὲν ἐννόησεν ὅτι ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος τὴν εὐρυθμίαν τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀνατρέψας καὶ τὰ ἦθη διαφθείρας, μεγάλως τὴν Ἑλλάδα ἐξασθένησε καὶ τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῆς παρεσκεύασε; Ματαίως ὁ Ἐνδειος, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀλίγων νοημοτέρων Ἀθηναίων, προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, ὅτι ὁ ἐμφύλιος ἐκεῖνος πόλεμος καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν ἑλληνισμὸν αὐτὸν κατέστρεφεν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰσθμῶν ἐδρεύων ἐν Δακελίᾳ, ἐδῆου καὶ κατέσχευε τὴν χώραν οὐχ ἦττον ὁ ὄχλοκόπος Κλεοφῶν, εὐρίσκων τὸ συμφέρον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, κατῴρωσε νὰ πείσῃ τὸν ἄκριτον λαὸν, ὅστις διὰ τὴν ἀτυχίαν τῆς Ἑλλάδος εἶχε δικαίωμα ψήφου, ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν γνώμην τῶν εἰρηνοφίλων. Καὶ ἐὰν δὲν εἴχομεν αἱ πολιτικὴν κωμῶδιαν τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ ἰδίως ἡ διὰ τὸν λόγον τοῦτον Εἰρήνη κληθεῖσα, ἐνθα ὁ εὐφρόεστατος ποιητὴς, κωμῶδων τὸν Κλέωνα, τὸν φιλοπόλεμον Λάμαχον καὶ τοὺς ὁμοίους τῶν, πειράχεται νὰ μορφώσῃ τὴν περὶ εἰρήνης γνώμην τῶν ἀκρίτων συμπολιτῶν του. Ἄλλ' εἰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἐξασθένησε τὴν Ἑλλάδα, παρασκευάσας τὴν ὑπεροχὴν τῶν Μακεδόνων, δὲν ἐζημίωσεν ὅμως καιρίως τὸν ἑλληνισμὸν, διότι καὶ οἱ Τημενίδαι καὶ οἱ Λιανκίδαι ἦσαν Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ὅταν ἀνεφάνη εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα τὸ ἐσπέριον νέφος, ὡς τὸ ὀνομάζει ὁ Πολύβιος, ἡ εἰμαρμένη τῆς Ἑλλάδος ὠρίσθη. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία, γινώσκουσα, ὅτι «οὐχὶ βίβη ἀλλὰ πειθοὶ καὶ ὀμιλίᾳ εἰσὶν ἀλώσιμοι οἱ Ἕλληνας,» κατὰ τὴν ἑκφρασιν τοῦ Πλούταρχου, μετεχειρίσθη διπλωματικὸν τρόπον καὶ ἐμόρφωσεν οὕτω μεγίστην μερίδα, δηλ. πολυπληθῆς κόμμα ἐκ τῶν ἀκρίτων ἀνθρώπων, καὶ κατῴρωσε νὰ πείσῃ τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἡ Ῥώμη ἀνεμίχθη εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν, ἵνα σώσῃ τὰς ἑλληνικὰς ἐλευθερίας ἀπὸ τοῦ τυράννου Φιλίππου τοῦ Δημητρίου, βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Καὶ τοιαύτη τῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀκρισία τῶν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς πολιτείας περιερχομένων ὀχλοκόπων, ἕνεκεν τῆς ἐν τοῖς πλείθεσιν ἀλογίας, ὡς ἐκφράζεται ὁ Πολύβιος, ὥστε ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι οἱ φιλελευθεροὶ Ῥωμαῖοι ἐμερίμων περιπαθῶς περὶ τῆς τῶν Ἑλλή-

νων ἐλευθερίας. « Παντάπασι δὴ τότε, » λέγει ὁ Πλούταρχος, ἐν τῷ βίῳ Τίτου τοῦ Φλαμίνιου, « καὶ » τοῖς θεραπεύουσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη, Ῥωμαίους πολεμήσαντας ἦκειν, οὐχ Ἕλλησιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων Μακεδόσιν. » Σπάνιοι τῶν ἡσῶν ἐν Ἑλλάδι οἱ ἐννοοῦντες τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν τῆς Ῥώμης. Ὅταν ὁ δημαγωγὸς Ἀρισταίνετος ἠγόρευσεν ἐν Μεγαλοπόλει ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊκῆς συμμαχίας, παρέστη ἐν τῷ μέσῳ ὁ Φιλοποίμη, ὁ τελευταῖος στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος, εἰπὼν αὐτῷ ἢ μὴ σπεύδεις ὡ βέλτιστε, τὴν εἰμαρμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν. Ἄλλ' ἡ ἀκρισία ὑπερίσχυσε καὶ κατῴρωσε νὰ στεφθῆ ἐν Ἰσθμῷ ὡς σωτὴρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὁ τὴν ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν καταστρέψας Τίτος ὁ Φλαμίνιος. Ὁ δ' ἑλληνισμὸς, ἐκ τεσσαράκοντα ἑκατομμυρίων περίπου συνιστάμενος, κατήντησεν εἰς πέντε ὡς ἔγγιστα εἰσὶ δὲ καὶ τινες οἵτινες, ἀμφισβητοῦσι καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτῆν ἡμῶν τῶν ὀλίγων.

Ἐὰν ἦδη μεταβῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας, τοῦ κορυφαίου τῶν ἐθνῶν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς πολιτισμὸν, θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι αἱ κατώτεροι τάξεις τῆς κοινωνίας, ἕνεκεν τῆς μὴ ἐπιδράσεως τοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς, τῆς μὴ ἀναπτύξεως τοῦ νοῦς δηλαδὴ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας, κείνται εἰς τὴν ἐσχάτην ἀκρισίαν, εἰς ἀληθῆ ἀδράνειαν τῆς διανοίας καὶ φυσιοδίφαι καὶ πρὸ πάντων ἰατροὶ, οἱ κάλλιον παντὸς ἄλλου ψύχοντες τὸν σφυγμὸν τῶν κοινωνιῶν, περιγράφουσι διὰ μελαίνων χρωμάτων τὴν κτηνώδη κατάστασιν τῶν ἐνδεῶν τάξεων τῆς Ἀγγλίας καὶ ἤθελον προσβάλλει τὴν εὐαισθησίαν ὑμῶν ἐὰν ἐξέθετον ἐνταῦθα τὰ καθέκαστα τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀρῶμενος ταῦτα ἐκ τῶν ἐπιφυλλίδων τῶν ἰατρικῶν ἐφημερίδων. Ἐν τῇ Κυανῇ Βίβλῳ πρὸ τινῶν ἐτῶν γίγνεται πολὺς λόγος περὶ μυριάδων ἀνθρώπων εἰς διαφόρους ἐπαρχίας, ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν, οὐδεμίαν ἰδέαν ἐχόντων περὶ Θεοῦ. Ὁ δὲ αἰδεσιμώτατος Κύριος Kerr διηγείται, ὅτι ἐν Λιβερπούλῃ καὶ εἰς τὰς πλείστας πρὸς δυσμὰς συνοικίας τοῦ Λονδίνου ὑπάρχουν πολλοὶ μὴ ἔχοντες καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐννοίαν περὶ Θεοῦ.

Βεβαίως ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελεν ἀναβῆ εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς πολιτισμὸν, ἐὰν ἐγκατελείπετο εἰς τὴν κρίσιν τῶν τάξεων τούτων τῆς κοινωνίας ἢ ἤθελεν ἐπίσης μακραινέσθαι, ἐὰν ἔμειναν ὑπὸ τὸν ἀφόρητον ζυγὸν τῶν βαρῶν, τῶν προϋχόντων δηλαδὴ τῆς κοινωνίας ἐκείνης. Ἐμορφώθη διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νοῦς μία μέση τάξις, ἦτις διὰ τῆς κρίσεως αὐτῆς ἐπιτυχοῦσα τὴν ἠθικὴν δύναμιν, ἀνεχαίτισε καὶ τῶν βαρῶν τὰς ἀδικίας καὶ τοῦ ὄχλου τὰς ἀταξίας, καὶ ἔσωσε τὴν μεγάλην Βρετανίαν.

« Τριῶν δὲ μοιρῶν ἡ μέση σώζει πόλιν » ἡ δὲ

σοφὴ αὐτὴ ῥῆσις τοῦ Εὐριπίδου, ἐν τῇ χώρῃ ἐν ἣ οἰκοῦμεν τὸ πρῶτον ἀναγγελλομένη, στηρίζεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ βεβαιούται ὑπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Κάρολος ὁ Β', αὐτὸς ὁ ἐπισιτήσιος φίλος τοῦ φιλοσόφου Hobbes, ὑπῆρξε τυραννότερος τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Καρόλου τοῦ Α'. οὐχ ἤττον ἢ μορφωθεῖσα ἤδη μέση μοῖρα ἐμπόδιζε νὰ κρημνισθῇ ἡ κοινωρία ἐν τῷ βαρὰθρῳ μιᾶς ἐπαναστάσεως, ὡς ἐκφράζεται ὁ προμνημογευθεὶς Bucle. Εὐρίσκομεν δὲ ἐν τῇ ἀγγλικῇ ἱστορίᾳ πολλὰ ἄλλα παραδείγματα, ἀποδεικνύοντα τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἠθικὴν δύναμιν, δι' ἧς ἡ μέση τάξις κατώρρωσε νὰ προλάβῃ τὴν ἀναρχίαν καὶ ἐπομένως τὴν ἐξασθένειαν καὶ ἐκπτώσιν τῆς πατρίδος αὐτῶν.

Ὅτε κατὰ τὸ 1790 καὶ ἀκολούθως μετὰ τὴν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασιν, πολλοὶ Γάλλοι πρόσφυγες συνέρρευαν ἐν Ἀγγλίᾳ, πολλοὶ τῶν Ἀγγλῶν τῆς κατωτέρως τάξεως συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ μιμηθῶσι τοὺς Γάλλους, καὶ συνώμοσαν οὐ μόνον νὰ ἐπιτύχωσι τὴν πάνδημον ψηφοφορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος νὰ μετατρέψωσιν ὁ Pitt μετὰ τοῦ Δουκὸς Richmond ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην· ὁ δὲ φιλελεύθερος Burke Wight, ἐν ἀρχῇ τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου, ὡς ἀρχηγὸς τῆς μέσης τάξεως ἀντεπολιτεύετο σφοδρῶς τὸ ὑπουργεῖον, ὅπερ ἐζήτηε προσωρινῶς νὰ ἀναστῆλῃ πολιτικῆς τινος ἐλευθερίας· καὶ τοσαύτη ἦν ἡ δριμύτης τῆς ἀντιπολιτεύσεώς του, ὥστε ἐλέγχετο περὶ αὐτοῦ ἐν Λονδίῳ, ὅτι ἡ εὐγλωττία του ἔρρεεν ὡς λάβα ἠφαιστείου. Ἀλλ' ὅταν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐπληροφόρηθη, ὅτι συνωμοσία ἐτεκταινετο κατὰ τῶν καθεστώτων, ὅταν εἶδε meeting, συνάθροισιν ἐν Λονδίῳ ἐκ πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐφοβήθη μὴ ἡ ἀταξία καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν, μὴ αἱ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι μετατραπῶσιν εἰς συνταγματικὰς τυραννίας, μὴ τέλος ἢ κατὰ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως ἀριστοκρατία μεταπέσῃ εἰς ὀχλοκρατίαν· καὶ οὕτω συνετάχθη μετὰ τοῦ ὑπουργείου καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοὶ του· ἡ δὲ Ἀγγλία ἐσώθη ἀπὸ τῆς ἀναρχίας καὶ παραλυσίας. Ὁ δὲ Pitt ἐνοήσας, ὅτι ἡ μέση τάξις συνηθάνθη τὸν μέγαν κίνδυνον ἐν ἔτροχῃ ἢ πατρίδι, προσφυλάκισε τοὺς συνωμότες Horne, Tooke, τὸν σκυτοτόμον Hardy καὶ τὸν ὑποκριτὴν θεάτρου Holcroft, καὶ τέσσαρας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐπέτυχεν τὴν ἐπιψήφισιν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τοῦ νόμου τοῦ Habeas Corpus, καθὼς καὶ τοῦ περὶ τῶν ξένων Alien bill καλουμένου, πρὸς ἐξορίαν τῶν Γάλλων προσφύγων. Ἠδύνατο ὁ φιλελεύθερος Burke νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τερατώδους συναθροίσεως καὶ ὡς ἄλλος Cromwell νὰ προεδρεύσῃ τῆς Ἀγγλικῆς δημοκρα-

τίας· ἀλλ' ἐν τῇ στίβραξ του κρίσει προὔτιμησεν εὐγενῆ φιλοδοξίαν ἀντὶ ἀγενοῦς φιλαρχίας.

Δέκα ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης αὐτὸς ὁ λαμπρὸς Burke ἠγόρευσε μετὰ μεγάλης σφοδρότητος κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως ἐκείνου τῶν Ἰνδῶν Warren Hastings, τοῦ πολλὰ κακουργήματα ἐν Ἰνδίας πρὸς ἴδιον χρηματισμὸν διαπράξαντος· εἶχε δὲ μετ' ἐαυτοῦ ὁ Burke τὸν Sheridan, τὸν Δημοσθένην τῆς Ἀγγλίας, καὶ τὸν Fox· καὶ οὕτω οἱ ἄνδρες οὗτοι οἱ εἰς μέσῃ μερίδι ἀνήκοντες, ἔσωσαν, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἀγγλίας, σκανδαλωδῶς καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην προσβληθείσαν, εἰ καὶ ἡ βουλή τῶν λόρδων ἀπέλυσεν τὸν κακούργον Hastings, ἡ δὲ ἐταιρία τῶν Ἰνδιῶν ὥρισεν αὐτῷ καὶ σύνταξιν.

Ὡσαύτως, καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ νομοσύνη καὶ ἰσχυρὰ κρίσις τῆς μέσης τάξεως ἔσωσε τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῆς ἀναρχίας. Ὅτε ὁ Γεώργιος Δ', ὁ μέθυσοσ, ὁ ἄθλιος, ὁ οὐτιδανὸς βασιλεὺς οὗτος ἀπέβαλε τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἐν Λονδίῳ συνέθεσαν ὀχλαγωγίαι ὑπὲρ τῆς βασιλείσεως καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως· ἐκινδύνευσε προδήλως ἡ βασιλεία, ἡ δὲ μέση τάξις, ἧς ἐπρώτευσεν ὁ ἦρωας τῆς ἐποχῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Wellington, προβλέπουσα τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τῆς βασιλείας, ἐστήριξε τὸν βασιλέα καὶ τοιοῦτον ὄντα, καὶ ἔδωκεν ἐν μάθημα τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὡς λέγει ὁ Κάρολος Remusat, ἀναλύων τὸ ἱστορικὸν δοκίμιον τοῦ Γεωργίου Lewis, ἐνὸς τῶν σπουδαιοτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας.

Ἐὰν ἤδη μεταβῶμεν εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἐνθα ἡ χάρις, ἡ κομψότης, καὶ ἡ εὐφυΐα γοητεύουσι τὰ λοιπὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, θέλομεν ἰδεῖ ἀπαρδειγμάτιστον τὴν ἀκρισίαν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. Ἰπῆρξεν ἄνθρωπος ἐν τινι πολυανθρώπῳ ἐπαρχίᾳ τῆς Γαλλίας, ὅστις ἔπεισε πάντας τοὺς κατοίκους τριῶν μεγάλων κωμῶν, ὅτι δύναται, ἀφαιρῶν τὴν ζωὴν ἐνὸς ἀνθρώπου, νὰ τὸν ἀναστήσῃ εἰς βελτίονα μάλιστα κατάστασιν. Ὁ μάγος οὗτος κακούργημά τι τοιοῦτον διαπράξας κατεδικάσθη εἰς θάνατον· συνῆλθον εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς πάντες οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῶν μεταξὺ τῆς Scarpe, τοῦ Esquaut καὶ Deule, καὶ πάντες ἐραντάζοντο γελῶντες, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος διὰ μαγικῆς δυνάμεως ἠθελε διαφύγει τὴν λαιμητόμον· ἀλλὰ καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ πεσοῦσης, ὁ ἀκριτος ἐκεῖνος λαὸς ἐφαντάζετο, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀναστήθῃ καὶ νεώτερος τὴν ἡλικίαν καὶ λαμπρότερος τὴν μορφήν. Μὴ νομίσατε δὲ ὅτι ταῦτα συνέθεσαν πρὸ δύο αἰῶνων ἢ καὶ πρὸ ἐνός· ἡ πράξις αὕτη διεδραματίζετο πρὸ τριῶν ἐτῶν, κατὰ τὰ μέσα δηλαδὴ τοῦ 1864 ἔτους· διηγείται δὲ τὰ

συμβάντα ταῦτα ὁ Tissandier, Γάλλος σοφός. Καὶ τίς ἤδη ἀμφιβάλλει, ὅτι ἡ ἐκ δέκα χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἀνθρώπων συνισταμένη κοινότης δὲν ἤθελεν ἐκλέξει αὐτῆς ἀντιπρόσωπον ἢ βουλευτὴν τὸν ἀγύρτην τοῦτον; Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ ἐμορφώθη μέση τάξις, κελῶς συγκροτουμένη, ἧτις ἐν πάσῃ τροπῇ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐν πάσῃ μεταπολιτεύσει, στηρίζει τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἐπαγρυπνοῦσα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας (l'administration), ὥστε καὶ ἐν ταῖς μεταπολιτεύσεσι τοῦ 1830 καὶ 1848 ὁ ἀριθμὸς τῶν κακουργημάτων οὔτε κατὰ μικρὸν πῦξσε, κατὰ τὰς στατιστικὰς τοῦ διασήμου ἀριθμολογιστοῦ (staticien) Quetelet.

Ἡ μορφωθεῖσα κρίσις διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ νοῦς, ἐὰν οὐχὶ εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς κοινωρίας, τοὐλάχιστον εἰς ἀνάλογον τάξιν τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ δύναται ἡ τάξις αὕτη νὰ ἐξασκῇ ἠθικὴν ἐπιβροχὴν εἰς πάσας τὰς λοιπὰς τάξεις, δύναται νὰ σώσῃ τὴν κοινωρίαν ὀλόκληρον. Ἡ κρίσις τοῦ ἀνθρώπου ἐπάγεται τὴν ἀμφιβολίαν, ἐκ δὲ ταύτης γεννᾶται ἡ σκέψις, ταύτην δὲ παρακολουθεῖ ἡ ἔρευνα, καὶ διὰ τῆς ἐρεῦνης δυνάμεθα νὰ ἀνιχνεύσωμεν τὴν ἀλήθειαν· διὰ δὲ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἀντέχει καὶ σώζεται ἡ κοινωρία ἅπασα. Ἀπεναντίας ἡ ἀκρισία γεννᾷ τὴν εὐπιστίαν, αὕτη δὲ φέρει εἰς τὴν ἀπάτην καὶ ἐπομένως εἰς τὴν κακοδαιμονίαν, ἢ καὶ τὸν ὄλεθρον αὐτόν. Τὴν δυσπιστίαν, ἢ τοὶ ἀπιστίαν, συνέσθουλεν ὁ Δημοσθένης τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς τὸν Φίλιππον, λέγων· «ἐν δέ τι κοινὸν ἢ φύσις τῶν εὐφρονούντων ἐν ἐαυτῇ κέκτηται φυλακτήριον, ὃ πᾶσι μὲν ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, μάλιστα δὲ τοῖς πλήθεσι πρὸς τοὺς τυράννους· τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; ἀπιστία· ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε· ἂν ταύτην σώζετε, οὐδὲν μὴ δεινὸν πάθητε.» Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ τοὶ μὴ κατακτηθέντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων σιφῶν τῆς Ἀσίας, διότι ἄλλοι λαοὶ πρόμαχοι ἀνεχάτισαν τὴν ὁρμὴν αὐτῶν καὶ ἐξησθένησαν αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ λέγω, οἱ λαοὶ, οἱ κυλιόμενοι ἕνεκα τῆς εὐπιστίας εἰς τὴν ἀπάτην, ἐτυραννοῦντο ἀνηλεῶς ὑπὸ εὐαριθμοῦ ἀνωτέρας τάξεως, καὶ ἐβασανίζοντο καὶ ὡς ἀνδράποδα ἰθεωροῦντο ὑπὸ τῶν προϋχόντων τῆς κοινωρίας. Ἐπίστευον οἱ μωρόπιστοι λαοὶ τοῦ μεσαιῶνος εἰς τὸν εἰκοσάπηχυν γίγαντα Φενακούτην, ὡς καταπολεμηθέντα ὑπὸ Καρόλου τοῦ μεγάλου· ἐπίστευον εἰς τοὺς μύθους, καὶ τὰς μωρολογίας τὰς διηγουμένας παρά τινος Tourpil καλουμένου καὶ τῶν ὁμοίων του. Εἰ δὲ καὶ τις ἐτύγγανε γράφων ἀλήθειαν τινα! θεωρεῖται! ἀνεφώνουν παραχρῆμα οἱ σοφισταὶ καὶ πολιτικοὶ ἀγύρται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ προμνησθεὶς Bucle, ὁ πολυῖστωρ καὶ πολυμνήμων οὗτος συγγραφεὺς, πραγματευόμενος περὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτισμοῦ παρ' Ἰνδοῖς καὶ Αἴγυπτίοις, μνείαν ποιεῖται τίνι τρόπῳ ὀλίγοι ἄνθρωποι, ὑπερέχοντες κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἐπέβαλλον ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἀκριτον πλῆθος, ὅπερ διὰ τῆς βλακίας τοῦ θελοῦσθαι ἐγένετο, ὑπηρετεῖ ἀμισθί, πολυτρόπως ἐβασανίζετο, ἀλλ' ἠλιθίως ἐκλίνε τὸν αὐχέναν· ἡ ἀκρισία, λέγει ὁ ἄνω εἰρημένος, γεννᾷ τὴν πτόησιν καὶ τὴν τοῦ σεβασμοῦ ἐμπνευσιν. «Βλάξ ἄνθρωπος ἐπτοεῖσθαι φιλεῖ,» ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος.

Ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀναδράμωμεν εἰς ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν, ἔχομεν ὡς παράδειγμα αὐτὸν τὸν γαλλικὸν λαὸν, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ὁ γαλλικὸς λαὸς καὶ μέχρι Λουδοβίκου δεκάτου πέμπτου, πτοούμενος καὶ ὑπὸ σεβασμοῦ ἐμπνεόμενος ἀπέναντι τοῦ ἀγερώχου, τῆς δοξοκομίας καὶ ἀγυρτικῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ἀφορολόγητων Δουκῶν καὶ Μαρκησιῶν, ἐδοῦλεν ὡς ἀνδράποδον καὶ ἀσπλάγχχνως ἐφορολογεῖτο. Οἱ δὲ φόροι, οἱ συλλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἰδρώτων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἐχρησίμευον οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὰς κοινωρικὰς ἀνάγκας, ὅσον εἰς μισθοδοτήσιν συγγενῶν καὶ οἰκείων τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἀνευ ἀνάγκης δημοσίας· ὁ λαὸς ἐν τῇ ἀκρισίᾳ τοῦ ἐνεπνέετο ὑπὸ σεβασμοῦ ἐνώπιον τῶν ἀδίκων προϋχόντων αὐτοῦ, κατεφρόνει δὲ τῶν διδασκαλιῶν ἐνὸς Diderot ἢ ἐνὸς Marmontel· ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα, καταδικώμενος, ἐτελεύτησεν ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ. Ἀλλὰ χάριν τῆς διδασκαλίας τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, ὁ Λουδοβίκος δεκάτος ἕκτος, ἀνακούψας ἀπὸ τῆς πίεσεως τῆς ὀλιγαρχίας, ἐχειραφέτησε τοὺς δούλους τοῦ στέμματος, ἐξώρισεν τοὺς Ἰησοῦτας, τοὺς συμμάχους τούτους πάσης τυραννίας, τοὺς δὲ Turgot καὶ Necker, τοὺς ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντας, ὡς ὑπουργοὺς τοῦ παρέλαθεν· ἐγένεν μὲν θῦμα ἀτυχῶς τῆς ἀρετῆς του καὶ φιλοπατρίας του, ἀλλὰ παρεσκεύασε τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ὅταν σπουδάσωμεν ἐξ ἐπιστάσεως τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν λαῶν, ἐν οἷς μικρὸν καὶ ἀτελῶς ἐπενήργησεν ὁ νόμος τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς καθ' ὕλας τὰς τάξεις τῆς κοινωρίας, θέλομεν εὐρεῖ, ὅτι οἱ προϋχόντες οἱ μόνον κατὰ περιουσίαν ἢ κατὰ γένος ἐπιφανεῖς, ἐπομένως οἱ προκαθήμενοι καὶ ἐν τέλει, μὴ διαφέροντες κατὰ τὸν νοῦν τῶν λοιπῶν τάξεων, μεταχειρίζονται ἐξωτερικοὺς τρόπους, ἵνα πτοήσωσι τοὺς ἀνθρώπους τῶν κατωτέρων τάξεων· τὸ ἀγέρωχον καὶ ὑπεροπτικὸν τοῦ ἥθους, ἡ ἐπιδεικτικὴ μεγαλοπρέπεια, τὸ χρυσοκέντητον, τὸ ἐπιτετηδευμένον ἢ καὶ ἀσύνηθες τῆς ἐσθῆτος καὶ ἐν γένει τὸ εὐσταλὲς τοῦ ἱματίου καὶ τὰ παρόμοια, εἰσὶν

οί συνήθειες τρόποι, δι' ὧν ἐπιτυγχάνουσι τὴν ὑπόληψιν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, πλάττουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν πρόληψιν τῶν ἀκρίτων καὶ ἡλιθίων ἀνθρώπων. Πάντες ἡμεῖς γινώσκουμεν ἀτυχῶς, ὅτι παρὰ τοῖς βαρβάρους ἡμῶν κατακτηταῖς γνώμων τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀξίας ὑπάρχει τὸ καλούμενον παρ' αὐτῶν *Kiafé*. ὅταν δὲ οἱ τοιοῦτοι εὐρεθῶσιν ἀπέναντι νοσημόνων, καὶ ἀναγκασθῶσι νὰ λύσωσι τὴν σιωπὴν, τὴν καλύπτουσαν συνήθως τὴν γυμνότητα τῆς διανοίας των, εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν εὐρέθη πάλαι ποτὲ Μεγαθάζος ὁ Πέρσης, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ζωγραφεῖον τοῦ Ἀπελλοῦ, δὲν ἠρέκεσθη μόνον νὰ παρατηρῇ τὰς γραφὰς τοῦ μεγάλου ζωγράφου τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἠθέλησεν ὁ βάρβαρος καὶ περὶ τέχνης νὰ λαλήσῃ ὁ Ἀπελλῆς ἐπεστόμισεν αὐτὸν, εἰπὼν· « ἕως οὗ ἡσυχίαν ἦγες, ἐδόκει, ὅτι » τις εἶναι διὰ τὰ χρυσία καὶ τὴν πορφύραν· νυνὶ δὲ καὶ τὰ παιδάκια, τὰ τὴν ὄχραν τρίβοντα, κατὰ τυχελῶσι σοῦ φλυαροῦντος. »

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀλογία, ἥτοι ἡ ἀκρισία, ἢ τῆς διανοίας ἐν γένει ἀδράνεια, γεννᾷ τὸν τύραννον καὶ τοὺς τυράννους, τὴν κακοδαιμονίαν ἢ καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν λαῶν· ἢ δὲ ἰδέα περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ βίου βαρβάρων τινῶν σπιρῶν ὑπάρχει μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ ἀπλοικῶν τινῶν ἠθικολόγων. Νοσημόνων περιηγητῶν καὶ ἰδίως τοῦ Livingston αἱ παρατηρήσεις κατέδειξαν πανταχοῦ κατὰ τοὺς βαρβάρους, ὑπὸ τῆς ἀλογίας οὐ μόνον ἀνεχομένην, ἀλλὰ καὶ περιεπομένην τὴν τυραννίαν.

Ἡ θεία πρόνοια ἐθέσπισε τὸν νόμον τῆς ἀναπτύξεως, τὸν νόμον δηλαδή τῆς προόδου διὰ τὰ ὀργανικὰ ὄντα. Ἡ ἀνθρωπότης οὐ μόνον δὲν ἀπεκλείσθη τῆς θείας ταύτης χάριτος, ἀλλὰ δαψιλῶς ἐπροικίσθη ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα. Ὁ ἐγκέφαλος, καὶ ἐπομένως αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ, ὠρίσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἀναπτυσσομένου τοῦ ὀργάνου τούτου, οἱ λαοὶ ἀνθίστανται εἰς τὰς καταστρεπτικὰς αἰτίας, ἐπιτυγχάνουσι τὴν συντήρησιν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν, προάγονται εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν· μὴ ἀναπτυσσομένου δὲ, οἱ λαοὶ δυσκόλως ἀντέχουσιν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιζημίους ἐπιπτώσεις, δὲν ἀναθίχουσιν εἰς τὸν πολιτισμὸν, βιώσι κακοδαίμονες ἢ καὶ ἐξολοθρευόμενοι καὶ παρ' ἄλλων πολλὰκις ἀντικαθίστανται.

Πρωῶδευσε τὸ βασίλειον τῶν ζῶων βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἀπλῶν εἰς τὰ πολυπλοκα, ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ ἐντελέστερα. Ὁ νόμος οὗτος τῆς προόδου διενεργεῖται καὶ δι' ἄλλων ζωολογικῶν νόμων, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Ὁ ἡμέτερος Ἀριστοτέλης, ὁ δημιουργὸς τῆς φυσικῆς ἱστορίας, καὶ τοι ἕνεκεν τοῦ χρόνου μὴ δυνθῆναι νὰ γνωρίσῃ τὰ καθέκαστα τῶν νόμων αὐτῶν, ἐννοεῖ ὅμως

ὁ μέγας ἐκεῖνος νοῦς, ὅτι τὰ ὀργανικὰ ὄντα θεῶν θεσπῶ συντηροῦνται καὶ προάγονται, ὡς δὴλον γίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον. « Νόμος γὰρ ἡμῖν, » λέγει, « ἰσοκλινῆς, » οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος διόρθωσιν ἢ μετάθεσιν, » κρείττων δ' οἶμαι καὶ βεβαιότερος τῶν ἐν ταῖς » κύρθεσιν ἀναγεγραμμένων. Ἡγουμένου δὲ ἀκινή- » τως αὐτοῦ καὶ ἐμμελῶς ὁ σύμπαξ οἰκονομεῖται » δι' αὐτοῦ διάκοσμος οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, μεμερισ- » μένος κατὰ τὰς φύσεις πάσας ὁμοίως διὰ τῶν οἰ- » κείων σπερμάτων εἰς τὰ φυτὰ καὶ ζῶα, κατὰ » γένη τε καὶ εἶδη. Τῶν τε ζῶων τὰ τε ἄγρια καὶ » ἡμέρα, τὰ τ' ἐν ἀέρι καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν ὕδασι βο- » σκόμενα, γίνεται τε καὶ ἀκμάζει καὶ φθείρεται, » τῷ τοῦ Θεοῦ πειθόμενα θεσπῶ. »

Προσθέτομεν καὶ ἡμεῖς, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, ὅτι εἰς τοὺς λαοὺς, ἐν οἷς, ἕνεκεν διαφόρων περιστάσεων καὶ ἐπιπτώσεων, οἱ ζωολογικοὶ νόμοι ἐνήργησαν εὐπετέστερον πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἰδίως τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ἐπομένως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἢ θεία πρόνοια ἔδωκε τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν καὶ τὸν νόμον τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, νόμον ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς καταστήσασα, ἐπομένως δὲ καὶ τὸν νόμον αὐτὸν τῆς προόδου. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς μεγάλως ἀμαρτάνομεν, μὴ περιποιούμενοι καὶ μὴ καλλιεργοῦντες τὴν θεϊκὴν ταύτην δωρεάν· καὶ τοῦτο ἐννοεῖ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅταν ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ εἶπε διὰ τοὺς καταδικάσαντας αὐτὸν Ἰουδαίους· « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι. » Διὰ τῆς βήσεως τῶν ταύτης, ὁ Σωτὴρ εἰδίδασκεν ἡμᾶς, ὅτι δέον νὰ μάθωμεν τί πρέπει νὰ ποιήσωμεν, νὰ ἀναπτύξωμεν δηλαδή τὸν νοῦν καὶ ἀκονήσωμεν τὴν κρίσιν ἡμῶν, ἵνα μὴ κυλιώμεθα εἰς τὰς προλήψεις, ἵνα ἀποφεύγωμεν τὴν ἀπάτην καὶ ἀνιχνεύωμεν τὴν ἀλήθειαν. Ὀφείλομεν οὖν νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὰς βουλάς τοῦ Ἰψίστου, καὶ νὰ κλίνωμεν τὸν αὐχέναν, θαυμάζοντες τὰ ἔργα τῆς θείας προνοίας.

Ο ΣΧΕΔΙΟΓΡΑΦΟΣ.

(Συνέχ. Ἰδε φολλ. 417.)

—ooo—

Πάλιν παρετήρησε μὲ βλέμμα περιφρονητικὸν ὁ Δαμιανὸς τὸν ὑποδηματοποιὸν καὶ εἶπε·

Βλέπει τις ὅτι ὑμεῖς πολὺ ἀπέχετε τοῦ νὰ γνωρίζετε τὴν σημαντικότητα τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ζῶμεν· ὅτι δὲν ἔχετε οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς, ὅτι δὲν γνωρίζετε καὶ πόσον ὑποστηρίζουσιν οἱ κομματάρχαι τὰς

ἐφημερίδας. Τὰ χρήματά μας, κύριε ἐξάδελφε, ἐνδέχεται νὰ εἶναι χίλια παλιοδραχμὰ, ἢ δέκα χιλιάδες. . . ἡμεῖς θὰ τὰ βάλωμεν εἰς τὴν τσέπην μας. Ἡ ἐπιχείρησις θὰ ἀρχίσῃ διὰ τῆς προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως πολιτικοῦ τινος κόμματος, λοιπὸν διὰ χρημάτων ξένων· ἔπειτα ἢ κληρονομία θὰ μᾶς ἀνοίξῃ πίστωσιν.

Ἔτσι λοιπὸν! ἀνεβόησεν ὁ Μαστρολευθέρης. Ἐν τούτοις ὀλίγα χρήματα κατ' ἀρχὰς πρέπει βεβιαίως νὰ ἔχωμεν.

Οὔτε ἐν λεπτὸν ἐκ τῶν χρημάτων μας. Ἡμεῖς θὰ φροντισώμεν ἐν πρώτοις νὰ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θὰ ὑποστηρίξωμεν τὸ ὑπουργεῖον, ὥστε οὕτω θὰ ἔχωμεν τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ καὶ τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν ὑπαλλήλων· ἔπειτα διὰ τῆς ἐπιφυλλίδος τῆς ἐφημερίδος παλινοδοῦντες θὰ κολακεύσωμεν καὶ τὴν ἀντιπολίτευσιν, ὥστε θὰ τσιμποῦμεν καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ τοὺς μεμπέδες του κατὰ τι.

Καὶ πιστεύετε, ἐξάδελφέ μου, ὅτι ὁ φιλάργυρος οὗτος κομματάρχης θὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἐξοδεύσῃ ἐν κἂν τάλληρον διὰ τὴν ἐφημερίδα μας; Ἐγὼ ἤκουσα ἐφημεριδογράφον διηγούμενον μυρία κατ' αὐτοῦ παράπον. Ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἔγραφεν ἄπειρα ψεύδη περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξεθείαζεν ὡς τὸν μόνον σωτῆρα τοῦ ἔθνους τὸν μόνον δυνάμενον νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸ καλῶς καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἦτο ὅλον τὸ ἄντικειν, ἐκεῖνος ἠρνήθη νὰ τῷ πληρῶσῃ καὶ τὴν συνδρομὴν μίᾳς ἐξαμηνίας, ἀπέπεμπε δὲ πάντοτε μὲ ὑποσχέσεις τὸν διανομέα, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ πληρῶσῃ ἅμα λάβῃ χαρτοφυλάκιον.

Μικρόψυχος καὶ φλεγματικὴ ψυχὴ! ἀνέκραξεν ὁ Δαμιανός. Ποῖος τῶν μεγάλων μας δὲν ὑποστηρίζει σήμερον τοιαύτας ἐφημερίδας, ὅταν μάλιστα ἔχωσιν ἔνομα ὑποσχόμενον πολλὰ, καὶ ὅταν οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν ἀποφασίζωσι νὰ γράψωσιν ἀνύπκριτα προτερήματα, πλαστοὺς ἐπαίνους καὶ συστάσεις;

Ὁ Μαστρολευθέρης ἐκίνει τὴν κεφαλὴν, διέταξε νὰ γεμίωσι πάλιν τὴν μισὴν διὰ λογαριασμὸν του, καὶ εἶπε πίνων εἰς ὑγίαν τοῦ ἐξάδελφου του. . . Ἀλλὰ, κύριε ἐξάδελφε, ἐγὼ νομίζω ὅτι μὲ τὴν ἐφημερίδα σας. . . τὸ τόλμημά μας θὰ εἶναι μικρόν. Ἐγὼ θὰ σὰς εἶπω καὶ τὸ ἐδικόν μου σχέδιον.

Λοιπὸν; ἀπεκρίθη ὁ Σχεδιογράφος ρουφῶν τὸν οἶνον του μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν, ἀφοῦ δὲν ἐδραπάνη δι' αὐτὸν οὐδὲ λεπτόν.

Ὁ Μαστρολευθέρης παρετήρησε περίξ του μὴ τυχὸν τὸν ἀκούσῃ τις· ἐπειδὴ ὅμως ἕνεκα τῶν φωνῶν, τῶν γελῶτων, τῶν ἀσμάτων καὶ τῶν ἄλλων θορύβων, δὲν ἠδύνάτο τις νὰ ἀκούσῃ οὔτε τὰς ἰδίας του λέξεις, ἐπλησίασεν ἐπὶ τὸ οἰκειότερον τὸν Δαμιανόν, ἔθεσε τὴν χεῖρά του ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ εἶπε κύψας εἰς τὸ οὖς του·

Ἀλλὰ, ἐξάδελφέ μου, ὑπὸ ἐχεμυθίαν. Ὁ δὲ Δαμιανὸς ἔθεσε τὴν σκελετοειδῆ χεῖρά του ἐπὶ τοῦ στήθους του, καὶ ἀπεκρίθη μὲ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ σοβαρότητα· Ὅα σιωπήσω καὶ ἂν ἐπαπειλήται ἡ ζωὴ μου.

Τότε ὁ Μαστρολευθέρης εἶπε σιωπηλῶς· Νομίζω ὅτι θὰ κάμωμεν πολὺ φρονιμώτερον ἂν διαθέσωμεν ἐν μέρος τῶν χρημάτων μας εἰς ἀγορὰν δελτίων τοῦ λαχείου τῶν Φιλαρχαίων, ἐν ἄλλο δὲ μεταχειρισθῶμεν εἰς τὴν πασέτα.

Λαχεῖον! χαρτοπαίγιον! ἀνέκραξεν ὁ Δαμιανός ὑψῶνων τοὺς ὤμους του.

Βέβαια λαχεῖον, ἀπήντησεν ὁ Μαστρολευθέρης σιγαλὰ, βεβαιότατα πασέτα. Οἱ δὲ ἀμυδρῶς ὑπόγλαυκοὶ καὶ πάσας ζωηρότητος ἐστερημένοι ὀφθαλμοὶ του ἀνέλαμψαν ἐπὶ στιγμὴν τινα. Δὲν βλέπετε πόσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀποκατεστάθησαν πλούσιοι ἀπὸ τὸ λαχεῖον καὶ τὸ χαρτοπαίγιον; Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ χαρτοφορία, ὑπάρχουσιν ὅμως τόσα καταγώγια εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὥστε δύναται τις μ' ὄλην τὴν ἄνεσιν νὰ παίξῃ ὅπου καὶ ὅπως θέλει.

Καὶ συχνάζουσι πολλοὶ εἰς τὰ τοιαῦτα καταγώγια;

Ὡ ἀγαπητέ μου ἐξάδελφε, ἐκ τῶν πλουσίων βεβαίως ὀλίγοι, διότι παρ' αὐτοῖς τὰ πολιτικὰ σαλόγια καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς λεγόμεναι αἵθουσαι χρησιμεύουσιν ὡς καταγώγια χαρτοφορίας· ἐκ τῶν μεσαίων ὅμως καὶ τῶν μικροτέρων τάξεων πλείστοι.

Καὶ ὑμεῖς;

Ἐγὼ ἐξκολουθῶ νὰ παίξω πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν.

Ἐκερδήσατε μέχρι τοῦδε πολλά;

Ἀκόμη τίποτε. Ἄμα ὅμως λάβω τὴν κληρονομίαν εἰμὶ βεβαιότατος, ὅτι θὰ κερδήσω, ἂν θέλῃ ὁ Θεός.

Ὁ Δαμιανὸς ἐκίνει τὴν κεφαλὴν. Τὸ σχέδιόν μου... ἔλεγεν. Ὁ Μαστρολευθέρης ὅμως διέκοψεν αὐτὸν εἰπὼν·

Γνωρίζετε τί θὰ κάμω ἅμα λάβω τὰ χρήματά μου; τώρα ἠξέυρω κάλλιστα πῶς δύναται τις νὰ κερδήσῃ εἰς τὴν πασέτα καὶ τὸ λαχεῖον.

Ἔτσι; καὶ πῶς;

Διὰ νὰ εὔρη τις τὸ χαρτὶ, ἢ μάλλον τὰ χαρτιά, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ λαχείου ὅστις θὰ κερδήσῃ, σημειῶναι εἰς κλήρους τὰς ὁδοὺς εἰς τὰς ὁποίας κατοικοῦσιν οἱ τραπεζίται, ἔπειτα σῦρει ἐξ αὐτῶν τόσους, ὅσους ἀριθμοὺς θέλει νὰ γράψῃ εἰς τὸ λαχεῖον, ἢ εἰς ὅσα χαρτιά θέλει νὰ ποστάρῃ, μετὰ ταῦτα ἀναζητεῖ τοὺς οἴκους τῶν τραπεζιτῶν οἵτινες κατοικοῦσιν εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτάς, λαμβάνει τοὺς ἀριθμοὺς τῶν οἰκιῶν καὶ τούτους μεταχειρίζεται διὰ νὰ κερδήσῃ.

Καὶ πιστεύεις ὅτι θὰ κερδήσῃς χωρὶς ἄλλο;

Ἀλανθαστως ἂν θέλῃ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τοὺς τυχηροὺς τούτους ἀνθρώπους, μὰ

λιστα δὲ οἱ ἀριθμοὶ τῶν οἰκιῶν των, εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν ὀπίσθων ἔχουσι κεκρυμμένα τὰ χρήματά των, εἶναι τυχηρὸν καὶ φέρει εὐτυχίαν.

Πιστεύετε, κύριε ἐξάδελφε, τοὺς ὄνειρους; ἠρώτησεν ὁ Δαμιανὸς, ὑποδεικνύων περιφρόνησιν τινα διὰ τῆς ἐρωτήσεώς του.

Ὦ! ἐκραζεν ὁ Μαστρολευθέρης. Οἱ δὲ ζοφεροὶ ὀφθαλμοὶ του ἤστραψαν ἐπὶ στιγμὴν τινα, ἐν ᾗ μειδιάματι, δι' οὗ ἐζήτηε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀγχινοϊάν του, τὸ ὅποσον ὅμως ἀπεδείκνυε μᾶλλον τὴν μωρίαν του, ἔχυντο περὶ τὰ μέγαρα του χεῖλη. Τοὺς ἐνείρους τοὺς πιστεύω.

Καὶ ἀνοίξας τὴν τσέπην τοῦ φορέματός του, ἐξέβαλε κάτι τι τὸ ὅποσον ἐδείξεν εἰς τὸν Δαμιανὸν μὲ μυστηριώδη τρόπον καὶ μέγαν σεβασμὸν.

Ἐπειδὴ δὲ μὲ τὴν μίαν μὲν χεῖρα ἐκράτει αὐτὸ στερεὰ, μὲ τὴν ἄλλαν δὲ χάριν προστασίας καὶ προφυλάξεως κεκαλυμμένον, ἠναγκάσθη ὁ Σχεδιογράφος νὰ κύψῃ ἀρκετὰ διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸ ἴδῃ.

Ἦτο μικρὸν τι ῥυπαρὸν καὶ πολυμεταχειρισμένον βιβλίον.

Καὶ τί εἶναι αὐτό; ἠρώτησεν ὁ Δαμιανός.

Ὁ ὄνειροκρίτης μου, ἐψέλλισεν ὁ Μαστρολευθέρης μετὰ σοβαρότητος. Ὁ ὄνειροκρίτης μου, ὁ θησαυρός μου, τὸν ὅποσον φέρω πάντοτε ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπάνω μου.

Πιστεύεις λοιπὸν, ἐξάδελφε, πραγματικῶς τοὺς ὄνειρους; ἠρώτησεν ὁ Δαμιανὸς ἀπωθὼν τὸ βιβλίον, καὶ τὰς ἐρμηνείας των;

Αἰ! Αἰ! ἀνέκραζεν ὁ Μαστρολευθέρης· αἱ ὀφθαλμοὶ του δὲ ἀνυψώθησαν εὐθὺς μέχρι τοῦ μετώπου του, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐκινήθησαν σπασμωδικῶς.

Ἄν θέλῃ ὁ Θεὸς πιστεύω, ἐξάδελφέ μου, ὅτι εἶσθε χριστιανός.

Βέβαια.

Καὶ διὰ τί λοιπὸν δὲν πιστεύεις τοὺς ὄνειρους καὶ τὰς ἐρμηνείας των;

Εἰς τὴν κτήρησιν τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ γίνεταί λόγος περὶ ὄνειρων.

Μήπως ἐλησμόνησες τὴν παλαιὰν Διαθήκην;

Τί ζητεῖς μὲ τὴν Διαθήκην;

Δὲν ἐνθυμῶμαι ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἠρμήνευσεν ἐν τῇ φυλακῇ εὐρισκόμενος εἰς τὸν ἀρχαιονοχὸν καὶ τὸν ἀρχιστοιχίον τοῦ Φαραῶ τὰ ἐνύπνια; Δὲν ἐνθυμῶμαι ὅτι εἰς τοὺς Κριτάς γίνεται μνεία ἀνδρὸς ἐκ Μαδιάμ, ὅστις ἠρμήνευσε τὸ ἐνύπνιον τοῦ Γεδειῶν; Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ Δανιὴλ ἠρμήνευσεν ἐνύπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσορ... Λοιπὸν... ἀφοῦ ἡ παλαιὰ Διαθήκη λέγει ταῦτα, βεβαίως πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀληθῆ.

Ἄλλα, εἶπε συγχρόνως μὲ βροντώδη φωνὴν ἀνὴρ τις ὀπισθέν του ἰστάμενος, εἰς τὴν παλαιὰν Διαθή-

κην ἀπαντᾶται ὁμοίως (Σιράχ 31, 4) ἐνύπνια ἀναπτεροῦσιν ἀφρονάς, καὶ στίχ. Ὁ ἐνύπνια μάταιά ἐστι καὶ ὡς ὠιδινοῦσης φαντάζεται καρδίᾳ· καὶ 7 πολλοὺς γὰρ ἐπλάνησε τὰ ἐνύπνια καὶ ἐξέπεσον ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς.

Ὁ Δαμιανὸς καὶ ὁ Μαστρολευθέρης ἐκπλαγέντες ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀνάμιξιν εἰς τὸν διάλογόν των, ἀπεμακρύνθησαν ἀλλήλων· ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκρυπτε μὲ τὴν μεγαλειτέραν ταχύτητα ὑπὸ τὰ ἐνδύματά του τὸν ὄνειροκρίτην. Ὅταν ἔστρεψαν ὀπισθέν των εἶδον ὅτι ἴστατο πλησίον των μεγαλοπρεπῆς τις ἀνὴρ, οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου τοῦ ὁποίου ἀπεδείκνυον ἀνδρα εἰλικρινῆ καὶ φιλόφρονά· οὗτος ἦτο ὁ ἐκ Πατρῶν μεγαλέμπορος Φιλοθέου.

2.

Ὁ μεγαλέμπορος Φιλοθέου.

Ὁ μεγαλέμπορος Φιλοθέου ἦτο ἀνὴρ ὠραῖος, καὶ οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἐμαρτύρουν εὐγενῆ ψυχὴν. Ὅστις ἐγνώριζεν αὐτὸν ἐξ ἀπαντος τὸν ἐσέβετο, ὅχι βεβαίως διὰ τὴν μεγάλην του περιουσίαν, ἀλλὰ διότι ἦτο ἐνάρετος καὶ καλοκάγαθος.

Ὁ Φιλοθέου οὗτος ἦτο ἀνθρωπος καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ· εἶχε πείραν μεγάλῃ των πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων τοῦ κόσμου. Δὲν ἦτο δοῦλος ὠρισμένων τινῶν ἀπαραβάτων θεωρουμένων, τῶν λεγομένων θρησκευτικῶν ἢ ἠθικῶν ἀρχῶν, ἦτο ὅμως ἀνθρωπος δικαιοτάτος, πρόθυμος παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ πράξῃ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον. Ὁ ἴδιος αὐτοῦ βίος καὶ τὸ γινῶθι αὐτὸν τὸν εἶχον διδάξει νὰ εἶναι ἐπιεικῆς δικαστῆς τῶν ἐλαττωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· δὲν εἶχε μεγάλας ἀπαιτήσεις παρὰ τῶν ὁμοίων του· ἐσυγχώρει δὲ καὶ τὰ μικρὰ σφάλματα, τὰ ἐξ ἀδυναμίας τοῦ χαρακτῆρος προερχόμενα, ἐὰν ἀνεκάλυπτεν ὅτι αἱ βάσεις τοῦ χαρακτῆρος ἦσαν προθέσεις εὐγενεῖς, καὶ εἶχεν ὡς ὑποστήριγμα τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν. Πᾶν ψεῦδος, πᾶσα ὑπεκφυγὴ, πᾶσα ἀπάτη ἐνεποιοῦν εἰς αὐτὸν ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν. Τοῦτου ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ὡς ἀνθρωπος, καὶ ὡς ἔμπορος ἦτο πιστὸς ὑπηρετῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰλικρινείας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων δυσοληψίας του ἠκολούθει τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀπαραβάτως, ἀπῆλαυε διὰ τοῦτο μεγίστης ἐμπιστοσύνης, καὶ διὰ τοῦ τρόπου του ἠνάγκαζε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ προσπέρωνται πρὸς αὐτὸν ὁμοίως. Πάντες οἱ συναλλασσόμενοι μετ' αὐτοῦ ἦσαν εὐχαριστημένοι· διὰ τοῦτο ἦναι τὸ ἐμπόριόν του, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ πρὸς αὐτὸν σεβασμὸς τῶν συμπολιτῶν του. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποσον ἐχαρακτήριζε

πρὸ πάντων τὸν ἀξιοσεβαστὸν τοῦτον ἔμπορον, καὶ εἶλαυε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων τῶν ὀρθῶς σκεπτομένων, ἦτο ἡ ἀκούρατος αὐτοῦ προθυμία νὰ συμβουλεύῃ καὶ νὰ εὐεργετῇ παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅπως ἡδύνατο καὶ ὅπου ἦτο ἀνάγκη.

Ὡς μεγίστην ἡδονὴν ἐθεώρει τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν εὐθειαν ὁδὸν τοὺς πεπλανημένους. Ὅταν δὲ ἐπετύγχανε, κατέβαλεν ὁ ἄλλως ἀκάματος καὶ ἀκριβέστατος ἀνὴρ πολλάκις σημαντικὰς ποσότητας διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ παγιώσῃ τὴν ὑπαρξίν τοιοῦτου τινὸς ἀνθρώπου, ἢ ὀλοκλήρου οἰκογενείας. Πολλάκις ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν τοιούτων εὐγενῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων ἦτο ἡ μαύρη ἀχαριστία, ἢ ἡ σκληρὰ ἀπάτη· ἐπειδὴ δὲ αἱ τοιαῦται ἀποτυχίαι δὲν ἀπεδείλιον αὐτὸν, καὶ ἐζηκούθει τὰς εὐγενεῖς του προθέσεις, ἐγένετο μᾶλλον ἀξιοσεβαστὸς καὶ ἀξιογάπητος.

Τοιοῦτου χαρακτῆρος ἦτο ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἀνείχθη ἀπροσδοκῆτως εἰς τὸν διάλογον τοῦ Δαμιανοῦ καὶ τοῦ Μαστρολευθέρη· ὁ ἀνὴρ ὅμως οὗτος, ἃς ἐξηγηθῶμεν, διὰ νὰ μὴ τὸ πάρον ἐπάνω των οἱ κύριοι ἔμποροι τῶν Πατρῶν, μάλιστα δὲ οἱ σταφιδέμποροι, εἶναι ἰδανικός· ὁ χαρακτῆρ τῶν ἐμπόρων σήμερον εἶναι ὅλως ἄλλοιός, διότι οὗτοι, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐξέχει ὁ ἐξ Αἰγίου Νικολαΐδης, διὰ παντὸς μέσου προσπαθοῦσι νὰ καταδολιεθῶσι τὸν σταφιδοκρῆτὸν τῶν δυστυχῶν κτηματιῶν, καὶ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ τοῖς πληρώσωσι μηδὲ τὰς δαπάνας τῆς καλλιέργειας.

Ὁ Φιλοθέου λοιπὸν, χωρὶς νὰ φυλάξῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς θέσεώς του, χαιρετήσας τοὺς συγκληρονόμους συγγενεῖς του, ἐκάθησε πλησίον αὐτῶν, καὶ διέταξε νὰ φέρωσιν αὐτοῖς ὅ,τι ἐπεθύμουν ἐκ τῶν φαγητῶν καὶ ποτῶν.

Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Δαμιανοῦ ἀνέπεμψαν ἐκ τῶν βαθέων των κοιλωμάτων ζωηρὰν λάμψιν. Ὁ ὑποδηματοποιὸς ὅμως εὐρέθη εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν ὅτε ὁ Φιλοθέου χωρὶς ποσῶς νὰ διστάσῃ εἶπε·

Μαστρολευθέρη! Γνωρίζετε ὅτι ἐγὼ ἀποστρέφομαι πᾶσαν ἐρμηνείαν τῶν μυστηρίων· ἐπειδὴ δὲ θέλω τὸ καλὸν σας, ἀφοῦ δὲ ἔτυχε νὰ εἶμεθα καὶ συγγενεῖς, καὶ ἦδη πρόκειται νὰ συγκληρονομησωμεν, διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ μοι δώσετε τὴν ἄδειαν νὰ ὁμιλήσω μετ' ὑμῶν ὀλίγον ἐλευθέρως. Εὐχομαι ἀπὸ καρδίας καὶ πιστεύω, ὅτι ὁ μακαρίτης θεὸς μας διέθεσε χρηματικὴν τινα ποσότητα καὶ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν δύο· ὑμεῖς ἔχετε περισσοτέραν ἀνάγκην χρημάτων ἢ ἐγώ. Ἐλπίζω δὲ καὶ ὅτι θὰ κάμετε καλὴν χρῆσιν τῆς κληρονομίας.

Βέβαια, βέβαια, ἀπεκρίθη μετ' εὐλαθείας ὁ Μαστρολευθέρης, ἂν θέλῃ ὁ Θεός.

Ὅχι, ὅχι, φίλε μου, ἀπήντησε μειδιῶν ὁ Φιλοθέου· ἂν θέλετε ὑμεῖς. Τὸ νὰ ἐλπίζῃ τις τὰ πάντα ἀπὸ

τὸν Θεὸν εἶναι καλόν, ἐν τούτοις εἶναι πολὺ καλλίτερον νὰ ἐλπίζῃ μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ Θεὸς ζῆ καὶ ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, διὰ τοῦτο οφείλομεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι νὰ περιμένωμεν τὴν πρόδόν μας ἀπὸ τὴν ἰδίαν μας σταθερὰν καὶ καλὴν θέλησιν, ἂν ἐπιθυμοῦμεν νὰ κατορθώσωμεν καλὸν τι.

Ἀξιοτίμη κύριε Φιλοθέου, εἶπεν ὁ Μαστρολευθέρης μὲ μαλακὴν κλυθμηρὰν φωνήν· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐκκμον τὰς σπασμωδικὰς ἐκείνας κινήσεις πρὸς τὰ ἄνω· δὲν δύναμαι νὰ πράξω τι ἄνευ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Ναί, ἐψιθύρισεν ὁ Φιλοθέου· ἔπειτα παρετήρησε τὸν μικρόσωμον ἰσχνὸν ἄνθρωπον μὲ τοὺς ζωηροὺς καὶ μεγάλους ὀφθαλμούς του καὶ εἶπε·

Παίξτε λοιπὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τόσον ἐμπαιθῶς καὶ τὰ χαρτία, καὶ γράφετε καὶ εἰς τὰ λαχεῖα; Πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφίνετε λοιπὸν τὴν ἀξιόλογόν σας σύζυγον καὶ τὰ δεκατέσσαρά σας τέκνα νὰ δυστυχώσιν;

Ὁ Μαστρολευθέρης ὠχρίσεν, ἢ δὲ ὀργή, ἦτις κατέλαβεν αὐτὸν, ἐπέχυσεν ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ του προσώπου μέλαιναν χροίαν.

Κύριε Φιλοθέου! ἐκραζεν ἡ ἐσωτερικὴ συγκίνησις του ὅμως καὶ ἡ τύψις τοῦ συνειδότος του ἦσαν τόσον σφοδραὶ, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ ὁμιλήσῃ περαιτέρω.

Ὁ ἔμπορος παρετήρησε τοῦτο, προσβλέπων δὲ αὐτὸν ἀτάραχος, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸν λόγον μὲ μεγάλην φωνὴν καὶ εἶπε·

Τὸ γνωρίζω καλῶς, Μαστρολευθέρη, ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε δικαστῆς σας, οὔτε κηδεμῶν σας, δὲν δύνασθε ἐν τούτοις νὰ μὲ ἀπαγορεύσετε τὸ νὰ εἶμαι καὶ φίλος σας. Τοῦτο μόνον σκέφθητε, ὅτι ἐγὼ θέλω τὸ καλὸν σας. Σαῖς εἶσθε τεχνίτης δραστηριώτατος, εἶσθε φρονιμώτατος ἀνθρωπος, δὲν ἐπισκέπτεσθε τὰ οἰνοπωλεῖα ὡς οἱ περισσότεροι τῆς τάξεώς σας κάμνουσιν ὁμοίως δὲν εἶσθε κακὸς σύζυγος... ἀλλὰ... θὰ τὸ εἶπω ἀπροκαλύπτως· ὁ τρόπος σας εἶναι ἀδικιολόγητος, ἐπειδὴ καταστρέφετε πᾶν ὅ,τι ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός σας προσπορίζεσθε εἰς τὰ χαρτία.

Ἡ ὀργὴ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ εἶχεν ὀπωσοῦν καθηνησάσει διὰ τὸν ἀτάραχον καὶ μαλακὸν τρόπον τοῦ Φιλοθέου. Ἐξετάζων τὸν βίον του εὕρισκεν ὅτι ἄπικτες οἱ ἔλεγχοι, ὅσοις ἤκουσεν ἦσαν ἀληθεῖς. Εἰς ἄλλον βεβαίως δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ τῷ εἶπῃ τὰς πικρὰς ταύτας ἀληθείας. Ὁ πλούσιος ὅμως μεγαλέμπορος ἦτο ἀνθρωπος περιβλεπτός καὶ μεγάλης ἐπιβροῆς, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσενεχθῇ τις πρὸς αὐτὸν βαρβάρως. Εἰς τὴν περίστασιν δὲ ταύτην, καθὼς καὶ εἰς πᾶσαν ὁμοίαν, μόνῃ ἢ βαρβαρότης ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ μόνον ὄπλον κατὰ τῶν ἀναμφιλέκτων ἀληθειῶν.

Ὁ ὑποδηματοποιὸς νύχαριστήθη λοιπὸν ἀντὶ πάσης ἄλλης βαρβάρου ἀπαντήσεως νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὄμους, καὶ μὲ ὄλως ἀθῶαν φυσιογνωμίαν νὰ εἴπῃ·

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ἐν τούτοις πάντοτε νὰ ἀφίη μίαν θύραν ἀνοικτὴν καὶ διὰ τὴν τύχην.

Διὰ τῆς ὁποίας νὰ ἀποδιώκῃ ἐκ τῆς οἰκίας του τὴν εὐπραγίαν, τὴν οἰκιακὴν εἰρήνην καὶ τὴν ψυχικὴν ἡσυχίαν, προσέθηκεν ὁ Φιλοθέου μετὰ σοφότητος. Σὺ παρακαλῶ, φίλε μου, ἐξετάσατε τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν χαρτίων καὶ τοῦ λαχείου ὀλίγον καλλιτέρα. — Τί παίζετε συνήθως;

Τὸ λανσκενὲ καὶ τὴν πασέτα, τὰ δύο ἐπικερδέστερα παίγνια.

Ἀλλὰ καὶ τὰ καταστρεπτικώτερα.

Κάμετε βέβαια καὶ τὸν πάγκον;

Σχεδὸν πάντοτε.

Ἦτοι λογαριάζετε νὰ κερδήσετε ὅλους ὅσοι ποστάρουν, ἢ καὶ νὰ πληρώσετε ὅλους αὐτοὺς, ὅπερ καὶ τὸ βεβαιώτερον, δηλ. ἀνοίγετε μίαν θύραν διὰ τὴν τύχην σας, ἀφίετε ὅμως συγχρόνως ἀνοικτὰ καὶ εἴκοσι παράθυρα, δι' ὧν ὅχι μόνον αὕτη ἐξέρχεται, ἀλλὰ συμπεριλαμβάνει καὶ ὅ,τι εὕρει ἐν τῇ οἰκίᾳ σας. Ὁ δὲ τοῦ λαχείου λογαριασμὸς εἶναι ἀκόμη ἀνοητότερος· ἐπειδὴ ὑπαρχόντων ἐν αὐτῷ τετρακοσίων χιλιάδων ἀριθμῶν, ὁ ἐδικὸς σας ἀναλογεῖ ὡς ἐν πρὸς τὰς τετρακοσίας χιλιάδας. Σοφοὶ καὶ συνετοὶ ἄνθρωποι ὑπελόγησαν ὅτι πρέπει νὰ γράψῃ τις τετρακοσίας χιλιάδας φορὰς διὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κερδήσῃ μίαν.

Ἀλλὰ ἡ τύχη! εἶπεν ὁ Μαστρολευθέρης. Ἐνδέχεται νὰ ἔχω τύχην, καὶ ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς νὰ κερδήσω εὐθὺς τὸ πρῶτον.

Ἐκερδήσατε ἕως τὸρξ;

Ὅχι.

Καὶ πόσα ἔτη ἐξακολουθεῖτε νὰ παίζετε χαρτιά καὶ νὰ γράφετε εἰς τὰ λαχεῖα;

Ὁ Μαστρολευθέρης ἐσιώπησεν. Ὁ Δαμιανὸς ὅμως ἀπεκρίθη καὶ ὄλως ἀπροκαλύπτως εἶπε· δεκαπέντε ἔτη.

Ὁ Μαστρολευθέρης παρετήρησε μὲ βλέμμα ἀπειλητικὸν τὸν Σχεδιογράφον. Ὁ Φιλοθέου ὅμως προσέθηκε μειδιῶν·

Ἴδου λοιπὸν, ἀγαπητέ μου Μαστρολευθέρη. Ἐὰν πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν παίζετε καὶ γράφετε εἰς τὸ λαχεῖον, καὶ κατεστήσατε σαυτὸν δυστυχεῖ ἄνθρωπον, καθὼς καὶ τὴν οἰκογένειάν σας, καὶ δὲν ἐκερδήσατε εἰσέτι τίποτε... μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ κερδήσατε καὶ νὰ παίζετε.

Ἰμεῖς δὲ, κύριε Φιλοθέου, δὲν παίζετε ποτὲ χαρτικά, καὶ δὲν γράφετε ποτὲ εἰς λαχεῖον; τὰ τῆς Εὐρώπης ἴσως;

Ὅχι, ἀπεκρίθη ὁ ἐρωτώμενος ἀταράχως καὶ σο-

φερῶς. Θὰ ἡσχυρόμην διὰ τὴν τοιαύτην ἀνοησίαν! Πρὸς τί νὰ γερμίζω τὰ βαλάντια ἄλλων μὲ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκβάλλω ἐκ τοῦ βαλαντίου μου; ὁ πιθανὸς ὑπολογισμὸς ἐνταῦθα εἶναι ὁ ἐπόμενος. Ὅστις ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἦτοι πρὸ 7375 κατὰ τοὺς ἐβδομήκοντα παίζει τὰ τυχερὰ ταῦτα παίγνια, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι τυχερὸς, ἂν σήμερον κερδήσῃ εἰς ἓνα ἀριθμὸν.

Ὁ ὑποδηματοποιὸς μὴ πειθόμενος εἰς ταῦτα ἐκίνει τὴν κεφαλὴν του· ὁ δὲ Δαμιανὸς διὰ τῶν ἐξαντλημένων χαρακτήρων τοῦ προσώπου του λαβῶν ἐμβριθεστάτην ἔκφρασιν μεγάλου καὶ σοφοῦ ἀνδρὸς εἶπε·

Τοῦτο εἶπον καὶ ἐγὼ εἰς τὸν ἐξαδέλφον μας· ὅτι τὰ τοιαῦτα παίγνια δὲν ὑποκρύπτουσι λογικὸν τι σχέδιον.

Ἰμεῖς δὲ, ἠρώτησε τὸν Δαμιανὸν ὁ μεγαλέμπορος, πῶς σκοπεύετε νὰ διαθέσετε τὴν κληρονομίαν;

Ἐγὼ, ἀπεκρίθη ὁ Δαμιανὸς τινάσων τὰς χειρίδας τοῦ ὑποκαμίσου του καὶ διευθετῶν τὰ ἄκρα τοῦ λαιμοδέτου, ἐγὼ, πολῦτιμέ μου θεῖε, ἔχω διάφορα σχέδια κατὰ νοῦν. Ταῦτα δὲ λέγων, ἐπετύπου ἐπὶ τοῦ προσώπου του εἰδός τι μεγαλοπρεπείας.

Παραδείγματός χάριν;

Τὴν σύνταξιν πολιτικῆς τινος ἐφημερίδος, ἀντιπροσωπευούσης τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς ἐποχῆς μας· ἢ τὴν σύστασιν τραπέζης μὲ μερίδας σκοπούσης διὰ μεγάλων κεφαλαίων νὰ καταστρέψῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἐνταῦθα καὶ πολλὰς τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ οὕτω ἡ μόνη τοῦ κόσμου τράπεζα· ἢ τὴν σύστασιν γενικοῦ τινος εὐρωπαϊκοῦ ἐνεχειριστηρίου, ἢ, ὅπερ δὲν θὰ ἦτο κακὸν, τὴν σύστασιν ἐταιρίας, ἔργον ἐχούσης νὰ συνδῇ δι' ἀλληλογραφίας ἅπαντας τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου, μὲ ἐν κεντρικὸν κατὰστημα εἰς Παρισίους, εἰς Λονδίον καὶ ἄλλα ὑποκαταστήματα εἰς Νέαν Ἰόρκην, εἰς Ἀλγερίαν, εἰς Κάϊρον, εἰς Καλλοῦταν κτλ. ἢ τὴν σύστασιν ἐνὸς γενικοῦ δι' ὅλον τὸν κόσμον λαχείου τῶν γυναικῶν ἐξ ἑκατὸν ἑκατομμυρίων κλήρων, τῶν ὁποίων ἕκαστος θὰ τιμᾶται τριῶν δραχμῶν· θὰ ὑπανδρεύωνται δὲ κατ' ἔτος διὰ τοῦ κέρδους αἱ ὠραιότεραι καὶ διακεκριμέναι δέκα παρθένοι ἐξ ὅλων ἐννοεῖται τῶν φυλῶν, δηλ. δύο λευκαί, δύο καστανόχροες, δύο μαῦραι, καὶ καθεξῆς, ἐκάστη δὲ τούτων θὰ λαμβάνῃ προῖκαν ἐν ἑκατομμύριον ἢ... .

Ὁ Φιλοθέου ἀκούων ὅλα ταῦτα προσέβλεπε μὲ βλέμμα ἀμφίβολον τὸν Δαμιανὸν, ἐπὶ τέλος δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ ὀλίγον τούτου. Κατ' ἀρχὰς δὲν ἤξευρε καὶ αὐτὸς τί νὰ εἴπῃ, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ἂν εἶχεν ἀπέναντί του ἄνθρωπον εὐτράπελον, ἢ ἄνθρωπον μωρόν. Ὅτε ὅμως ἐνόησεν ὅτι ὁ Δαμιανὸς ἔλεγεν ἅπαντα ταῦτα μετὰ τῆς μεγαλητέρας σπουδαιότητος, ἐπλησίασεν ἐκ νέου αὐτόν,

διότι ἦτο βέβαιος ὅτι εἶχεν ἐνώπιόν του πραγματικῶς ἓνα ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιδημία τῆς ἐποχῆς εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ, ἓνα ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐνασχολούμενοι διηλεκτικῶς εἰς τὴν ἐφεύρεσιν ἰδεῶν, σχεδίων καὶ ἐπιχειρήσεων πνίγονται διὰ νὰ εἴπω οὕτως ἐν ταῖς ἰδέαις αὐταῖς, τοῖς σχεδίοις καὶ ταῖς ἐπιχειρήσεσιν, ἓνα ἐξ ἐκείνων, τῶν ὅχι σπανίων ἤδη ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τῇ μαρῆξ των πιστεύοντες ὅτι δύναται νὰ κατορθώσῃ μὲγα τι, οὐδὲν ἄλλο κατορθοῦσι παρὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν ἑαυτοὺς.

Ὅτε ὁ Φιλοθέου ἀνεγνώρισεν τοῦτο κατέλαθε τὴν ψυχὴν του εἰλικρινῆς οἶκτος διὰ τὸν δυστυχεῖ τούτον ἄνθρωπον, καὶ κατενόησεν ὅτι ἡ σχεδιογραφία αὐτοῦ ἦτο ἀσθένεια ψυχικὴ. Διὸ συνέλαθε τὴν ἰδέαν νὰ βοηθήσῃ ὅσον τάχιστα καὶ νὰ σώσῃ καὶ τὸν Δαμιανὸν καὶ τὸν Μαστρολευθέρον· κατὰ τὸ παρὸν ὅμως ἐσιώπησε, διότι δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη καλῶς τὸν Δαμιανὸν, διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ποῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἀρχίσῃ τὴν εὐγενῆ του πρόθεσιν. Τούτου ἕνεκα παρεκάλεσε τὸν ὑψηλὸν γραφεὰ μας νὰ τῷ διηγηθῇ τὴν βιογραφίαν του. Ὅταν ὁ Φιλοθέου ἤκουσε ταύτην ἐκατάλαθε ποῦ εὕρισκετο, συγχρόνως ὅμως ἐνόησεν ὅτι μικρὰ ἐλπίς ὑπάρχει διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐλασίου τούτου ἀνθρώπου. Ἄγρια καὶ ἀνεπανόρθωτος ἀποστροφή πάσης ἐργασίας ἀπετέλουν τὴν γῆν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐβλάστησεν ἡ ψυχικὴ αὕτη ἀσθένεια ὡς καταστρεπτικὴ ἄκανθα· ἢ ἄκανθα δὲ αὕτη εἶχεν ὑπεραυξήσει καὶ καταπνίξει ὀλόκληρον τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

Τὸ σπουδαιότερον λοιπὸν, ὅπερ ἐκέρδησεν ὁ Φιλοθέου ἀποχωρισθεὶς τῶν δύο τούτων ἀνθρώπων ἦτο, ὅτι ἐνόησε μὲ ποίου εἶδους ἀνθρώπους εἶχε νὰ κάμῃ. Τὰ περαιτέρω ἐχρειάζοντο ὠρίμου σκέψεως. Πρὸς τούτοις ἐσκόπει τὴν αὐτὴν ἡμέραν νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τρίτον συγληρονόμον· οὗτος δὲ ἦτο τις ἐκ Καλαβρῶτων θεῖα.

3

Γραῖα γυνή.

Μεταξὺ τῶν κτημάτων τοῦ ἀποθανόντος θεοῦ ὑπῆρχε καὶ μεγάλη τις οἰκία κειμένη ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς κωμοπόλεως· ἦτο μὲν αὕτη ἐκτεταμένη, παλαιὰ ὅμως καὶ σεσαθρωμένη, διότι πρὸ εἴκοσι περὶπου ἐτῶν δὲν εἶχε κατοικήσει τις ἐν αὐτῇ. Ὁ ἀποθανὼν θεὸς ἦτο ἄνθρωπος παράξενος εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς λέξεως, εἶχε διανύσει τὸν βίον του ἐντὸς μικροῦ τινος ὅπισθεν τῆς οἰκίας ταύτης κειμένου οἰκίσκου· διὰ τοῦτο αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας ταύτης καθ' ὅλον τὸ εἰκοσαετὲς τοῦτο διάστημα δὲν εἶχον ἀνοιχθῆ οὐδὲ ἄπαξ· ἐ-

κατοντάδες στρουθῶν ἐφώλευον ἀταράχως μεταξὺ τῶν ἡμικρημισμένων παραστάδων τῶν παραθύρων· ὅπου δὲ οὗτοι δὲν εἶχον οἰκοδομήσει τὴν φωλεάν των, ἦτο διατεταμένον εἰς ἕκαστον ῥήγμα καὶ ἕκαστον κενὸν χώρον πληθὸς πυκνῶν ὑφασμάτων τῶν ἀρχαίων. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας διεσκέδαζον οἱ μῦς καὶ οἱ ἐλειοί.

Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ θεὸς—διότι ὑπὸ τῷ ἐπώνυμον τοῦτο ἦτο γνωστὸς εἰς τὸν τόπον ὁ ἀποθανὼν γέρον—ἐγένετο παράξενος καὶ μισάνθρωπος ἦτο ἄγνωστος. Ἴσως ὅμως πρὸς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ καὶ τὸ ἐλάττωμα τοῦ σώματός του, διότι ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν μὲ ὑψηλότατον ἀνάστημα καὶ ἀρκετὰ ἐξέχουσαν βράχιν. Βάρβαροι καὶ κακῶς ἀνατετραμμένοι ἄνθρωποι ἀπεκάλουν αὐτὸν διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης νεότητός του πρὸς ἐμπαιγμὸν *Καμπούρη*. Τοῦτο δὲ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς κοινῆς καὶ νὰ βδελύσσεται τοὺς ὁμοίους του· ἀλλὰ τοῦ βίου τὰ περιστάτικα, τὰ ὁποῖα μένουσιν ἄγνωστα, συνέτρεξαν πρὸς τούτοις εἰς τὸ νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς κοινῆς, καὶ τοσοῦτον, ὥστε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας ἔμενον ἐντελῶς ἀπομεμονωμένος. Δὲν ἔδιδεν εἰς κανένα τὸ ἐλάχιστον· οὐδεὶς ἐνθυμεῖτο ὅτι ἐπάτησέ ποτε τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας του· ἐμαστόρευε μόνος του· ὑπερέτει αὐτὸς ἑαυτὸν, συνανεστρέφετο δὲ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μόνον ὅσάκις εἶχε δοσοληψίαν τινὰ μετ' αὐτῶν, διότι εἶχε πολλὰ στρέμματα σταφιδαμπέλων καὶ ἀμπέλων, καὶ ταύτας εἰς τὴν καλλιτέραν θέσιν τοῦ τόπου. Τὰ δωμάτια τῆς ἐργασίας του, οἱ λινοὶ του καὶ αἱ ἀποθήκαι του ἔκειντο εἰς δευτέραν αὐλὴν ἀποχωρισμένην τῆς οἰκίας· εἰς ταῦτα δὲ παρουσιάζετο ὅταν ἦτο βικασμένος νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τινος.

Ἐξ αἰτίας τῆς ἀποκεχωρισμένης ταύτης καὶ περιωρισμένης ζωῆς του, τῆς φιλαργυρίας του, ἧτις εἶχε καταντήσει εἰς αὐτὸν πάθος, ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως ἀναγκῶν καὶ τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων του, ἡ περιουσία τοῦ θεοῦ εἶχε καταντήσει κολοσσιαία. Καὶ πραγματικῶς ἐπιστεύετο ὅτι εἶχε τοῦ Κροίσου τὰ πλούτη. Διὰ τοῦτο ὁ φθὸνος καὶ ἡ κακία ἀπεκάλουν αὐτὸν πάντοτε περιφρονητικῶς πλούσιον *Μπαρμπακαμπούρη*.

Βεβαίως δὲν εἶναι γνωστὸν, ἂν ὁ θεὸς ἤκουσέ ποτε τὸ ὑβριστικὸν τοῦτο ἐπώνυμον· ὅτι ὅμως τὸ ἐπώνυμον τοῦτο οὐτε τὸν θεὸν καθίστα πτωχότερον, οὐτε τοὺς ὑβριστὰς αὐτοῦ πλουσιωτέρους, τοῦτο εἶναι βέβαιον· τὸ λυπηρὸν εἶναι μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος μ' ὅλα τὰ μεγάλα του πλούτη ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τῆς φύσεως τοσοῦτον δὲσμορφος, καὶ ἐζη βίον τόσον μεμονωμένον καὶ θλιβερόν. Ἄν οἱ ἄνθρωποι ἐφέροντο πρὸς αὐτὸν, ὅτε ἦτο ἀκόμη νέος,

μέ ημερότητα και αγάπην, βεβαίως θα εγένετο άλλοις. Αί λοιδορῶσαι ὅμως, αἱ ὕβρεις καὶ ἡ βραβυρότης ἀποδειλιῶσι τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, καὶ σφαλῶσιν αὐτὴν διὰ παντός, ἢ πικραίνουσιν αὐτὴν καὶ τὴν κάμνουσι ψευδῆ καὶ πονηράν.

Τώρα ὅμως δὲν πάλαι πλέον ἡ καρδία τοῦ ὁ θεῖος ἐκοιμήθη τὸν παντοτεινὸν ἐκείνον ὕπνον, τὸν ὅποιον θὰ κοιμηθῶμεν καὶ πάντες ἡμεῖς μίαν ἡμέραν. Πρωῖν τινὰ εὐρέθη νεκρὸς εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ἐργασίας του, κρατῶν τὴν κλειδα τῆς κατοικίας του σφιγκτὰ εἰς τὴν ψυχρὰν χεῖρά του. Ἀποπληξία ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν αἰφνίδιον καὶ εὐκολὸν θάνατον.

Ἀπὸ τῆς χθὲς ὅμως εἶχον ἀνοιχθῆ πάλιν τὰ πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν κεκλεισμένα παράθυρα καὶ αἱ θύραι τῆς μεγάλης οἰκίας τοῦ θεοῦ διὰ νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτῇ οἱ κληρονόμοι. Ἐν τούτοις μόνον ὁ Δαμιανὸς καὶ ἡ γραῖα θεῖα διέμειναν εἰς αὐτὴν, διότι τὸν μὲν Φιλοθέου ἐφιλοδώρει ὁ φίλος καὶ συγγενὴς του Ἀνδρικοῦσης, ὁ δὲ Μαστρολευθέρης, ὅστις ἐφοβεῖτο νὰ κοιμηθῆ εἰς τὴν φρικίαν ἐμπνεύσαν φωλεῶν, κατέφυγεν εἰς οἰνοπωλεῖόν τι.

Διὰ νὰ ἀνταμῶσῃ τὴν γραῖαν θεῖαν μετέβη λοιπὸν ὁ ἔμπορος Φιλοθέου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποθανόντος θεοῦ. Ὅποια ἐν τούτοις διαφορά ἐνταῦθα! Ἡ γραῖα, γυνὴ σχεδὸν ὀγδοηκοντοῦτις, ἐκάθητο πλησίον τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου καὶ ἐπλεκεν ἦτο γυνὴ μικρῶσμος, ἰσχνή, καὶ ὀλίγον κεκυρῖα, εἰσέτι ἐν τούτοις ζωηρὰ καὶ ἀκμαίη καὶ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ κατὰ τὴν κίνησιν, ὥτε ἦτο μία χαρὰ νὰ τὴν βλέπη τις. Ὅσον εὐτελής ἦτο ἡ ἐνδυμασία της, ἐπὶ τοσοῦτον διέλαμπον οἱ γηραιοὶ ὀφθαλμοὶ της ἐπὶ τοῦ φιλόφρονος καὶ ἰλαροῦ προσώπου της, τὸ ὅποιον ἐκάλυπτον μὲν ἄπειροι καὶ βαθεῖαι ρυτίδες, εἶχεν ὅμως χρῶμα τὸ ὅποιον ἐξεδήλου τὴν ὑγίαν της, καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν μεγαλειτέραν ἀρμονίαν μετὰ τὴν ἀργυρόχροον κόμην της, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλειότερον μέρος ἐκάλυπτεν ἡ χωρική καλύπτρα. Ἡ ἐξέχουσα σιαγὼν αὐτῆς καὶ τὸ εἰσέχον στόμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο ἐκκεχυμένον ἰλαρόν τι μειδίαμα, ἔδιδον εἰς τὴν φυσιογνωμίαν της τὴν ἐκφρασιν ἐκείνην, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν εὐδαίμονα καὶ μελίχιον γέροντα.

Παρὰ τῆς γραῖας ὑπῆρχε τράπεζα, ἐπὶ ταύτης δὲ εἶχεν ἐπιθέσει, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσῆρχετο ὁ ἔμπορος Φιλοθέου, κομψὸν χωρικὸν κοράσιον σχεδὸν δεκαεταστὰς, προφανῶς ἐγγονὴ τῆς γραῖας θεῖας, λεκάνην πλήρη φασολίων χλωρῶν, καὶ δευτέραν μετὰ τουλουμοτύρι.

Ἡ εἰκὼν ἦτο τόσον ὠραία, ὥστε ὁ Φιλοθέου ἐστάθη ἄκων ὀπισθεν τῆς θύρας στιγμὰς τινὰς σιωπῆς ἢ θάβανθῃ ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἐπειδὴ εὐρέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς φύσεως ἀπλότητα.

Ἀπλότητα δὲ καὶ φύσιν εὐρεν ἐνταῦθα πραγματικῶς.

Ἴδὲ καὶ τοὶ γραῖα πόσον ζωηρὰ εἶμαι ἀκόμη. Ζῶ εἰσέτι καὶ προσπαθῶ, ἂν καὶ ὀγδοηκοντοῦτις. Ἀστειεύομαι, καὶ θεωρῶ ἑμαυτὴν εὐτυχῆ, ἂν καὶ ὑπὸ τῆς δυστυχίας κατατρυχομένη. Ἦτο πολὺ καλλίτερον νὰ μὴ μοὶ ἐπῆρχετο ἡ ἰδέα νὰ ἐπιχειρισθῶ τὸ δι' ἐμὲ μακρὸν τοῦτο ταξείδιον χάριν τῆς κληρονομίας, ἔλεγε τῷ Φιλοθέου, ὅτε ἔμαθε παρ' αὐτοῦ τίς ἦτο καὶ τί ἐζήτη. Τὸ ἔκκαμα δὲ χάριν τῶν πέντε μου ἐγγόνων, ἅτινα εἶναι ὄρφανὰ, καὶ νεώτατα ἀκόμη. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔλαβον πλησίον μου, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω ὅτι θὰ ζήσω πολὺν καιρὸν ἀκόμη, ἐνόμισα διὰ τοῦτο χρέος μου νὰ φροντίσω νὰ λάβω διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ὄρφανους σκώληκας, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἐξῆραποστεῖλει.

Ὅλα δὲ ταῦτα δὲν ἔλεγεν ἡ γραῖα μετὰ τὴν κλαυθμυρὰν ἐκείνην τῆς πασχούσης πενίας φωνῆν, ἀλλὰ μετὰ τὴν φωνὴν τῆς εὐχαριστήσεως καὶ τῆς σιωπῆς εὐγνωμοσύνης, καθόσον μάλιστα ἐπαρμυθεῖτο ὑπὸ τῆς γλυκείας ἐλπίδος, τῆς ὁποίας τὴν ἐκπλήρωσιν ταχέως ἐπερίμενον.

Ὅτε δὲ ὁ Φιλοθέου ἠρώτησε, τί ἐλπίζει ὅτι θὰ κληρονομήσῃ, ἀπεκρίθη γηθόσυνος· Ἄχ! Καὶ διακοσίαις δραχμαῖς ἂν λάβω θὰ εἶμαι ὑπερευχαριστημένη· αὐταὶ εἶναι ἀρκεταὶ διὰ νὰ διατηρήσωσι τὰ τέκνα, ὅσα ἔλαβον ἀπὸ τοὺς γονεῖς των' περισσοτέραν ἀνάγκην δὲν ἔχομεν. Ἄπνυτες ἐν τῇ οἰκίᾳ μας ἔχουσι σῶμα ὑγιὲς καὶ δυνάμεις ἀκμαίαις· εἰς τὴν ἐργασίαν δὲ εἶναι ἄπνυτες συνειθισμένοι.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐνεποίησαν εἰς τὴν φιλόφρονον καρδίαν τοῦ Φιλοθέου τὴν μεγαλειτέραν εὐχαρίστησιν. Εἶναι αὕτη ἡ μεγαλειτέρα ἐγγονὴ σας; ἠρώτησεν ὁ ἔμπορος δεικνύων τὸ κομψὸν κοράσιον, τὸ ὅποιον ἴστατο πλησίον τῆς θεῖας.

Ὅχι, ἀπεκρίθη ἡ γραῖα· ἡ μεγαλειτέρα ἔμεινε εἰς τὴν οἰκίαν καὶ φροντίζει δι' αὐτὴν· ἡ δευτέρα εἶναι εἰς ὑπηρεσίαν, αὕτη δὲ εἶναι ἡ τρίτη· ἔπειτα ἔχομεν ἀκόμη δύο ἄρρενα... αὐτὰ δὲ εἶναι ἐξαίρετα παλληκάρια, κύριέ μου.

Ὁ Φιλοθέου, ὅστις καὶ τοὶ νυμφευμένοι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει τέκνα, παρετήρει μετ' εὐχαριστήσεως τὸ ζωηρὸν, ὑγιὲς καὶ φιλόφρον κοράσιον. Ἡ γραῖα παρατηρήσασα τοῦτο εἶπε μειδιῶσα·

Εἶναι τὸ καῦμένο χωριατόπουλο. Ἐπειτα προσεκάλεσε τὸν Φιλοθέου νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ γεῦμά της. Οὗτος δὲ εὐχαρίστως ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ ἤρχισε νὰ τρώγῃ. Ὁ πλούσιος ἀνὴρ ἐνόμισεν, ὅτι ποτὲ του δὲν ἔφαγε μετὰ τὴν ὄρεξιν ἔμεινε δὲ ἐκεῖ ἀρκητὴν ὥραν, ἐπειδὴ ἡ γραῖα ἤρχισε νὰ τῷ διηγῆται διάφορα περιστατικὰ τοῦ βίου της, καὶ ἄλλας αὐτοῦ περιπετειάς.

Ἐ Πόσον παιδαριώδης ἦτο ἀκόμη ἡ καρδία της! Ὅποια περιωρισμένη καὶ πλήρης βασιάνων ζωὴ ἀνεπτύσσετο διὰ τῆς ἀπλῆς ταύτης διηγήσεως πρὸ τῶν πνευματικῶν ὁμμάτων τοῦ ἐμπόρου. Καὶ ἐν τούτοις ὀπίσθη εὐγνωμοσύνη διὰ πᾶν εὐτύχημα, ὕπερ τῆς συνέβη. Ὅποια ἰλαρότης καὶ εὐχαρίστησις διὰ πάσας τὰς σκληρὰς δοκιμασίας!

Ὅταν ὁ Φιλοθέου ἀπεχωρίσθη ταύτης ἀνεπύλει εἰσέτι εἰς τὴν μνήμην τοῦ τὴν εἰλικρινῆ τῆς θεῖας ὀμιλῆν. Τοὺς ἄλλους εἶχε λησμονήσει ἐντελῶς· ὅτε δὲ βραδύτερον ἀνεμνήσθη αὐτῆς τῶν δύο ἐκεῖνων παραδόξων συντρόφων, ἐσκέπτετο μετὰ θλίψεως περὶ αὐτῶν, οἵτινες σπεύδοντες διὰ παντός μέσου καὶ ἀπνευστί πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, δὲν κατῴρωσαν νὰ εὐρωσιν οὔτε εὐτυχίαν, οὔτε εἰρήνην.

Λ.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΣΚΗΝΑΙ

ΤΗΣ

ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ ΕΡΗΜΟΥ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ὁρα φυλλ. 416.)

— ❦ —

Ἡ πρὸς τὸν Ἀνισίτον Καθρὰλ ἐπιστολὴ εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ ἡμερῶν· ἔως δὲ νὰ ἔλθωσιν οἱ προσκληθέντες ὁ δὸν Ἐστεβάν ἐφρόντιζε νὰ χορηγῆ πρὸς τὸν ξένον αὐτοῦ, τὸν σὶρ Ἐρρίκον, μυρίας ἀφορμὰς διασκεδάσεως, φέρων αὐτὸν ποτὲ μὲν εἰς μέρος ὅπου ἐτελεῖτο παράδοξος χορὸς, ποτὲ δὲ εἰς πεδιάδας ὅπου ἐθηρεύοντο διὰ βρόχου ἵπποι θυμαιοδεῖς, καὶ ἄλλοτε ἐπιδεικνύων τὴν πλουσίαν καὶ ὠραίαν φύσιν τῆς ἐρήμου. Ἀλλὰ καὶ μόνος περιεφέρετο πολλάκις ὁ Ἄγγλος εἴτε χάριν κυνηγίου, εἴτε καὶ πρὸς πλουτισμὸν τῆς βοτανικῆς αὐτοῦ συλλογῆς. Κατὰ τινὰ τῶν ἐκδρομῶν τούτων, ἐλθὼν εἰς μέρος ὠραῖον ἀνεπαύθη μεταξὺ ὑψηλῶν χόρτων καὶ ἀπεκοιμήθη. Ὅτε δὲ ἐξύπνησεν ἦτο ἡδὴ νύξ, ἀλλὰ καθαρωτάτη, ὥστε διέκρινε πάντα τὰ περὶ αὐτόν. Καὶ ἐνῶ ἠτοιμάζετο νὰ σηκωθῆ ἤκουσεν ἐκεῖ πλησίον τὴν φωνὴν τῆς Κάρμεν καὶ τοῦ υἱοῦ της Ἰωσήφ.

— Μαρίτα, ἔλεγεν οὗτος, μετὰ φωνὴν ἰκετευτικὴν, σὲ παρακαλῶ, μὴν τὸ κρύψῃς ἀπὸ τὸν δὸν Ἐστεβάν, πρῆξε νὰ τὸ εἰπῆς.

— Ἐγὼ! ἀνέκραζεν ἡ Κάρμεν μετ' ὀργῆς, καὶ διὰ τί;

— Διότι ὅποιος κρατεῖ ξένα πράγματα εἶναι κλέπτης.

— Κλέπτης! ἐπανελάβεν ἐκείνη μετὰ στρηνῆ φωνῆν.

Κλοπὴν ἐνομάζεις αὐτό! Καὶ οἱ Ἴσπανοί, οἱ ὅποιοι ἄρπαζαν ὅλα μας τὰ πράγματα, κτήματα, ἀλογα, ποίμνια καὶ μᾶς ἀπεδίωξαν, τί ἔκαμαν; Καὶ ὅταν πάρωμεν ὀπίσω ὅ,τι μᾶς ἀνῆκε, λέγεις ὅτι τοῦτο εἶνε κλοπὴ;

— Πλὴν, μαρίτα, εἶπέ με· σὺ ἐμάζωξες τοῦτον τὸν θησαυρὸν; σὺ τὸν ἀπέκτησες μετὰ τὴν ἐργασίαν σου; Τί δικαίωμα ἔχεις; κανὲν, νομίζω. Τοιαύτην λοιπὸν ἀμοιβὴν ἀνταποδίδεις εἰς τὸν δὸν Ἐστεβάν, ὁ ὅποιος μᾶς μεταχειρίζεται ὡς ἰδιά του τέκνα δεκαπέντε χρόνους; Ὅχι, ὄχι, μαρίτα, δὲν θὰ τὸ κάμῃς, εἶμαι βέβαιος. Θὰ ὑπάγῃς μόνη σου νὰ εἰπῆς εἰς τὸν δὸν Ἐστεβάν, ὅτι γνωρίζεις τὸ μέρος εἰς τὸ ὅποιον εἶναι θαμμένος ὁ θησαυρὸς τοῦ Σάντα Ρόζα.

Ἡ Κάρμεν δὲν ἀπεκρίθη· μετὰ μικρὰν δὲ σιωπὴν ἠρώτησεν ὁ Ἰωσήφ·

— Δὲν με λέγεις, μαρίτα, πῶς ἀνεκάλυψες τὸν θησαυρὸν αὐτόν;

— Μίαν νύκτα ἐπιστρέφουσα ἀπὸ τὰ δάση, εἶδα ζῶον τὸ ὅποιον ἐσκαπτε τὴν γῆν· καὶ ἐπειδὴ ἦτον ἀστροφεγγιὰ παρετήρησα κάτι τὸ ὅποιον ἔλαμπεν. Ἐσκυφα καὶ εἶδα δύο, τρία τάλληρα καὶ ἐν ἡ δύο νομίσματα χρυσᾶ. Τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ἐπέστρεψα μετὰ μίαν δίκελλαν, ἔσκαψα καὶ ἤρα ἕνα μέγαλον σιδηρένιον κιβώτιον καὶ πολλὰ φλωρία μέσα εἰς σάκους καλοραμμένους.

— Καὶ δὲν εἶπες τίποτε; ἠρώτησεν ὁ Ἰωσήφ.

— Τίποτε, διότι εἶχα τοὺς λόγους μου.

— Σὲ παρακαλῶ, μάνα μου, ἐπανελάβεν ἐκεῖνος μετὰ φωνὴν γλυκεῖαν, εἶπέ το εἰς τὸν δὸν Ἐστεβάν, ἢ θὰ τὸ εἰπῶ ἐγὼ...

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσοῦτῳ ἀπεμακρύνθησαν οἱ ὀμιλοῦντες ὁ σὶρ Ἐρρίκος δὲν ἤκουσε τί περιπλέον· ἐπανῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐπαυλιν, περιεργὸς ὢν νὰ ἴδῃ ποῦ θὰ καταντήσῃ ἐπὶ τέλους ἡ ὑπόθεσις αὐτῆ.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Ἰωσήφ ἐλθὼν ἀπὸ πρωῒας εἰς τοῦ σὶρ Ἐρρίκου ἠρώτησεν αὐτὸν μετὰ ἤθος ἀνήσυχον·

— Μήπως ἴδετε τὸν ἀδελφόν μου; Δὲν ἦλθε νὰ κοιμηθῆ τὴν παρελθούσαν νύκτα ἐδῶ, οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ μάνα μου. Ἐρχομαι ἀπὸ τὰ ἵπποστάσια· δύο οὔτε ἡ μάνα μου. Ἐρχομαι ἀπὸ τὰ ἵπποστάσια· δύο ἀπὸ τὰ καλῆτέρά μας ἄλογα λείπουν... Δὲν ἠξεύρω τί τρέχει· φοβοῦμαι κανὲν δυστύχημα... Ἀμυβάνετε τὴν καλοσύνην νὰ ὑπάγωμεν μαζὴ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ δὸν Ἐστεβάν; ἔχω κάτι νὰ τῷ εἰπῶ.

Ὁ σὶρ Ἐρρίκος ἠκολούθησε τὸν νέον. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν αἴθουσαν εὐρον καὶ αὐτὸν καὶ τὰς δύο θυγατέρας του, τὴν μὲν Εὐσπλαγχίαν ἐτοιμάζουσαν μόνη τὸ ἐθνικὸν ποτόν, τὴν δὲ Λύπην δίδουσαν τροφὴν εἰς τὰς δορκάδας καὶ τὰ πτηνά. Ὁ Ἰωσήφ διηγήθη ἀκριβῶς τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του δια-

τρέξαντα τὴν παρελθούσαν. Καὶ ὁ μὲν δὸν Ἐστεβάν ἤκουε μετὰ προσοχῆς, ἡ δὲ Εὐσπλαγγίνα στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Ἰωσήφ ἐφάνετο θαυμάζουσα αὐτὸν καὶ ἐπαυρομένη μάλιστα διὰ τὴν πίστιν του.

Μετὰ μεσημβρίαν μετέβησαν ὅλοι εἰς τὸ καταδειχθὲν μέρος, ἔσκαψαν καὶ ἀνεύρον τὸ κιβώτιον καὶ τινὰς σάκκους. . . Τὸ κιβώτιον περιείχε πολυτίμητα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, ἐξ ὧν πολλὰ ἦσαν ἀδαμντοκόλλητα.

Ἀλλὰ καὶ οἱ σάκκοι, πλὴν ἑνὸς μόνου σπηπότος ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐχύθησαν τὰ ὀλίγα νομίσιμα, περὶ ὧν εἶχεν εἰπεῖ ἡ Κάρμεν, ἦσαν ἀνέπαφοι. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Ἰωσήφ ἔλαβε θάρσος, διότι εἶχεν ὑποπτευθῆ τὸ μυστήριον τῆς μητρὸς του· αὐτὴ ὅμως, μίαν ἡμέραν προτοῦ, εἶχε μεταφέρει εἰς ἄλλο δάσος ὀγκώδη σάκκον περιέχοντα πολὺν ἀριθμὸν φλωρίων, ἱκανὸν νὰ παραμυθῆσθαι τὴν πλεονεξίαν τῶν κατοίκων, καὶ νὰ καταπέσει αὐτοὺς νὰ προσβάλλωσι τὴν ἔπαυλιν.

Ε΄.

Ἐνῶ δὲ εἰσέρχεται ἡ ἄμαξά ἡ φέρουσα τοὺς θησαυροὺς εἰς τὴν πύλην τῆς ἐπαύλειος, ἐφθασε καὶ ὁ δὸν Ἀνιστός μετὰ τοὺς υἱοὺς του. Τούτους ἰδοῦσα ἡ Εὐσπλαγγίνα ἐγένετο κάτωχρος· ἡ Λύπη ἐρυθρίασασα ἐμειδίασε καὶ ὁ Ἰωσήφ συνωφρυνώθη. Ὁ δὲ σὶρ Ἑρρίκος ἐνόησε δι' ἑνὸς μόνου βλέμματος τὸ μυστήριον. Μετὰ τὰς πρώτας φιλοφρονήσεις ὁ δὸν Ἐστεβάν ἔδειξεν εἰς τοὺς ξένους τοὺς ἀνευρεθέντας θησαυροὺς, καὶ στραφεὶς ἠθέλησε νὰ παρουσιάσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν πιστὸν Ἰωσήφ· ἀλλ' οὗτος εἶχεν ἀναχωρήσει.

Τὸ δ' ἐσπέρας καλέσας αὐτὸν εἰς τὸν κοιτῶνά του, ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐσφραγισμένον φάκελλον καὶ εἶπε·

— Χάρις εἰς σὲ ἀπέκτησα τὸν θησαυρὸν τῶν γονέων μου· διὰ τοῦτο δίδω καὶ εἰς σὲ τὸ μεριδίόν σου. Ἐντὸς τούτου τοῦ φακέλλου εὐρίσκεις ἔγγραφον δωρητήριον, διὰ τοῦ ὁποίου σὲ χαρίζω τὴν ἔπαυλιν Ῥομέρα. Εἶναι εἰς καλὴν θέσιν, ἔχει δένδρα, νερά, βοσκὰς καὶ πέντε ἕως ἑξ χιλιάδας κτήνη. Ἡ οἰκία εἶναι εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ διὰ πέντε χρόνους ἀκόμη θὰ κάμω ἐγὼ ὅλα τὰ ἐξοδα. Μετὰ δέκα δὲ ἡ δεκαπέντε ἔτη θὰ εἶσαι ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τοῦ τόπου τούτου.

Ὁ δὲ Ἰωσήφ ἀκίνητος καὶ ἐκθαμβὸς ἐσιώπα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους πεσὼν εἰς τοὺς πόδας τοῦ δὸν Ἐστεβάν καὶ ἀσπασθεὶς τὴν χεῖρά του·

— Κύριε, εἶπε, καὶ πάτερ μου, φύλαξε τὰ πλούτη σου καὶ συγχώρησέ με μόνον νὰ ζήσω πλησίον σου.

Καὶ ὁ δὸν Ἐστεβάν συγκινηθεὶς— Γίέ μου, ἀπεκρίθη, χαρίζω σε τὴν ἔπαυλιν, δὲν ἔχω κατὰ νοῦν νὰ σ' ἐξορίσω· ἐξ ἐναντίας, ἐπιθυμῶ νὰ μὴν ἀπομα-

κρυνθῆς, διότι πιθανώτατον μετ' ὀλίγον νὰ μείνω μόνος μου.

Ὁ Ἰωσήφ δὲ ἐδυσκολεύθη νὰ ἐννοήσῃ τὸν δὸν Ἐστεβάν· ἡ καρδία του ἐπληρώθη ἰδρῶς ψυχρὸς ἀνέβλυσεν εἰς τὸ μέτωπόν του καὶ εἶπεν ἀγωνιῶν·

— Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, κύριε! ὁ Θεὸς νὰ σὲ ἀνταποδώσῃ τὰς τόσας χάριτας.

Καὶ ἐξῆλθε δρομαῖος. Ἐκεῖνος δὲ καλέσας αὐτόν·

— Ἰωσήφ, εἶπεν ὁ διοικητὴς τῆς Σανταφέ δίδει χορὸν, εἰς τὸν ὅποιον εἴμεθα προσκεκλημένοι· ἐμελλε δὲ νὰ ὑπάγωμεν σήμερον· ἐπειδὴ ὅμως ἐπροχώρησεν ἡ ἡμέρα τὸ ἀνεβάλαμεν διὰ τὴν αὐριον πολλὰ πρῶτ', διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν καύσωνα. Θὰ ἔλθῃς καὶ σύ;

— Ὅχι, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωσήφ αἰσθκνόμενος μεγίστην ἀνάγκην μοναξίας. Τοῦ Δημητρίου ὁ ἀδελφὸς εἶναι ἄρρώστος, καὶ ἐπειδὴ θὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν ἰδῆ μετὰ παρεκάλεσε νὰ τὸν ἀναπληρώσω.

Ὁ δὸν Ἐστεβάν ἐφάνη δυσκρεστηθεὶς. — Ἐπεθύμουν, εἶπε, νὰ σὲ παρουσιάσω εἰς τὸν διοικητήν· πλὴν ἄλλοτε.

Τὸ ἐσπέρας συνελθόντες πάντες εἰς τὴν κοινὴν αἴθουσαν, οἱ μὲν ἄνδρες συνδιελέγοντο περὶ ἵππων καὶ πολιτικῶν, αἱ δὲ δύο ἀδελφαὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν προετοιμασίαν τῶν ἐνδυμάτων τοῦ χοροῦ· καὶ πρὸς τὴν γωνίαν, μεταξὺ σχεδὸν σκότους, ὁ Ἰωσήφ ἰστάμενος, εἶχε τὰ βλέμματα προσπλωμένα ἐπὶ τῆς Εὐσπλαγγίνας, καὶ παρετήρει μελαγχολικῶς ὅλα τῆς τὰ κινήματα. Ὁ δὸν Ἐστεβάν διηγείτο πρὸς τοὺς φίλους του πῶς ὁ ἵππος του Κορεζὸν τὸν ἔσωσεν ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς μεγίστης αὐτοῦ ταχύτητος. — Τοιαῦτα ἄλογα, προσέθετο ἐπὶ τέλους, εἶναι σπάνια· καὶ ὅμως ἔχω σήμερον καὶ ἐν ἄλλο, ὅχι κατώτερον.

Ἄν εἶχε δὲ τελειώσει τὴν ὀμιλίαν του, ὅτε μακρὸς χρεμετισμὸς ἀντήχησεν. Ὅλοι ἔτειναν τὸ οὖς, καὶ ἤκουσαν καὶ δεῦτερον. Ὁ Ἰωσήφ ἔδραμε πρὸς τὴν αὐλήν, ὁ δὸν Ἐστεβάν εἶπεν ὅτι εἶναι ὁ Πάλομος καὶ ὅτι ἐγνώριζε τὴν φωνὴν του. Ἐδραμε δὲ καὶ αὐτὸς ἀμέσως, κατόπιν δὲ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ· ὁ Πάλομος εἶχε πέσει πλησίον τῆς πύλης, ὅπως πνευστιῶν καὶ ἔντρομος. Ἡ Εὐσέβεια, κρατοῦσα λύχον, παρετήρει αὐτόν, ἐνῶ ὁ δὸν Ἐστεβάν, εἰς τὸν ὅποιον ὁ ἵππος ἐκεῖνος ἦτο προσφιλεὶς, τὸν ἐχάδευεν. Ὅτε δὲ ἔφερε τὴν χεῖρά του πρὸς τὴν χαίτην, ἠσθάνθη σκληρόν τι πρᾶγμα, καὶ παρατηρήσας εἶδε τεμάχιον φλοιοῦ δένδρου, ἐφ' οὗ ἦσαν κεχαραγμένα ταῦτα· « Πρῶσεχε, Σανταρόζα! » Ὅτι εἶναι, εἶπεν ὁ σὶρ Ἑρρίκος, εἰδησις στελλομένη ἀπὸ φίλον· νομιζῶ λοιπὸν φρόνιμον νὰ λάβωμεν ἀμέσως τὰ μέτρα μαξ.

Οἱ ὑπηρετὰι τῆς ἐπαύλειος καθὼς καὶ αἱ ὑπηρετιδὲς εἶχον συνέλθει πάντες ἔντρομοι. Ὁ Ἰωσήφ καὶ

ὁ Καβράλ ἐφάνοντο ἀνήσυχτοι, καὶ μόνος ὁ δὸν Ἐστεβάν ἐδεικνυεν ἀταραξίαν. Πάντες τότε ἀπετάθησαν πρὸς τὸν σὶρ Ἑρρίκον καὶ εἶπον— Συμβούλευσέ μας, κύριε, τί νὰ πράξωμεν.

Ὁ σὶρ Ἑρρίκος μετέφερεν ἀμέσως εἰς τὴν τρίτην αὐλήν τοὺς Αἰθίοπας καὶ τὰς Αἰθιοπίδας διατάξας αὐτοὺς νὰ σιωπῶσι· μετὰ ταῦτα, συναθροίσας ἐγένευσεν ἐπιμελῶς πάντα τὰ ὄπλα, καὶ ἔδειξεν εἰς δύο μικρὰ παιδία πῶς νὰ κατασκευάζωσι φυσέκια. Ἦτο τότε σχεδὸν μεσονύκτιον· μεταβάς πρὸς τὴν πύλην, ἐξεκλείδωσεν αὐτήν, τὴν δὲ βαρεῖαν ἄμαξαν, ἥτις ἐμελλε νὰ μεταφέρῃ τὸν δὸν Ἐστεβάν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν χορὸν, ἐτοποθέτησε πρὸ τῆς πύλης, καὶ μεταξὺ τῶν τροχῶν ἔβαλε πλαιὰ βαρέλια πλήρη χόματος καὶ λίθων, ὅπισθεν δὲ τούτων παρέταξε τοὺς πολεμιστάς. Καὶ ἀφοῦ ἐκλείσει τὸ παράθυρον καὶ ἔσθεσεν ὅλα τὰ φῶτα, πλὴν τοῦ τῆς ἐκκλησίας, ἀνέβη εἰς τὸ δῶμα καὶ παρετήρει τὸν ὀρίζοντα. Ἡ σελήνη εἶχεν ἀνταίρει καὶ ἦτο εὐκόλον νὰ ἴδῃ τις μακρὰν. Πάντα δὲ ἦσαν ἡσυχά.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἐνόμισεν ὅτι εἶδε μέλανά τινα πράγματα κινούμενα, ἅτινα προχωροῦντα ταχέως ἐφάνησαν μεγαλήτερα. Ἦσαν δὲ ἵπποι, ἄνθρωποι, λόγχοι καὶ τέλος πάντων τριάκοντα περίπου Ἰνδοί. Καὶ ὅτε ἐφθασαν πλησίον τῆς ἐπαύλειος σταθέντες συνδιελέχθησαν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν πεζεύσαντες, ἤνοιξαν σιγαλὰ τὰς θύρας τῶν παραρτημάτων, καὶ εὐρόντες αὐτὰ εὐκαιρᾶ, ἐφώναξαν· φωνὴ δὲ τις τὴν ὁποίαν ἤκουσε καθαρὰ ὁ σὶρ Ἑρρίκος εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο παράδοξον, διότι ὁ οἰκοδεσπότης ἦτο ἀπών. Περιήλθον ὅλην τὴν οἰκίαν, καὶ ἀφοῦ ἐβεβαιώθησαν ὅτι πανταχοῦ ἦτο σκότος καὶ σιωπὴ ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν μεγάλην πύλην.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ἄνθρωπός τις, ἐξελθὼν ἐξω τῆς γραμμῆς τῶν Ἰνδῶν, ἐπροχώρησεν· εἶδὲ καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὁ σὶρ Ἑρρίκος, τοσοῦτῳ τρομερὰν ἐνόμιζεν τὴν ἐκ μέρους του προδοσίαν, ὥστε ἐδυσπίσται καὶ εἰς τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς· ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ἡ Κάρμεν. Κατέβη τότε ἀπὸ τὸ δῶμα, ἦλθεν εἰς τὴν αὐλήν, καὶ ἰδὼν ὅτι πάντες κατεῖχον τὰς ὀρισθείσας θέσεις, ἐστάθη καὶ αὐτὸς πλησίον τοῦ Ἰωσήφ, οὐτινος ἡ ἀλλοίωσις τὸν κατέπληξεν. Ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἐμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Σιωπὴ ἐπεκράτει βαθυτάτη καὶ μόνος ἤκούετο ὁ ποδοβολητὸς τῶν ἵππων τῶν Ἰνδῶν. Ἐπὶ τέλους ἐσείσθη ἡ πύλη, ἥτις οὔσα, ὡς εἶπομεν, ἀκλειδωτος, ἠνοιγῆ μετὰ πατάγου, καὶ ἀμέσως εἰσέρρευσαν οἱ Ἰνδοὶ εἰς τὴν εἰσοδον, ἀγνοοῦντες τὸν προμαχῶνα τὸν αὐτοσχεδιασθέντα, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν αὐλήν. Ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἔδωκε τὸ σύνθημα, καὶ ἀμέσως ἀντήχησεν ἄ-

θρὸς πυροβολισμὸς, ὅστις κατετάραξε τοὺς Ἰνδοὺς, ἐξ ὧν δύο ἢ τρεῖς πληγωθέντες ἔπεσαν· ἔπεσαν δὲ καὶ τρεῖς ἵπποι. Οἱ λοιποὶ παρέλαβον τοὺς τραυματίας, καὶ ἐξω φρενῶν, ὠρούμενοι ὡς δαίμονες, ἐπανήλθον πρὸς τὸν προμαχῶνα καὶ ἠγωνίζοντο νὰ υπερβῶσιν αὐτόν. Διαρκούσης τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ἰνδῶν ὁ σὶρ Ἑρρίκος εἶχε διατάξει νὰ γερμισθῶσιν ἐκ νέου αἱ καρβίνας· καὶ αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τὸ πολύκωννον ὄπλον του ἠτοιμάζετο νὰ πυροβολήσῃ· ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ, κρατήσας τὸν βραχίονά του— Ἡ μάνα μου! ἀνέκραξεν ὀδυρόμενος.

Καὶ τῶνόντι ἦτο ἡ Κάρμεν, ἥτις κρατοῦσα λόγχοι, καὶ ὁμοίᾳ πρὸς πληγωθεῖσαν τίγριν ἠγωνίζετο ν' ἀναβῆ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ προμαχῶνος· ἠγγίξε δὲ νὰ ἀναβῆ καὶ νὰ εὐρεθῆ κατέναντι τοῦ υἱοῦ της, ὅτε οὗτος στενάξας κατέπεσεν· ἀόρατός τις χεὶρ ἀκοντίσασα βέλος διεπέρασε τὴν καρδίαν του. Ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἀνεγείρας μετέφερεν ἀμέσως καὶ ἀπέθετο αὐτόν εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, εἰς ἣν εἶχον καταφύγει ἡ Εὐσπλαγγίνα καὶ ἡ Λύπη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τραυματισθεὶς ἐκινδύνευεν, ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἐκάλεσε τὴν Εὐσπλαγγίαν· αὕτη δὲ, φέρουσα ἔτι τὸ ἐνδυμα τῆς ἑορτῆς, ἐφάνη εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ δὲν εἶπε μὲν οὔτε λέξιν ἔτε εἶδε τὸν Ἰωσήφ, γονυπετήσασα ὅμως παρ' αὐτῷ ἔλαβε τὴν χεῖρά του καὶ τὴν ἔσφιγγεν. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ψυχρόβραγουντος μετεφέροντο ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς Εὐσπλαγγίνας εἰς τοὺς πολεμιστάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Καβράλ ἐμάχοντο ἀτάραχοι καὶ ἀνδρείοι. Ἡ Εὐσπλαγγίνα ἐννοήσασα τὴν σκέψιν τοῦ ἀγωνιῶντος, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν πρὸς αὐτόν καὶ εἶπε·— Ἰωσήφ, εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀνήκει ἡ ζωὴ μου. . .

Γαλήνη διεδέχθη τὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἰωσήφ· τὰ χεῖλη του ἐκινήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ ὀμιλήσῃ· μειδίμα δὲ γλυκὺ καὶ τελευταῖον διέσχισεν αὐτὰ. . . Ἡ Εὐσπλαγγίνα, λαβοῦσα τὴν λευκὴν αὐτῆς ἐπωμίδα ἐκάλυψε τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ, καὶ ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ ἐσταυρωμένου. Τὸ φῶς τοῦ λύχου ἐφεγγε τὸ ὠραῖόν της πρόσωπον, ὑπὲρ τὸ ὅποιον ἔλαμπεν ἔτι τὸ πολυτίμιον διάδημα τῆς ἑορτῆς. Ἐκλείε δὲ καὶ ἡ ἀδελφὴ της εἰς παρακαμμένην γωνίαν· ὁ δὲ σὶρ Ἑρρίκος ἐπανήλθε περίλυπος εἰς τὸν προμαχῶνα.

Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἰνδοὶ δευλιόσαντες ἀνεχώρησαν. Ὁ σὶρ Ἑρρίκος ἐπρότεινε νὰ τοὺς καταδιώξωσιν, ἀλλ' ὁ δὸν Ἐστεβάν δὲν ἠθέλησε λέγων, ὅτι μεταξὺ δασῶν ἢ καὶ εἰς τὴν πεδιάδα ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ ὑπερισχύωσι. Μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωσήφ ἐκλαυσε πικρῶς, καθόσον μάλιστα προησθάνετο ὅτι ὁ ἄωρος οὗτος θάνατος ἐμελλε νὰ ἐπενεργήσῃ ἀπικισίως εἰς τὴν ζωὴν του. Καὶ ὅτε εἶδε τὴν βαθυτάτην λύπην τῆς θυγατρὸς του Εὐσπλαγγίνας, ἐπέισθη ἔτι

μάλλον. Σεβόμενος όμως τὸ αἰσθημὰ τῆς οὐδέποτε ὠμίλησεν αὐτῇ περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ σὶρ Ἑρρίκος μετακλήθει εἰς Λονδίον ἠτοιμάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπὸ τῶν φίλων του μετὰ πολλῆς λύπης, διότι μετὰ αὐτῶν καὶ τὴν μελαγχολίαν του εἶχε λησμονήσει, καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὴν θλίψιν των εἶχε συναισθανθῆ.

Μετὰ τινὰ κακρὸν ὁ δὸν Ἐστεβάν ἔγραψεν εἰς τὸν σὶρ Ἑρρίκον, ὅτι οὐδεὶς ἐγίνωσκε τί ἀπέγειναν ἡ Κάρμεν καὶ ὁ Ἐμμανουήλ, ὅτι ὅμως πάντες ἐπίστευον ὅτι οὗτος εἶχε στείλει τὸ διὰ τοῦ ἵππου ἐκεῖνο μήνυμα. Ἡ Εὐσέβεια ἐπίστευεν ὅτι ὁ διάβολος, τιμωρῶν τὴν ἀγνωμοσύνην των, τοὺς ἤρπασε. Προσέθετο δὲ ὁ δὸν Ἐστεβάν ὅτι ἡ Εὐσπλαγγνία δὲν θέλει ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ αὐτὸν, καὶ ὅτι ἡ Λύπη δὲν θέλει ν' ἀφήσῃ τὴν ἀδελφὴν τῆς.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀξιοματικὸς τις τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ, συστατήριον ἔχων πρὸς τὸν δὸν Ἐστεβάν, ὑπῆγε νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαύλειος τοῦ Σάντα Ρόζα. Ἐλθὼν δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἶδε τυφλὸν γέροντα καθήμενον περὶ τὴν πύλην μετὰ δύο ὠραιωτάτων καλογραιῶν. Ὁ ξένος ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τῆς αὐτῆς φιλοφροσύνης, μεθ' ἧς ἄλλοτε καὶ ὁ σὶρ Ἑρρίκος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἔρημον τὰ πράγματα δὲν μεταβάλλονται, ὁ ἀξιοματικὸς εὗρε τὰ πάντα ὅπως τὰ εἶχε περιγράψῃ ἐκεῖνος. Μόναί αὐτοῦ μικραὶ δορκάδες ἔλειπον. Καὶ ὅτε ἠτοιμάζετο νὰ ἐρωτήσῃ τί γίνονται, εἶδε, διαβαίνων ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας, μικρὸν περιδέραιον κρεμάμενον πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα. Καὶ ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἦτο ἐν τῶν δύο ἐκείνων τὰ ὅποια, ὡς εἶχεν εἰπῆ ὁ σὶρ Ἑρρίκος, κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ, ἐσιώπησε· διότι ἐγίνωσκεν ὅτι περὶ τῶν προσφιλεστέρων εἰς τὰς γυναῖκας ἐνθυμήσεων, αὐταὶ οὔτε ὀμιλοῦσιν οὔτε πρέπει νὰ ὀμιλῇ ἄλλος εἰς αὐτάς. Ἀλλ' ὅτε μίαν τῶν ἡμερῶν ἀνέφερε τι περὶ τῆς μεμονωμένης καὶ ἐρημικῆς ζωῆς τῶν δύο ἀδελφῶν.

— Νεωτέρα οὖσα, ἀπεκρίθη ἡ Εὐσπλαγγνία, ὑπεβλήθη εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ σήμερον ἐτι πάσχω. Καὶ ὅμως εὐχαριστοῦμαι συζῶσα μὲ τὴν λύπην μου. Τοῦτο ἦτο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· διὰ τί νὰ πράξω διαφορετικὰ;

(Ἐκ τῆς Revue des Deux Mondes.)

ΕΟΡΤΑΙ ΙΝΔΙΚΑΙ.

Αἱ εορταὶ Σανὸν Γιάτρα καὶ Ροῦθ Γιάτρα, τασσόμεναι μετὰ τῶν πρώτων ἐν Ἰνδία, ἀποτελοῦσι τὰ περιώνυμα κρόνεια τοῦ Ἰαγγερῶ, εἰς ἃ συρρέουσι μυ-

ριάδες Ἰνδῶν πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας. Γυναῖκες, φέρουσαι ἐπ' ὤμου τὰ βρέφη αὐτῶν, ἔρχονται μακρόθεν πεζαί, διατρέχουσαι 30 καὶ 40 μίλια τὴν ἡμέραν· τὰς δὲ νύκτας, τὰς πρὸ τῆς τελευτῆς, πάντες οἱ δρόμοι εἶναι μεστοὶ ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων κοιμωμένων εἰς τὸ ὑπαιθρον. Κύριος σκοπὸς τῆς εορτῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἀπ' αἰῶνος ἡ ἐξάπλωσις καὶ συντριβὴ πολλῶν ὑπὸ τοὺς τροχούς τοῦ Ἰαγγερῶ· εἰ δὲ καὶ ἀπηγόρευσε τὸ ἀπάνθρωπον τοῦτο ἔθιμον ἡ βρετανικὴ ἐξουσία, ὅμως οἱ ἐνθεομανεῖς εὐρίσκουσι τρόπον νὰ τηρῶσιν αὐτό. Ἰδοὺ δὲ πῶς διηγεῖται τὰ περὶ τούτου αὐτόπτης Ἄγγλος·

« Ἡ εορτὴ ἤρξατο τὴν 18 Ἰουνίου, ἡμέραν Κυριακὴν, καθ' ἣν οἱ ἱερεῖς ἐξήγαγον τὸν θεὸν ὕψω λούσασιν αὐτὸν, ἐτελείωσε δὲ τὴν 6 Ἰουλίου ἐπανελθόντος τοῦ θεοῦ, ὑπὸ μυρίων χειρῶν συρομένου, εἰς τὴν πρώτην θέσιν. Εἶδον καὶ τὰς δύο ταύτας τελετάς, ἐκ δὲ τῆς περιγραφῆς μανθάνομεν πῶς οἱ Ἰνδοὶ, διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν ὁποίων καταβάλλομεν τόσους ἀγῶνας, ἐκπληροῦσι τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν εἰκοσι μίλια μακρὰν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους.

« Τὰς εορτὰς οἱ κάτοικοι τῆς Βεγγάλης συνειθίζουσι νὰ τρώγῃσι κατὰ κόρον ζυμαρικά, καὶ νὰ θεωρῶσιν ὅλη δυνάμει. Τὴν πρώτην λοιπὸν ἡμέραν τῆς εορτῆς καὶ ἔφρχον καὶ ἐθεοθύσαν εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον, ἐνῶ ἡ θερμοκρασία ἦτο τοιαύτη, ὥστε βεβαίως εὐρωπαϊὸς ἤθελε πέσει κεραυνόπληκτος· ἡ γῆ ἔκαεν ὡς πῦρ.

« Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συνοδία τις ἐλθοῦσα διέσχισε τὰ πλήθη. Καὶ πρώτοι μὲν ἐπορεύοντό τινες, (τῶν ὁποίων προηγεῖτο ἐτερόφθαλμος γέρον ὁμοιάζων πρὸς ληστήν) φέροντες ἀργυρᾶς βάρδους· μετ' αὐτοὺς δὲ ἤρχετο φάλαγγ' *λάττι οὐαλλά*, ἧτοι ἀνδρῶν κρατούντων βάρδους, ὅπως ἀπομακρύνουσι τὰ πλήθη· εἶτα μουσικοὶ τινες, καὶ ἐπὶ τέλους ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον πάντες περιέμενον μὲν ἀνυπόμονοι, ὑπεδέχθησαν δὲ μετὰ σεβασμοῦ, συνευοῦντες τὰς χεῖρας καὶ ἀναθειάζοντες αὐτὰς ἰκετευτικῶς εἰς τὸ μέτωπον, ὁ θεὸς λέγω Κρίσανα. Ἦτο δὲ μικρὸν ξύλινον ἀγαλμάτιον, φέρον ἔνδυμα πολυχρώματον, πιζὼν αὐλὸν, καὶ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑπὸ οὐρανίσκον ἀποτρέποντα τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου μὴ φλογίσωσι τὴν ἱεράν αὐτοῦ κεφαλὴν. Μετὰ ταῦτα ἤρχετο πλήθος ἄπειρον λαοῦ, τὸ ὁποῖον συνώδευσεν ὠρυόμενον τὸν θεόν. Ἐπὶ τέλους ὁ Κρίσανα ἐφθασεν εἰς εὐρύχωρον πλατείαν, ὅπου μέγας ἀριθμὸς Ἰνδῶν ἐπροσκύνουον μεγάλη ξύλα ἀνθρωποειδῆ κόκκινα καὶ κίτρινα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπῆρχε καὶ τερατώδης κεραλῆ, ἀφ' ἧς ἐκρέματο χάλκινος βραχίον ἔχων τὴν παλάμην ἀνοικτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ εὐσεβεῖς

ἔρριπτον νομίσματα, ἅτινα μετεβίβαζον εἰς τὰ βάλαντια αὐτῶν οἱ ἱερεῖς. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆ ἦτο ἡ τοῦ Ἰαγγερῶ. Ἐρωτήσας Ἰνδὸν τινὰ τί ἀπογίνονται τὰ συναθροιζόμενα χρήματα, εἶδον εἰς ἀπάντησιν τὴν χεῖρα αὐτοῦ τεινομένην πρὸς ἐμὲ καὶ ζητοῦσαν ἐλεημοσύνην.

« Ἐνίοτε ἰσχνὸς τις ἐρχόμενος ἐκίνει τὰς μαύρας αὐτοῦ χεῖρας, δίδων οὕτω σύνθημα κραυγῶν· καὶ τὰ πλήθη ὑπήκουον ἀμέσως, ἀτενίζοντα ἡλιθίως τὸν θεόν. Οἱ πωληταὶ τῶν ζυμαρικῶν εὐρίσκοντο εἰς ἀδιάκοπον ληψοδοσίαν, πωλοῦντες καὶ χονδροειδεστάτας εἰκόνας ζῶων. Ὅσάκις δὲ παρετήρουν οἱ ἱερεῖς ὅτι ἐψυχραίνετο ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἠλαττοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ῥιπτομένων εἰς τὴν θεῖαν παλάμην, ἐξῆπτον αὐτὸν διὰ τυμπάνων καὶ *ταμτᾶμ*. Ὅτε δὲ οἱ ἱερεῖς ζήτησαντες ὕδωρ ἐκ τοῦ Γάγγου κατέχεον ἐπὶ τοῦ Ἰαγγερῶ, τὸ πλῆθος ἀφῆκε φωνὰς οὐρανομήκειας, τὰ νομίσματα ἐρρίπτοντο ἀφθονώτερα, καὶ ὁ θεὸς ἐφάνη ἐξελιωθεὶς. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔπεσε βραγδαία βροχὴ, καὶ τὰ πλήθη ἐβυθίσθησαν εἰς τὸν πηλόν.

« Καὶ μέχρι μὲν τούτου ἡ εορτὴ ἦτο κωμικὴ τὴν Τετάρτην ὅμως μετεβλήθη εἰς ἀπεχθὴ τραγωδίαν, ἀηδῆ ὅσον οὔτε νὰ φαντασθῇ τις δύναται.

« Τὰ πλήθη τὴν ἡμέραν ταύτην ἦσαν πολυαριθμότερα, καὶ εἰς πάντας τοὺς δρόμους ὑπῆρχον ἐργαστήρια πλήρη ζυμαρικῶν καὶ ἐλεεινῶν εἰκόνων τοῦ Ἰαγγερῶ, τοῦ Κρίσανα καὶ ἄλλων θεῶν. Ἐπωλοῦντο δὲ καὶ συρίκτριαι, καὶ *ταμτᾶμ*, καὶ ἰχθεῖς βρωμερώτατοι, καὶ σαπρὰ ὀπῶραι· ἀλλὰ καὶ ἵπποι περιστρεφόμενοι, καὶ γυναῖκες αἰσχροτάται τὸ εἶδος, τραγωδοῦσαι μονότονα καὶ ὑπόβρινα ᾄσματα, καὶ πανοράματα παριστῶντα τὴν παγκόσμιον ἐκθεσίαν, καὶ ἀκροβᾶται ἐκάλλυνον τὴν πανήγυριν.

« Τὸ κυριώτερον ὅμως μέρος τῆς συρροῆς, ἦτο ἐκεῖνο ὅπου ἔκειτο αἱ δύο ἄμαξαι τοῦ Ἰαγγερῶ, ὁμοιάζουσαι πρὸς μέγιστα παραπήγματα, ἐξέκοντα ποδῶν ὕψος καὶ ἀλλόκοτον σχῆμα ἔχουσαι, καὶ καταφορτισμέναι πανταχόθεν δι' εἰκόνων. Διηροῦντο δὲ αἱ ἄμαξαι αὐταὶ εἰς τέσσαρα πατώματα, κατεχόμενα ὑπὸ βραχμάνων καὶ τῶν φίλων αὐτῶν. Μεγάλα εἰδῶλα ἴσταντο εἰς τὰς γωνίας καὶ δύο μακρότατα σχοινία ἐκρέμαντο εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἐκατέρως τῶν ἄμαξῶν, αἵτινες ἔκωντο ἐπάνω ἐξ βραρυτάτων τροχῶν.

« Ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὰ πλήθη περιεκύκλουν τὰς ἄμαξας, μικρὸν ἀπεχούσας ἀλλήλων· μετεβῆαινον δὲ ἐνίοτε καὶ εἰς τι παρακείμενον παραπήγμα πρὸς λατρεῖαν ἀσέμων εἰκόνων, τὰς ὁποίας περιεκαλύψαντες μετὰ ταῦτα ἀνήρτησαν εἰς τὰς ἄμαξας.

« Τὴν τετάρτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐκρότησεν ἤχος ὀργάνου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς πρώτης ἄμαξας, καὶ μεταξὺ μεγάλων κραυγῶν ἐφάνη αὐτοπροσώπως

ὁ Ἰαγγερῶ, φορῶν κόκκινα, ὄντινα δέσαντες διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν σχοινίων ἀνύψωσαν οἱ βραχμᾶνοι, ἀνασύροντες ὅλη δυνάμει εἰς τὰ πατώματα. Μετὰ δὲ ταῦτα κατεβίβασαν εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ ἀπεκαλύψαν αὐτὸν προσκυνοῦντος τοῦ πλῆθους. Ἦτο δὲ αἰσχροτάτος τὴν ὄψιν, καὶ εἶχε τρεῖς μεγίστους στρογγύλους ὀφθαλμοὺς ἐντὸς κύκλου λευκοῦ. Εἶτα ἔφεραν καὶ νέον θεόν, τὸν ὁποῖον ἀνυψώσαντες ἔθεσαν εἰς κατώτερον μέρος, καὶ οὕτω καθεζῆς ἕως οὗ παρεγμίσθη ὑπὸ θεῶν ἡ ἄμαξα.

« Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸ πλῆθος ἐρρίπτεν ἄνθη καὶ δῶρα εἰς τοὺς βραχμάνους, ἀνθρώπους ῥυπαροὺς καὶ χυδαίους, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέροντας τοῦ ὄχλου, ὅτι ἔφεραν λευκὰ βράκη ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὅτε δὲ ἐτοποθετήθησαν οἱ θεοὶ, ἔφεραν δύο ξυλίνους ἵππους, τὸν μὲν λευκόν, τὸν δὲ κυανόν, ὧν ἕκαστος εἶχεν ἀπέραντον οὐρὰν, καὶ ἐξέυξαν εἰς τὴν ἄμαξαν. Ἀνέβη δὲ ἐπὶ τῶν θυμοειδεστάτων τούτων ὑποζυγίων καὶ ἀνὰ εἰς βραχμᾶνος.

« Ἀδύνατον νὰ παραστήσω ἀκριβῶς τὰ μετὰ ταῦτα γενόμενα. Πλησιέστατα τῆς ἀμάξης ἔκειτο μέγιστη πεπαλαιωμένη οἰκία, ὅπου γυναῖκες τινὲς ἔβλεπον διὰ τῶν δικτυωτῶν, ἐνῶ ἄλλαι, φυλασσόμεναι ὑπὸ γέροντός τινος κερβέρου, ἦσαν ἐπὶ τοῦ δώματος. Εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἰαγγερῶ, πλήρης καὶ αὐτὸς γυναικῶν. Ὁ δρόμος δι' οὗ διήρχετο ἡ ἄμαξα ἐφράσσετο ὅλος ἐπὸ τῶν ὄχλων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰνδοὶ εἶναι εἰς ἄκρον ἀκάθαρτοι καὶ ἀλείφονται ἐλαίῳ τὸ σῶμα, ἡ πυρίκαυστος ἀτμοσφαῖρα καθίστατο ἀνυπόφορος. Ὅτε δὲ χιλιάδες *ταμτᾶμ* ἤρχισαν νὰ κροτῶσι συνηχοῦσαι μετὰ τῶν φωνῶν τῶν βραχμάνων, θηριώδης συγκίνησις ἐκυρίευσεν τοὺς ὄχλους ἐκείνους, οἵτινες ὀρμήσαντες πρὸς τὰ σχοινία διηγωνίζοντο τίς πρώτος νὰ σύρῃ τὸν θεόν. Καὶ ἐνῶ ἐντὸς τῆς ἀμάξης ἦσαν 200 περίπου ἀνθρώποι, οἱ σχοινοθῆραι θὰ ἦσαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 4000. Ἀλλ' εἰς μάτην ἔσυραν τὴν ἄμαξαν, διότι, ἴσταμένη ἐκεῖ ἀκίνητος πρὸ ἐνὸς ὄλου ἔτους καὶ βυθισθεῖσα εἰς τὴν γῆν ἕνεκα τοῦ βάρους, οὐτ' ἐσειέτο. Οἱ βραχμᾶνοι ἐβῶν καὶ ἐχειρονόμουον. Ἐπὶ τέλους τὰ πλήθη ζευχθέντα ἔσυραν ὅλα ἐνταυτῷ, καὶ ὁ ὄγκος ἐκεῖνος σεισθεῖς ὀλίγον ἔτριξεν ὡς ἂν ἦτο ἔμφυχος· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐστάθη. Οἱ βραχμᾶνοι ἤρχισαν ἐκ νέου, καὶ ἡ ἄμαξα κινήθεισα καὶ προχωροῦσα συνέτριβεν ὑπὸ τοὺς τροχοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐμολύνετο ὑπὸ σαρκῶν καὶ αἵματος.

« Τὰ πλήθη ἦσαν ἔξω φρενῶν συνωθῶντο, ἐδέροντο, ἠγωνίζοντο ὅπως φθάσωσιν εἰς τὴν ἄμαξαν. Οἱ πλησιέστεροι, κύπτοντες ἔβλεπον τοὺς τροχοὺς, καὶ ἀνηγείροντο ἔντρομον ἔχοντες τὸ ἦθος. Ἐκυψα δὲ καὶ ἐγὼ καὶ εἶδον ὑπὸ τοὺς τροχοὺς γραῖαν αἰματόφυρτον, τῆς ὁποίας ὁ ἕτερος τῶν ποδῶν ἦτο

κεκομμένως. Οὐδείς ἐβοήθει αὐτὴν θέλουσαν ν' ἀνεγερθῆ· ὁ μὲν ὄχλος ἠτένιζεν αὐτὴν ἠλιθίως, οἱ δὲ βραχυμᾶνοι ἠδικόφρονες. Ἡ ἄμαξα δὲν ἐδύνατο νὰ κινηθῆ, τοσαῦτα ἦσαν τὰ πρὸ αὐτῆς πεσόντα σώματα.

» Ἀτάραχοι οἱ βραχυμᾶνοι ἔδωκαν σύνθημα προχωρήσεως· ἀλλ' αἰφνης ἐλθόντες χωροφύλακες, ἀνήγειραν τὰ κυλιόμενα σώματα, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἐκραζεν Ἄψε, ἤτοι ἐκουσίως ἔπεσαν, ὅπερ καὶ ἦτο ἀληθινόν. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πεσόντων καὶ τῶν φονευθέντων ἡ ἄμαξα ἐκινήθη, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἔμεινα νὰ ἴδω πλέον ἐὰν ἐγένοντο καὶ νέα θύματα.»

ΘΑΝΑΤΟΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΘΘΩΝΟΣ.

Ἀπέθανεν ἐσχάτως ἐν Βαυαρίᾳ, προσβληθεὶς ὑπὸ ἐξανθήματος, ὁ βασιλεὺς Ὀθων, πρῶτος μὲν ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, πρῶτος δὲ καὶ διοργανωτὴς αὐτῆς καὶ νομοθέτης. Τὴν ἀποθανόντα ἐθρήνησαν πάντες ἐν Ἑλλάδι· καὶ αὐταὶ αἱ πολέμιοι ἐφημερίδες, εἰ καὶ παρέρπεμψαν ὡς εἰκὸς τὴν περὶ τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ κρίσιν εἰς χρόνους ὑστέρους, ἐξῆραν ὅμως τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν προαίρεσιν. Τὴν ὁδὸν ταύτην πατοῦντες καὶ ἡμεῖς, εἰς ἕν τι μόνον νομιζόμεν καθήκον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ μέλλοντος ἱστοριογράφου, τὸ ἐξῆς:

Κατὰ τὰ δύο ἰδίως ἔτη, τὰ προηγηθέντα τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862, ὁ βασιλεὺς Ὀθων διεσύρθη ὡς σκευὸς κακίας, καὶ τοιοῦτο, ὥστε ἐὰν συγκαταβῆ τις νὰ ἐπεξέλθῃ τὰς ἐφημερίδας τῶν τότε χρόνων, ν' ἀναπολήσῃ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν βιογραφίαν τῶν ἐκτροπμάτων ὅσα ἀπ' αἰῶνος ἐκάθισαν εἰς θρόνους, οὐδὲ τὸν Νέρωνα λησιμονῶν, θέλει νομίσαι ἐκεῖνον δημοβορώτερον πάντων· πασῶν δὲ τῶν κατηγοριῶν τρεῖς ἦσαν αἱ κορυφαῖαι· ἅ— ὅτι προέδιδε τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος χάριν τῶν Αὐστριακῶν· ἅ— ὅτι αἱ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς δούλης Ἑλλάδος ἐνέργειαι αὐτοῦ ἦσαν ἀπλῆ ἀγυρτεία, καὶ γ'— ὅτι ἐπεβούλευε τὴν θρησκείαν ἡμῶν. Ἀπ' ἐναντίας σήμερον πάντες ὁμολογοῦσι καὶ κηρύττουσιν ὅτι οὐδείς, οὐδ' Ἕλληνας τὸ γένος, ἠγάπησε πλέον ἐκείνου τὴν Ἑλλάδα· ὅτι οὐδείς οὐτ' ἐμερίμνα οὐτ' ἐθυσιάζετο ὅσον ἐκεῖνος ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, καὶ ὅτι οὐδείς ἐσέθετο πλέον αὐτοῦ τὸ δόγμα τῶν πατέρων ἡμῶν. Μετὰ τὴν πάνδημον ταύτην ὁμολογίαν ὁ μέλλων ἱστοριογράφος θέλει μακαρίσει ἴσως τὰ ἔθνη ὅσα ἔτυχον τοιοῦτου ἡγεμόνος, ὅστις καὶ περ διωχθεὶς ἀπέθανεν εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς Ἑλλά-

δος, ὅμοιος πρὸς τὸν Φωκίωνα, παραγγείλαντα τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὅτε καταδικασθεὶς ἀνόμως ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων συμπολιτῶν ἀπήγετο εἰς θάνατον, « μὴ μνησικακεῖν Ἀθηναίους.»

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΕΣΠΕΡΑ.

1

Προβαλὲν ἡ ἐσπέρα καὶ βαίνει τὸ σκότος
Ἀργόν, σιγαλέον ἐπάνω τῆς γῆς·
Ὁ πᾶς εἰς τὰ κάτω εἰσηγεσθε κρότος·
Δεσπόζει ἐν ὄν ὑπερτάτης σιγῆς.
Σαλεύ' ὑποκώφως τὸ θέσμιον φέυμα
Ἄερέμα κοιμᾶται τ' ἀόρατον πνεῦμα.

Τὸ ἔραστρον δὲ ἐκκαλύπτεται δῶμα·
Μυστήριον μέγα Θεός τις τελεῖ.

Ἐκεῖ τὸν θρητόν ν' ἀνυψώσῃ τὸ ὄμμα
Ἐνδόμυχος ἦχος, ὀρμὴ τις καλεῖ.

2

Ἐν κόσμῳ ἀπειρῶ, κενῶ, σιγαλέῳ,
Σπυρθηρες πυρῆτος ἀπλέτου φωτός;
Ἐξ ἄρκτου καὶ νότου, δυσμῶν τε καὶ ἑῶ.
Χωροῦν οἱ ἀστέρες τοῦ χάους ἐκτός.

Ἐπάνω πελάγους βυθῶν ἀκυμάντων
Γαμήλιοι κόραι μὲ στέμμ' ἀδαμάντων,
Ἀσπιδόχωρον χορεύει εἰς μίαν χορείαν
Τὸ βλέμμα τῶν στρέφουν ἐδῶ ἰλιάρων,
Κ' εἰς ἔρρυθμον τείρουσι τὸ οὖς ἀρμονίαν
Καὶ μ' ἐρρυθμιον βῆμα τελούσιν τὸν χορόν.

3

Τίς δύναμις ἔλκει τὸν μὲν πρὸς τὸν ἄλλον;
Εἶν' ἔρωτος θεῖου δεσμὸς διαρκῆς.
Τί λέγουσι; τί λέγουσι μὲ πῦρ ἀναπάλλον;
Ὡσεὶ ν' ἀνταλλάσσωσι λόγους γλυκεῖς.
Καὶ μόν' ἡ ψυχὴ μου ἀκούει τοὺς ἦχους,
Αὐτὴ δ' ἀπαντᾷ μὲ παλμοὺς ἐνδομύχους,
Σκιρτᾷ, καὶ εἰς ἕψος πετᾷ ἀναβαίρει
Τοῦ μέλους ἐκείνου εἰς φθόγγος κ' αὐτὴ
Ποθεῖ, εἰς σπυρθηρ τοῦ φωτός τῶν νὰ γένη·
Ἄλλ' ἤδη τὰ κάτω δεσμά της κρατεῖ.

4

Καὶ φέρει ἐδῶ τὸν ἀγῶνα δεσμίον
Δεινῶς πειρωμένου ἐν μαύρῃ εἰρηκτῇ

ΑΣΤΕΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΛΕΜΑΤΙΑ.

1) Ἀδηφάγος.

Μιὰ γριᾶχεν ἀβρωστιά,
Ἀβρωστιά καὶ θερμασιά,
Κ' εἶχε πόνον ἔς τὸ κεφάλι·
Καὶ ἀναφαγιά μεγάλη·
Στέλνει νᾶρθη ὁ γιαντρός·
Δὲν εἰζεύρει μὴτ' αὐτός:
— Πές μου, γριᾶ, τὴν ἀφαγιά σου,
Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀβρωστιά σου.
— Τίποτα δὲν τρώου ἢ καυμένη.
Πῶς δὲν εἶμαι πεθαμένη!
Δύο γάλλους τρώου ψητούς,
Κ' ἄλλους δύο τσιγαρητούς·
Κι' ὅποτ' ἔχω ἄλιγη πείνα,
Δὲν μὲ σώνει προβατίνα,
Κι' ὅποτ' ἔχω καὶ μεγάλη
Δὲν μὲ σών' ἕνα βουβάλι.
— Φέρτε τῆς κουκιᾶ βρασμμένα
Γιατί τώρα τρώει καὶ μένα!

2) Ἀναξιοπάθεια.

Τ' ἔχεις, διάννα μου, καὶ κλαῖς;
Μὲ φοροῦν καλαῖς κακαῖς,
Μὲ φοροῦν οἱ Δολιανές¹⁾
Ποῦ εἶναι ἄ' γαρουφαλλοῦς;
Μὲ φοροῦν οἱ Γιαννιτσάναις²⁾
Ποῦ εἶναι ἄ' τῆς μαντζουράναις³⁾
Μὲ φοροῦν οἱ Σελιτσάναις⁴⁾
Ποῦ εἶναι ἄ' τῆς κουκουβάγιας.

3) Γάμος καθούρων.

Κάτου ἔς τὸ γιὰλὸ ἔς τὸν ἄμμο
Κάναν οἱ καθούροι γάμο,
Καὶ παντρέβαν τὴ Μαλάμω.
Καὶ τῆς δίναν προικιά
Ἐνα κόσκινον κουκιᾶ,
Καὶ μιὰ σιδερωστιά
Νὰ μαγερεύῃ τὰ κουκιᾶ.
Καὶ τῆς δίναν ἕν' ἀμπέλι
Ὅσῳ νὰ χωρᾷ νὰ μπένη.

Τὸ ζεῖδωρον γῶς νὰ ἰδῆ τοῦ ἡλίου
Καὶ κρῖκος ἐνῶ σιδηροῦς τὸν κρατεῖ.
Πλὴν βέβηλος ὅστις τὸν πέπλον νὰ σχίσῃ
Εἰς τ' ἄδυνα θέλων ραοῦ νὰ εἰσδύσῃ
Ἐν ᾧ λειτουργὸς ὁ Θεὸς εἶναι μόνος.
Ἄρχεῖ ὁ φωτὸς οὐρανίου ποθῶν
Ν' ἀρέται τοῦτο τὸ βλέμμα ὑψόντων,
Ἐνῶ καταγίς τὸν μαστίχῃ παθῶν.

5

Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖ φωσφορώδεις βολίδες
Ῥηγνύμεται σβύνουρ μὲ θροῦν φαιρόν.
Μὴν εἶναι λαμπρῶν ἄλλων κόσμων ἐλπιδες
Καὶ σβύνουρτ' ἐπίσης εἰς χάος κενόν; . .
Ἐκεῖ, εἰς ἀστήρ πρὸ μικροῦ μὲ τοὺς ἄλλους
Τοξέουρ φωτὸς λαμπηδόνας καὶ κάλλους
Εἰς χῶρον ταυτῶν μακρυόνδ' ἀνυψοῦται
Καὶ θρησκοῦτος βλέμμα μὲ βίπτ' ἀμυδρόν. . .
Ἴδου, βαθμηδόν, βαθμηδόν ἀμυροῦται. . .
Θὰ σβύσῃ εἰς χάος, βαθὺ, ζοφερόν. . .

6

Ἄτὸ ἦτον ἄλλοτε τ' ἀστρον μου φίλον·
Μὲ θλίψιν μορήρη, μορήρη χαρὰν,
Ἄτὸ, μακρυσμένον τῶν ἄλλων ὀμίλων
Κ' ἐγὼ, τῶν ἀνθρώπων τοῦ κύκλου μακρὰν,
Σιγῶν, ἀρτηνάκλια πιστῶς τὰ ἐντός μου,
Καὶ ἦν τὸ οὐράριον γῶς τοῦ φωτός μου.
Ἄρτιχρον μ' ὀμίλει πυρὸφθογγον γλῶσσαν·
Ὅμοιαν μὲ ζῶντα ψήγια πυρός
Τὸ βλέμμα λαλεῖ εἰς καρδίαν ἐρῶσαν
Καὶ χύνει ἑκτάσεως ῥοῦς καθαρός.

7

Ἄτὸ μου τὸ ἀστρον ἰδοὺ τρεμοσβύνει,
Τί ἔγειν' ἡ αἰγλή αὐτοῦ ἢ λαμπρά;
Τὴν θλίψιν, τὸ πένθος ὁ δίσκος του χύνει.
Μὴ λήπῃ τὸ γῶς του θολόρη πικρά;
Θερμῆς ἐρωμένης τὸ βλέμμα μὴ χάρη,
Ὅπῃ τὸ φέγγος καὶ θάλπος λαμβάνει
Κ' εἰς χώρας ζοφώδεις περθοῦν ἀποκλίνει; . .
Σὲ βλέπω, ὡς ξένος εἰς γῆν παροικῶν,
Νὰ σ' ἐβλεπε τώρα μακρὰν μου κ' Ἐκείνη,
Ὡ Ἄστρον ὠχρόν, τῆς ψυχῆς μου εἰκῶν.

(Ἐποιήθη ἐν Κύπρῳ.)

¹⁾ Χωρίον Ἀβίας. ²⁾ Χωρίον Καλαμῶν. ³⁾ Εὐώδες φυτὸν, τὸ ἡμέρος μὰ ρο γ τῶν ἀρχαίων (marjolaine gentille)
⁴⁾ Χωρίον Ἀβίας.

4) Ναυάγιον ποντικῶν.

Πέντε ποντικοὶ κουντουροὶ ¹⁾
 Κι' ἄλλοι τρεῖς ἀλευρομοῦροι ²⁾
 Καϊκᾶκιν ἐφορτώσαν
 Γιὰ νὰ πᾶνε ἔς τὴν Κουλίνα ³⁾
 Τοὺς ἐπιάνει μιὰ κουντίνα ⁴⁾
 Πάει ὁ γάτος ἔς τὸ τιμόνι
 Μὲ τοὺς ποντικούς μαλλόνει.
 Καὶ τοὺς δὲν ἀπὸ τ' ἀχνάρι
 Καὶ τοὺς βίχει ἔς τὸ ἀμπάρι.
 Ἐφθασε κ' ἡ ποντικίνα
 Μὲ τὰ μυρολόγια κείνα.
 — Δός μου, γάτε, τὰ παιδιὰ μου,
 Τ' εἶν' τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.
 — Φεῦγα πέρα, ποντικίνα,
 Μὴν σὲ κάμω ἄν κ' ἐκεῖνα.
 — Δό' μου, γάτε τὰ παιδιὰ μου
 Ἄς σου δώσω γὼ καὶ βίχι.
 — Δὲν τὸ θέλω γὼ τὸ βίχι.
 Τί ἔς τὸ δόντι μου καθίζει.
 Δό' μου, γάτε, τὰ παιδιὰ μου
 Ἄς σου δώσω γὼ καὶ χέλυ.
 — Δὲν τὸ θέλω γὼ τὸ χέλυ
 Τί μὲ ξεγλυστρᾷ καὶ φεύγει.
 Φεῦγα πέρα, ποντικίνα,
 Μὴ σὲ κάμω ἄν κ' ἐκεῖνα!
 Ἄφσε, γάτε, τὰ παιδιὰ μου
 Κ' ἔλα φάγε με ἐμένα.
 — Κόπιασε, θεῖα ποντικίνα
 Νὰ σὲ κάμω ἄν κ' ἐκεῖνα.
 Μιὰ τῆς δίνει τὴν βουτάει
 Καὶ τὴν τρώει καὶ γελάει.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

ΣΠΑΝΙΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ. Κατὰ τί διακρίνονται αἱ ἄγριαι χῶραι τῶν πεπολιτισμένων; Κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς ταύτας μὲν αἱ γυναῖκες ἀγοράζουσι τοὺς ἄνδρας, εἰς ἐκεῖνας δὲ οἱ ἄνδρες ἀγοράζουσι τὰς γυναῖκας. Τὴν ὥραν καθ' ἣν γράφομεν ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐπαρχία, ἡ Ναδαλία, ὅπου οἱ ἀνύπανδροι, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβωσι συζύγους, εὐρίσκονται εἰς ἀξιοδάκρυτον θέσιν. Καὶ ἠξεύρετε διὰ τί; διότι ἀνέβη τῶν γυναικῶν ἡ τιμὴ. Ἄλλοτε δίδων τις δέκα ἀγελάδας, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλιγωτέρας (λέγω δὲ ἀγελάδας, διότι μόνον μὲ αὐτάς ἀγοράζονται αἱ γυναῖ-

κες εἰς τὴν χῶραν ἐκεῖνην) ἠγόραζε μίαν παρθένον. Ὅποιος δὲ εἶδε δεκαπέντε ἀγελάδας ἠγόραζε γυναῖκα παχυτάτην, ἱκανὴν νὰ τρελάνῃ καὶ πασάν. Σήμερον ὅμως ὁ ἐλάχιστος ὄρος τῆς ἀγορᾶς κατήντησεν εἰς εἴκοσιν ἀγελάδας, καὶ πάλιν ἡ νύμφη δὲν εἶναι ἐκ τῶν παχέων, ἀλλ' ἰσχνή, λιγνὴ καὶ κουτή. Καὶ τὸ δεινότερον, ἐπειδὴ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα οἱ Ἄγγλοι ἐπιβάλλουσι τὴν εἰρήνην, οἱ ταλαίπωροι ἐντόπιοι δὲν ἠμποροῦσι πλέον ν' ἀρπάξωσι τὰς γυναῖκας ἢ τοῦλάχιστον τὰς ἀγελάδας τῶν γειτόνων αὐτῶν. Ποῦ λοιπὸν θὰ καταντήσῃ τὸ πρᾶγμα; Πόλλὰ πιθανὸν ἰερεύς τις Ἄγγλος, εὐαγγελικῶς ζήλω οἰσθηλατούμενος, ν' ἀναβῇ εἰς τὸν ἄμβωνα, καὶ διὰ τινος κατανυκτικῆς ὀμιλίας νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν Ἀγγλίδων, παριστάνων εἰς αὐτάς ὅτι εἶναι ἀπάνθρωπον νὰ ἐγκαταλειφθῶσι τὰ πλάσματα ἐκεῖνα τοῦ Θεοῦ ἀγυναίκωτα. Πιθανὸν δὲ καὶ νὰ συντριβῇ μετὰ τὴν ὀμιλίαν αὐτοῦ ἡ καρδιά τριῶν ἢ τεσσάρων φιλανθρώπων μίς, καὶ νὰ παρακινήσῃ αὐτάς νὰ ὑπάγωσιν εἰς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τῶν Ἀφρικανῶν ἐκεῖνων. Τούτου γενομένου μετὰ τινος ἡμέρας θὰ τρέξωσι κατόπιν αὐτῶν καμμία ἑκατοντάς ἄλλων, ἐντὸς δὲ τριῶν μηνῶν φορτία ὀλόκληρα γυναικῶν πρὸς ὑπαρδρείαν θὰ ἐξαποσταλώσιν εἰς Ναδαλίαν. Καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐπανέλθωσι πάλιν αἱ γυναῖκες εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν τιμὴν, τὴν τῶν 10 ἀγελάδων.

ΓΕΡΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ. Ἀπέθανεν ἐσχάτως εἰς τὸ ἀπομαχικὸν κατὰστημα τῶν Παρισίων στρατιώτης τοῦ Ναπολέοντος Α', ἐνενήκοντα ἐτῶν ἔχων ἡλικίαν μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν διηγείτο εὐχαρίστως, ὅτι φρουρῶν ποτε εἰς τὴν πλατείαν ἐκεῖνην τοῦ Καίρου, εἰς τὴν ὅποιαν ἐφρονεῦθη ὁ δολοφόνος τοῦ στρατηγοῦ Κλέβερ, ἔδωκεν αὐτῷ ποτήριον ὕδατος. Ἴδου δὲ πῶς ὡς γνωστὸν ὁ Κλέβερ, μετὰ τὸ τέλος ἐπιθεωρήσεώς τινος ἐδολοφονήθη τὴν 14 Ἰουνίου 1800 ὑπὸ μουσουλμάνου, τὸ ὄνομα Σολεϊμάν, ἐμπήξαντος πολλὰκις ἐγχειρίδιον εἰς τὸ στήθος τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔκασαν θέντες ἐπὶ φλογῶν τὴν χεῖρα τοῦ δολοφόνου, εἶτα ἀνεσκολόπισαν αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπιζήσας τέσσαρας ὥρας, κατεφλέγετο ὑπὸ δίψης ἐζήτησε πολλὰκις νὰ πῖν' ἀλλ' οὐδεὶς ἔδωκεν αὐτῷ, διότι ἀμέσως θὰ ἐπῆρχετο ὁ θάνατος καὶ θὰ συνέτεμε τὴν τρομερὰν αὐτοῦ ἀγωνίαν ἑστρατιώτης τις ὅμως φρουρῶν ἐκεῖ, οἰκτεῖρας τὸν πάσχοντα, ἔδωκεν αὐτῷ ὕδωρ, τὸ ὅποιον ῥοφήσας ἐξέψυξεν ἐν τῷ ἄμα. Ὁ στρατιώτης οὗτος, καλούμενος Δαρβρούα, ἦτο ὁ ἀποθανὼν εἰς τὸ ἀπομαχικὸν κατὰστημα, ὅπου διέμενεν ἀπὸ 34 ἐτῶν.

¹⁾ Ἐχοντες κοντήν τὴν οὐράν. ²⁾ Ἐχοντες πεπασμένον δι' ἀλευροῦ τὸ ῥύγχος. ³⁾ Ἴσως διὰ τὴν ὀμοιοκαταληξίαν ἐτέθη ἡ ἄγνωστος αὐτῇ εἰς ἡμᾶς πῖλις. ⁴⁾ Ἰταλ. τρικυμία.